

Høgskulen på Vestlandet

Masteroppgave

MOA300

Predefinert informasjon

Startdato:	22-05-2018 15:15	Termin:	2018 VÅR
Sluttdato:	23-05-2018 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Masteroppgave	Studiepoeng:	30
SIS-kode:	203 MOA300 1 O 2018 VÅR		
Intern sensor:	Akkelies Van Nes		

Deltaker

HVL-id: 141412@hvl.no

Informasjon fra deltaker

Tro- og loverklæring *: Ja
Jeg bekrefter at jeg har Ja
registrert oppgavetittelen
på norsk og engelsk i
StudentWeb og vet at
denne vil stå på
vitnemålet mitt *:

Gruppe

Gruppenavn: (Anonymisert)
Gruppenummer: 5
Andre medlemmer i 152379@hvl.no
gruppen:

MASTEROPPGAVE

Mulighetsstudie Mosterhamn

A prospect of Mosterhamn's future development

Kjersti Norland Vistnes og Linn Rydningen

Areal og eiendom

Institutt for byggfag

Veileder: Hans-Jacob Roald

23. mai 2018

Vi bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 10

Forord

Masteroppgaven er skrevet våren 2018 som en avslutning på den toårige masteren i «Areal og eiendom» ved Høgskulen på Vestlandet, avdeling Bergen. Oppgaven tilsvarer 30 studiepoeng. Prosessen har vist seg å være både lærerik og utfordrende, hvor vi er stolte av endelig resultat. Vi håper arbeidet vil skape engasjement og være et godt bidrag i den videre utviklingen av Mosterhamn.

Først og fremst ønsker vi å takke vår veileder Hans-Jacob Roald for god veiledning med verdifulle tilbakemeldinger underveis i prosessen. Takk til Bømlo Kommune for møter og innspill i forbindelse med utarbeidelsen av mulighetsstudiet, og ordfører i Bømlo Kommune, Odd Harald Hovland, for initiativet til at oppgaven ble til. Takk til Knut Martens som stilte til disposisjon for en grundig befarung i planområdet, for deltakelse på møte med kommunen, og for at vi har fått delta på møte med Moster grendautvalg. En takk rettes også til Rita Agdal, førsteamanuensis ved Hvl, som tidlig engasjerte seg i oppgavens tema som resulterte i at oppgaven ble et av delprosjektene i nærmiljøprosjektet.

Til slutt vil vi takke medstudenter for gode diskusjoner og motivasjon under skrivingen, i tillegg til familie, kjærester og venner for engasjement og god støtte i et krevende semester.

God fornøyelse!

Kjersti N. Vistnes

Kjersti Norland Vistnes

Linn Rydningen

Linn Rydningen

Høgskulen på Vestlandet, avdeling Bergen, 23. Mai 2018.

Sammendrag

Mosterhamn har en kulturhistorisk verdi på nasjonalt nivå med trolig Norges eldste kirke og innføringen av kristenretten som la grunnlaget for dagens rettsstat i år 1024. Oppfordringen om å lage en helhetlig plan for framtidig utvikling av Mosterhamn er gitt i forbindelse med riksjubileumet i år 2024 og vil stå som et innspill i kommende kommuneplanarbeid.

Målet med oppgaven er å belyse hvordan vi kan få til en helhetlig utvikling av Mosterhamn med vekt på å skape attraktivitet for både beboere og besøkende. I tillegg vil medvirkning anvendes for å se på hvordan lokalbefolkningen kan involveres tidlig i prosessen og om dette vil være et positivt bidrag for planleggingen. Videre vil det implementeres tiltak for å fremme folkehelse med fokus på å skape et godt nærmiljø. Funn fra bakgrunnsteorien tilknyttet temaene har sammen med valgte metoder og satte mål for oppgaven lagt grunnlaget for endelig løsning. For å sikre medvirkning tidlig i prosessen har det blitt gjennomført spørreundersøkelser og møter med Bømlo Kommune og Moster Grendautvalg. Innspillene har sammen med analysearbeid identifisert utfordringer og muligheter for videre planarbeid.

Den helhetlige planen er en sammenstilling av 6 ulike delområder med tilhørende tiltaksnivå som sammen gir et bilde av den fremtidige utviklingen i en overordnet skala. Det er søkt å øke attraktiviteten gjennom en helhetlig og fleksibel plan med både kortsiktige- og langsiktige løsninger. Medvirkningen har vist seg å være et positivt virkemiddel hvor innspillene har gitt et bredere kvalitativt grunnlag for forståelsen rundt de sosiale aspektene og sammenhengen mellom disse. Folkehelse er fremmet gjennom utbedring av eksisterende gangforbindelse og etablering av nye rekreasjons- og møteplasser, slik at de fysiske omgivelsene blir tilrettelagt for økt bruk, bevegelse og framkommelighet. Studiet viser hvordan medvirkning og tiltak for å fremme folkehelse i nærmiljøet samsvarer med de attraktivitetsskapende faktorene.

Nøkkelord: *Mulighetsstudie, medvirkning, attraktivitet, folkehelse, lokalsamfunn, Helsefremmende nærmiljø.*

Abstract

Mosterhamn has a deep cultural and historical value at a national level due to probably Norway's oldest church and the introduction of Christian law that laid the foundation for today's rule of law in 1024. The call for a prospect of future development of Mosterhamn was given in conjunction with the national anniversary in 2024 and will also be used in future municipal planning work.

The purpose of the study is to illustrate how to achieve a comprehensive and thorough development of Mosterhamn, with an emphasis on creating attractiveness for both residents and visitors. In addition, *participation* will be used to study how involvement from residents early on can be a positive asset to the planning process. Furthermore, we present measures to promote public health with a special focus on creating a satisfying local environment. By combining findings from supplemental theory and a range of methods and objectives, the final solutions lay the foundation for the prospect of future development. In order to ensure early involvement in the process, surveys and meetings with the municipality of Bømlo and the local interest group, Moster Grendautvalg, have been conducted. The feedback from these meeting, along with our analysis, have identified challenges and opportunities for future planning and development of the area.

The final solution is a combination of six different sub-areas with associated levels of action, which together provide a picture of future developments on an overall scale. The solution emphasizes increased attractiveness and includes a comprehensive and flexible plan that put forward both short- and long-term solutions. Participation has proven a positive tool in which the feedback have provided the solution with a boarder qualitative basis for understanding different social aspects and the relationship between them. Public health has been promoted through improvement to existing connections and establishment of new recreational areas and meeting places to facilitate increased use, movement and accessibility through the physical surroundings. The study points to how participation and measures to promote public health in the local community matches factors for attractiveness.

Keywords: *A prospect of future development, participation, attractiveness, public health, communities, «Helsefremmende nærmiljø».*

Innholdsfortegnelse

1. INTRODUKSJON TIL OPPGAVEN.....	1
1.1 BAKGRUNN FOR OPPGAVEN	1
1.2 FORMÅLET MED OPPGAVEN	1
1.3 PROBLEMSTILLING	1
1.4 OPPBYGGING OG AVGRENSNING AV OPPGAVEN	2
2. INTRODUKSJON TIL STUDIEOMRÅDET	4
2.1 BØMLO KOMMUNE	4
2.2 HISTORISK TILBAKEBLIKK	5
2.3 MØSTERHAMN - BELIGGENHET OG OMRÅDEAVGRENSNING	8
3. DEFINISJONER.....	13
4. METODE	14
4.1 DOKUMENTSTUDIE	14
4.2 BEFARING	15
4.3 STEDSANALYSER.....	15
4.3.1 <i>Natur og landskapsanalyser</i>	16
4.3.2 <i>Realistiske analyser</i>	17
4.4 SWOT- ANALYSE.....	19
4.4 SPØRREUNDERSØKELSER.....	19
4.5 DATAPROGRAM.....	21
5. OVERORDNEDE FØRINGER OG RETNINGSLINJER.....	23
5.1 NASJONALT NIVÅ	23
5.2 REGIONALT NIVÅ	24
5.3 LOKALT NIVÅ	25
6. TEORETISK BAKGRUNN.....	29
6.1 TIL- OG FRAFLYTTING I NORGE OG I BØMLO KOMMUNE.....	29
6.2 HVA KJENNETEGNER OG SKAPER ATTRAKTIVE STEDER?	30
6.3 MEDVIRKNING I PLANLEGGINGEN.....	35
6.4 FOLKEHELSE I PLANLEGGINGEN	39
7. ANALYSER OG REGISTRERINGER	44
7.1 DEMOGRAFI	44
7.2 ANALYSER	46
7.2.1 <i>Landskap</i>	46
7.2.2 <i>Klima</i>	47
7.2.3 <i>Grøntstruktur og rekreasjon</i>	50
7.2.4 <i>Kulturminner</i>	52
7.2.5 <i>Eiendomsforhold</i>	53
7.2.6 <i>MXI- analyse</i>	54
7.3 BEFARING OG REGISTRERING.....	59
7.4 DATAINNSAMLING	62
8. RESULTAT DEL 1 – STRUKTUR, DELOMRÅDER OG NIVÅER.....	70
8.1 OVERORDNET KONSEPTSKISSE	70
8.3 OVERORDNEDE MÅL FOR UTVIKLINGEN.....	72
8.4 TRE ULIKE TILTAKSNIVÅ FOR GJENNOMFØRING	72
8.5 INNDELING AV DELOMRÅDER	74
8.5.1 <i>Havnepromenaden</i>	75
8.5.2 <i>Nørsenteret</i>	78

8.5.3 Mostraparken.....	81
8.5.4 Ferjekaien.....	83
8.5.5 Indre Mosterhamn.....	86
8.5.6 Gruveparken.....	89
8.5.7 Dalaneset.....	92
9. RESULTAT DEL 2 SAMMENSTILLING OG ANBEFALING FOR VIDERE UTVIKLING ..	95
9.1 SAMMENSTILLING AV TILTAK OG ENDELIG ILLUSTRASJONSPLAN	96
9.2 GJENNOMGÅENDE UTFORMINGSPRINSIPPER.....	98
10. DISKUSJON.....	101
10.1 HOVEDPROBLEMSTILLING	101
10.2 DISKUSJON TIL UNDERPROBLEMSTILLING 1	106
10.3 DISKUSJON TIL UNDERPROBLEMSTILLING 2	109
11. KONKLUSJON.....	114
11.1 VEIEN VIDERE	115
12. FORMALITETER.....	116
12.1 FIGURLISTE	116
12.2 KILDER.....	120
13. VEDLEGG	129
VEDLEGG 1: BREV FRA ORDFØREREN I BØMLO KOMMUNE	129
VEDLEGG 2: VINDROSE, SLOTTERØY FYR OG STORD FLYPLASS.....	129
VEDLEGG 3. SOL/SKYGGE-ANALYSE	130
VEDLEGG 4 – EGEN GJENNOMFØRT SPØRREUNDERSØKELSE, SURVEYMONKEY	131
VEDLEGG 5: HELSEFREMJANDE NÆRMILJØ, 67-79 ÅR.....	135
VEDLEGG 6: SPØRSMÅL HELSEFREMJANDE NÆRMILJØ, 9. KLASSE MOSTER.....	139
VEDLEGG 7: SPØRSMÅL HELSEFREMJANDE NÆRMILJØ, 7 KLASSE, MOSTER.....	140
VEDLEGG 8: SPØRSMÅL HELSEFREMJANDE NÆRMILJØ, 6. KLASSE MOSTER.....	141
VEDLEGG 9 - UT AV HUSET KARTLEGGING	143
VEDLEGG 10 - MOSTER GRENDAUTVALG	145
VEDLEGG 11: ROSEHAGEN, MOSTRAPARKEN	146

1. Introduksjon til oppgaven

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Etter brev (vedlegg 1) fra ordfører i Bømlo Kommune, Odd Harald Hovland, har vi blitt oppfordret til å lage et mulighetsstudie for framtidig utvikling av Mosterhamn. I tillegg står Mosterhamn og Bømlo kommunen foran et 1000-års jubileum i 2024 som vil være et stort arrangement både på lokalt nivå og for turismen. Vår personlige motivasjon for å velge oppgaven ligger i muligheten til å arbeide med et spennende planområde på et mindre tettsted, som tydelig skiller seg fra tidligere gjennomførte prosjekter som i stor grad har omhandlet byer.

1.2 Formålet med oppgaven

Opgaven har som formål å presentere et mulighetsstudie for framtidig utvikling av Mosterhamn, gjennom å belyse det potensialet Mosterhamn har i dag for og deretter bringe frem nye tanker og ideer for området. Videre er det ønskelig at mulighetsstudiet skal stå som et forslag for framtidig arealbruk og være et godt bidrag for videre beslutninger i kommende kommuneplanarbeid og for Moster Grendautvalg.

I mulighetsstudiet er fokuset rettet mot temaene medvirkning og folkehelse i framtidig planlegging av et mindre lokalsamfunn. Det er ønskelig å se på hvordan medvirkning tidlig i planleggingen kan være et positivt bidrag for framtidig utvikling av et mindre lokalsamfunn. I tillegg vil vi se på hvordan de fysiske omgivelsene gjennom teori og tiltak kan legge til rette for et mer helsefremmende nærmiljø. Dette vil sammen med bakgrunnen for oppgaven danne grunnlaget for valgte problemstillinger for oppgaven.

1.3 Problemstilling

Problemstillingen vil sammen med tilhørende underproblemstillinger danne grunnlaget for oppgaven som helhet, og besvares i den rekkefølgen de er presentert.

Hvordan få til en helhetlig utvikling av Mosterhamn med vekt på å skape attraktivitet for både beboere og besøkende?

Med følgende underproblemstillinger:

- Hvordan kan medvirkning tidlig i prosessen være et positiv bidrag for framtidig planlegging av et mindre lokalsamfunn?

- Hvordan implementere tiltak i planleggingen for å fremme folkehelse med fokus på å skape et godt nærmiljø?

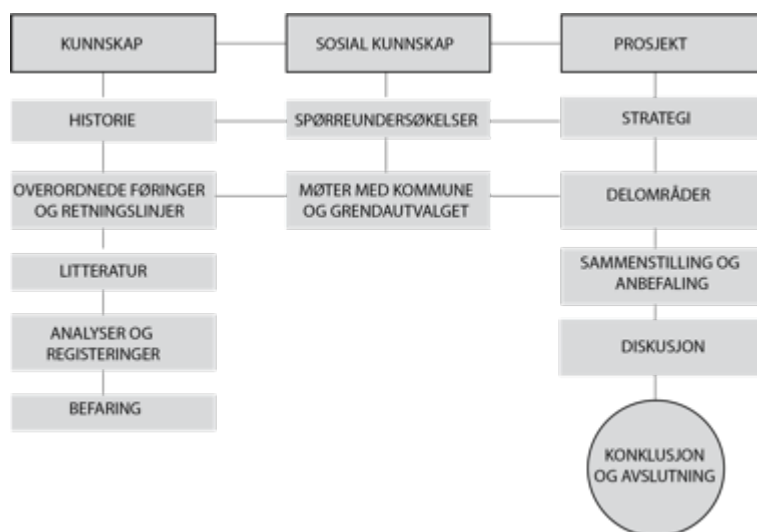
På bakgrunn av problemstillingene har vi satt følgende mål for oppgaven:

1. Skape attraktivitet og legge til rette for aktivitet.
2. Ta i bruk innspill i forbindelse med tidlig medvirkning i et engasjert lokalsamfunn.
3. Presentere et forslag som er gjennomførbart og som kan stå som grunnlag videre arbeid på kommunenivå.

1.4 Oppbygging og avgrensning av oppgaven

Oppbygging

Figur 1 viser oppgavens oppbygging. Innledningsvis gis en introduksjon til studieområdet. I kapittel 4 vil valgte metoder presenteres med tilhørende beskrivelse og vurdering for hver metode. Metoden for arbeidet er tredelt med kunnskap, sosial kunnskap og prosjekt. Deretter vil overordnede føringer og retningslinjer som påvirker planarbeidet fremstilles. I påfølgende kapittel vil oppgavens teoretiske bakgrunn bli presentert som vil stå som kunnskapsgrunnlag for videre mulighetsstudie. Avslutningsvis vil prosjektet med tilhørende konsept, strategier, vurderinger legge grunnlag for endelige løsningsforslag, diskusjon og konklusjon.

Figur 1: Oppgavens oppbygging.

Oppgaven forholder seg i hovedsak til seks ulike delområder for framtidig utvikling som skal vurderes. Deretter vil hvert delområde presentere tre ulike tiltaksnivåer. Til slutt skal de seks ulike delområdene med tilhørende tiltaksnivå sammenstilles, som resulterer i vår endelige anbefaling for videre utvikling av planområdet. Avslutningsvis vil endelig resultat drøftes med tilhørende problemstilling og underproblemstillinger som fører til endelig konklusjon for mulighetsstudiet.

Avgrensning

I mulighetsstudiet har de ulike konseptene og plangrepene blitt utformet på et overordnet nivå. Resultatet med detaljer og utforming, og tilhørende referansebilder vil stå som et forslag på hvordan en helhetlig utvikling vil kunne se ut, men vil nødvendigvis ikke være førende for videre planarbeid. Private eiendomsforhold eller berørte grunneiere er ikke tatt hensyn til gjennom oppgaven. Dersom ikke annen kildehenvisning er oppgitt under figurene, vil dette være egenproduserte figurer ved bruk av dataverktøy presentert under kapittel 4, metode.

2. Introduksjon til studieområdet

Innledningsvis i denne delen gis en introduksjon til Bømlo kommune og en redegjørelse for stedets historie. Deretter vil planområdets beliggenhet, utvikling i bosetningsmønster og pågående planer som berører videre arbeid bli presentert.

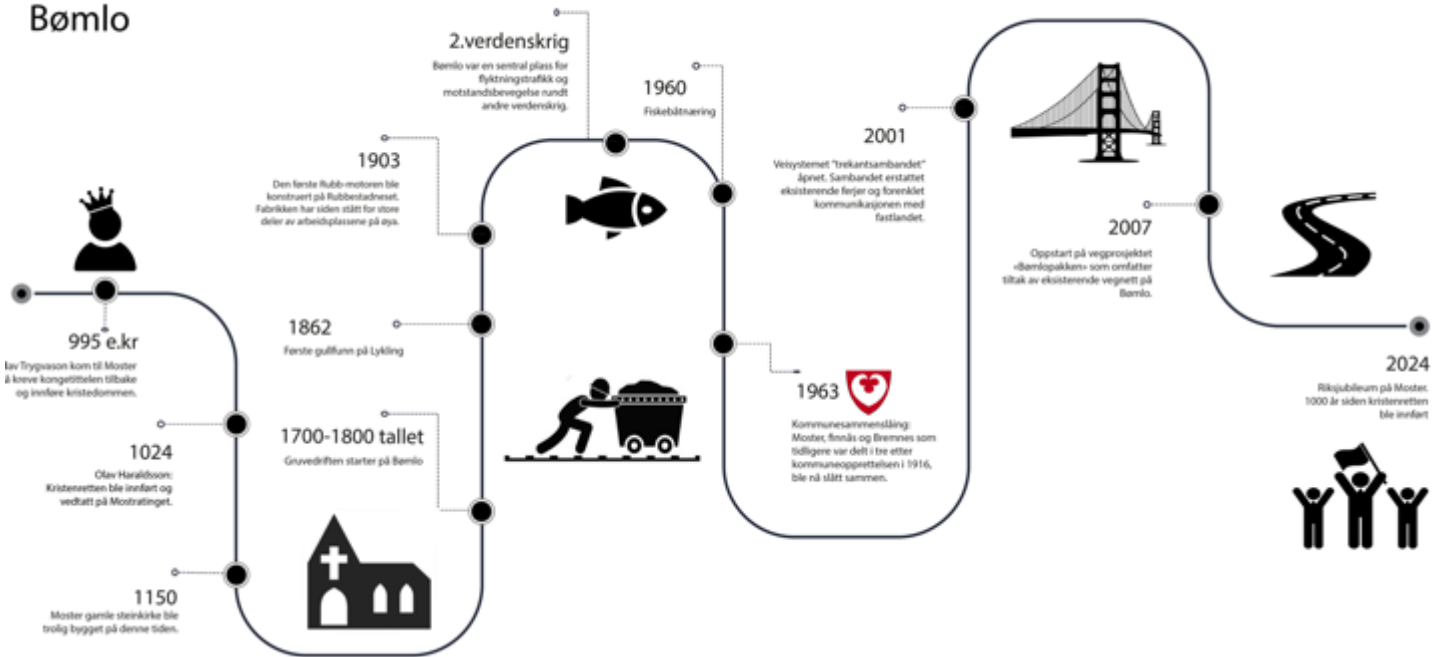

Figur 2: Bømlo kommunes beliggenhet i Hordaland fylke. .

2.1 Bømlo kommune

Bømlo kommune ligger sørvest i Hordaland fylkeskommune, vist i figur 2. Kommunen grenser til Bømlofjorden i sørøst og Nordsjøen i vest. Hovedøyene Moster, Bømlo og Goddo var tidligere egne kommuner, men ble i 1963 slått sammen til en samlet kommune. Foruten disse er det ca. 1000 holmer og skjær som er del av kommunen. Av det totale arealet i kommunen utgjør strandsone 28% (Bømlo kommune, 2013a). Kommunen har et variert landskap med sammenhengende skjærgårder og holmer, men også områder med skog og frodig vegetasjon. Høyeste punkt er Siggjo, 474 m o.h., som er et kjent landemerke med utsikt til Folgefonna i øst og Haugesund i sør. Kommunesenteret er Svortland med tilhørende delsentrene Moster, Rubbestadneset, Langevåg og Finnås. Kommunen har fastlandsforbindelse gjennom trekantsambandet som åpnet i 2011 med broer og tunneler som kobler Bømlo til nabokommunene Stord, Fitjar og Austevoll (Thorsnæs, 2017a). I dag pågår veiprojektet ”Bømlopakken” som omfatter tiltak på store deler av eksisterende vegnett å Bømlo på grunn av dagens dårlige vegstandard. Prosjektet er nå under byggefasen og har antatt åpning i år 2022, hvor formålet er å øke trafikksikkerheten og forbedre fremkommeligheten for alle trafikkgrupper (Statens Vegvesen, 2015a).

Historiske utviklingslinjer Bømlo

Figur 3: Historiske utviklingslinjer med en oppsummering over viktige hendelser i Bømlos historie.

2.2 Historisk tilbakeblikk

Bømlos historie har gjennom tiden vært med på å forme stedet og samfunnet vi ser i dag. Ved å gå igjennom den historiske utviklingen som illustrert i figur 3 kan denne ivaretas slik at dette også tas med inn i fremtiden. Bømlo har en rik historie som strekker seg om lag 12000 år tilbake i tid. Innledningsvis står Olav Tryggvason sentralt og reiste Norges eldste kirke på Mosterhamn i år 995 (Møklebust, 2014). Historien om Tryggvason og hans møte mellom norrønt og kristendommen vises frem årlig under «Mostraspillet», som vist i figur 4. I Moster Amfi finnes også utstillingen "Frå heidendom til kristendom", hvilket er en vandring gjennom den norrøne mytologien, vikingtiden, og overgangen til kristendommen. I tillegg finnes utstillingen "Steinriket Bømlo" med utstilling av bergverk (Norsk Kulturarv, 2018).

Figur 4: Mostraspillet i Moster Amfi (Foto: Sunde, 2015).

Vikingtiden

Moster står sentralt i utviklingen av det norske samfunnet, hvor Moster gamle kirke står som et symbol på denne utviklingen. I Snorre Sturlasons Kongesoger kan man lese om hvordan Olav Tryggvason i år 995 gikk i land på Moster som det første stedet der han krevde tilbake kongetittelen sin og innførte kristenretten (Møklebust, 2014). Her er det også beskrevet hvordan han reiste det som trolig

Figur 5: Moster gamle kirke (Foto: Privat)

er Norges eldste kirke som vises i figur 5. På Moster grunnla Olav Haraldsson den norske kirkeorganisasjonen og lovfestet riksgyldige kristenlover sammen med biskop Grimkjell. Kristenretten ble satt på rikstinget i 1024 og markerer overgangen fra hedning til kristendommen (Fosnes, 2006).

Industri

Kommunen har også en rik historie som industrisamfunn. Fra 1700-tallet og frem til 1910 ble det drevet gruvedrift på Bømlo, der blant annet gull, kleberstein, kalk, marmor og granitt har blitt tatt ut og eksportert (Møklebust, 2014). Videre viser historien at det på Moster var flere kalkbrudd, mens gullfunnene på Lykling fikk stor nasjonal oppmerksomhet. Det siste selskapet som drev gruva gikk konkurs i 1910, og området står i dag som et kuriøst minne (figur 6). Utstillingen «Steinriket Bømlo» er utstilt i gruvegangene bak Moster Amfi som er bygget i et gammelt kalkbrudd (Møklebust, 2014).

Figur 6: Det er fremdeles mulig å se spor og former etter industritiden. Bilde (t.v) Gruvegang i Mosterhamn, (t.h) Gruvevogn (Foto: privat)

Kystsamfunn

Med kommunens beliggenhet langs kystlinjen har fiske og handel til sjøs hatt en sentral rolle i menneskenes daglige virke. I Mosterhamn har det i flere århundrer havnen tjent som handelssted og overnattingshavn på reisen mellom Stavanger og Bergen (Brekke, 2013). Tollhagen som ligger i indre del av Mosterhamn tilhørtes tollvesenet og var i drift 1861 og frem til 1900. Havbruksnæring er i dag fremdeles levebrødet til flere gjennom oppdrettsnæringen, men med tiden har arbeid innen fiske og varetransport blitt erstattet med nye næringer. Gjennom historien har Bømlo utviklet seg. I dag er det det oppdrett og shipping, offshoreindustri, landbruk og servicenæringer som sammen utgjør hovedsysselsetingen på Bømlo (Møklebust, 2014). Mosterhamn var tidligere en del av en sentral ferjeforbindelse som forbandt Bømlo med fastlandet i Sveio. Etter 2001 ble ferjene erstattet med trekantsambandet for forenklet kommunikasjon med fastlandet.

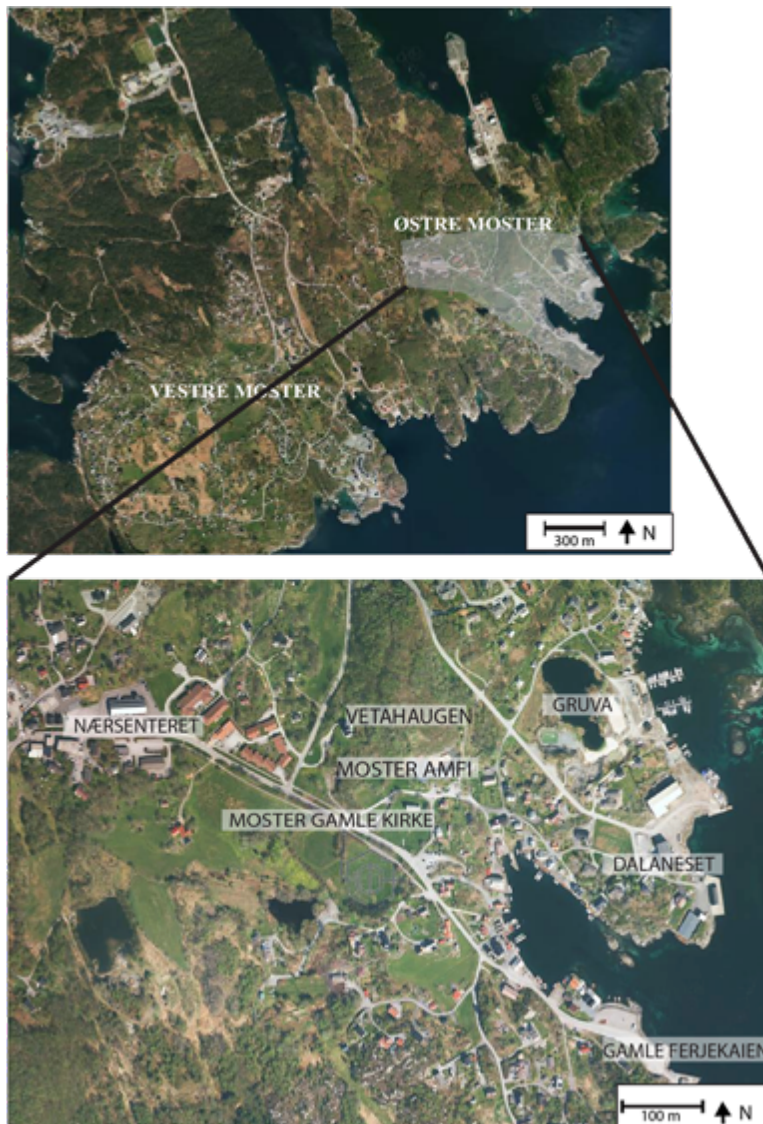
I år 2024 avholdes riksjubileum på Moster for å markere 1000-års jubileumet for da kristenretten ble presentert på Mostratinget og la grunnlaget for dagens rettstat (Haugslund, 2017), som vil være en sentral markering både lokalt og nasjonalt. Ved forrige jubileum i 1924 reiste Moster Mållag steinkorset på Vetahaugen som ble avduket av Kong Harald 7, hvor arrangementet trakk til seg mange besøkende.

Figur 7: Oversiktsbildet viser planområdet beliggenhet på Bømlo (Kilde bakgrunnskart: Gulesider.no).

2.3 Mosterhamn - Beliggenhet og områdeavgrænsning

Øyen Moster utgjør et av delsenderne sør-øst i Bømlo kommune hvor det er i underkant av 1400 innbyggere som er tilknyttet øyen (Thorsnæs, 2017b). Planområdet er lokalisert på østlige Moster (figur 7 og 8), der Mosterhamn og nærsenteret inngår som hovedområder. Avstanden fra Moster nærsenter og ned til Indre Mosterhamn er ca. 600 m. I området mellom nærsenteret og havnen finner vi Vetahaugen som er et mindre høydedrag lokalisert ved Moster Amfi og Moster gamle kirke. Sjøfronten avgrænser planområdet mot sørøst. I nord er stedet «Gruva» lokalisert, et tidligere kalkbrudd, som i dag brukes til ballspill og bading. Sør i planområdet finner vi industri- og boligområde Dalanaset. Langs indre Mosterhamn ligger naust, fritid- og eneboliger tett med båtoppstillingsplasser og brygger. Ytterst i havnens sørlige flanke er den gamle ferjekaien som tidligere var Mosters fastlandsforbindelse med Sveio.

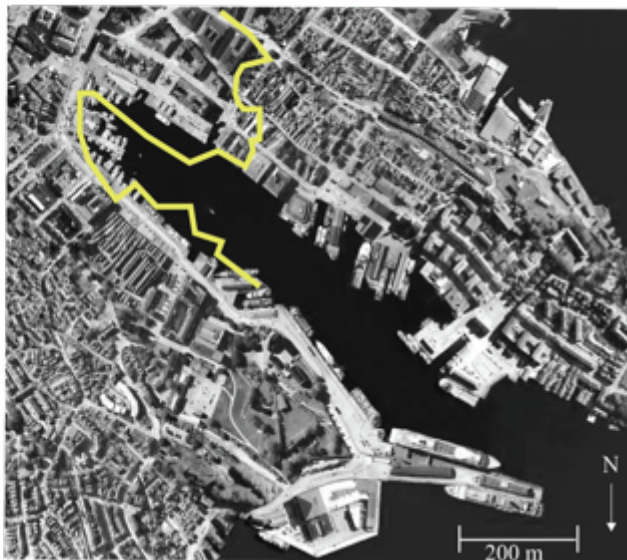
Figur 8: Oversiktsbildet t.v viser Moster der planavgrænsning og beliggenheten til studieområdet er illustrert. Bilde t.v av studieområdet kan nærsenteret ses oppe til venstre og Mosterhamn nede til høyre (Kartet er hentet fra Gulesider.no)

Sjøfronten er ca. 1,4 km i lang og 600 m i luftlinje. For å illustrere utstrekningen er sjøfronten sammenlignet med Bergen (figur 9). Som illustrasjonen viser er arealet stort hvor den indre delen av Mosterhamn nesten er på størrelse med indre del av Bryggen i Bergen.

Mosterhamn

Bergen

Figur 9: Sjøfrontens utstrekning sammenlignet med Bergen (Kilde kart: Gulesider.no)

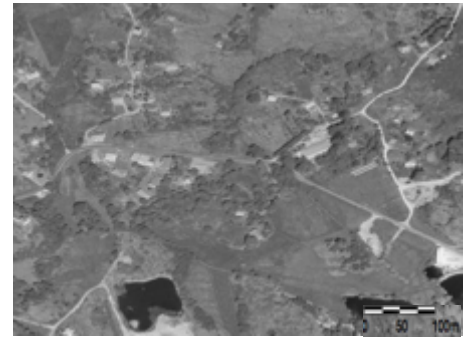
Utviklingen av Mosterhamn

Tidlig på 1900-tallet bestod bebyggelsen i Mosterhamn hovedsakelig av enkeltboliger og naust. De ytre delene av vågen som i dag er bebygget med eneboliger, vei og ferjekai var ikke etablert og området var således fritt for bebyggelse. Havnen var på denne tiden et sted med mye aktivitet med fiske- og handelsbåter. Industrien var et dominerende trekk i landskapet med steinbrudd på Gruva og ved Vetahaugen godt synlig. Fra midten til slutten av 1900-tallet utvikler Mosterhamn seg til slik det fremstår i dag, med en god blanding av eneboliger og naust/fritidsboliger, se figur 10.

Figur10: År 2014 (Foto: Helge Sunde, eid av Kulturnett Hordaland).

Moster nærsenter har gjennomgått flere endringer frem til dags dato. Veistrukturen er tilnærmet uendret, og FV543 som går igjennom planområdet kan ses tydelig i landskapet. Nye veier har blitt etablert i takt med økt boligbygging, og flybildene (figur 11) viser at størst andel bebyggelse var på den sørlige siden av FV543 også i 1969. Med den gradvise utbyggingen på nord-nordøstlig side av veien har dette forholdet stabilisert seg.

Figur 11: År 1969. Lite minner om bebyggelsen vi ser i dagens nærsenter, men veistrukturen er den samme. (Kilde: Geovekst, 2018)

Flyfoto i figur 12 viser at Moster nærsenter har ekspandert med handel- og servicebygg. De store flatene med vegetasjon som tidligere var hovedtrekkene har blitt erstattet med sammenhengende asfalterte flater i forbindelse med nybygg til parkeringsplasser.

Figur 12: År 2016. Dagens bebyggelse. (Kilde: Geovekst, 2017)

Planer som berører planområdet

I dag er det flere planer under utarbeiding innenfor planområdet. Ingen av disse er under utbygging per dags dato, men vil bli tatt utgangspunkt i under videre planlegging.

Dalaneset:

Planlagt transformasjon fra industri til bolig. I illustrasjonsplanen med tilhørende beskrivelse (figur 13) er det tenkt 42 nye boenheter (Sele, 2018).

Figur 13: Illustrasjonsplan, utarbeidet av arkitekter Vikanes Bungum (Kilde: Sele, 2018).

Nærsenteret: Mostraveien 543 – «Sento terrasse»:

Planen innebærer en ombygging fra forretningsbygg til blandet formål med bolig etter dispensasjon fra gjeldende arealplan (figur 18). Det er planlagt 6 nye leiligheter med handel og næring i byggets første etasje, vist i figur 14 (Eiendomsmegler vest, 2018). I forbindelse med planen skal det etableres ny adkomstvei fra baksiden av bensinstasjonen og rundt dagens bygninger på sørsiden av FV542 (Bømlo kommune, pers.med).

Mostraveien 561, 559 og 557– Bolig og handel:

Transformasjon av overnevnte adresser til et bygg med handel og bolig. Det skal bygges på to etasjer og legges til rette for 16 nye leiligheter i nærsenteret, vist i figur 15. Byggenes opprinnelige bruk og næringsvirksomhet vil opprettholdes og være offentlig tjenestetilbud i form av legekontor og brannstasjon. Det er foreløpig ikke gitt bruksendring og dispensasjon fra regulering til forretning (Sele, 2017).

Figur 14: Illustrasjonsplan av tenkt bygg. I bakgrunnen kan bygningen som huser Kiwi og leiligheter ses (Eiendomsmegleren Vest, 2018)

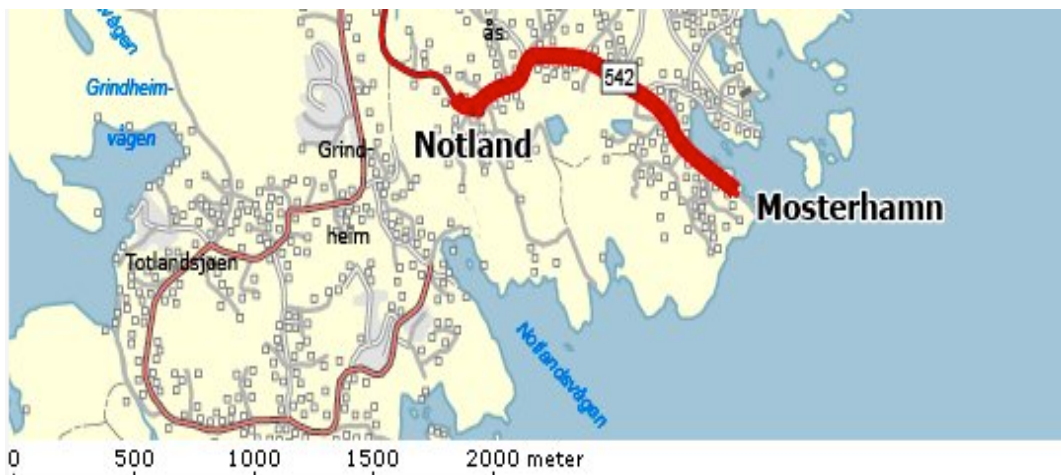

Figur 15: Illustrasjonsplan av tenkt bygg. (Kilde: Sele, 2017, 2018)

Bømlopakken – Fv. 542 Notland – Mosterhamn:

Strekningen Fv. 542 Notland-Mosterhamn har prioritet nr. 11 i Bømlopakken, en strekning på 870 meter (figur 16). Den utløsende faktoren er veiens standard, smal vei og krapp kurvatur, samt manglende gange- og sykkeløsning. Arbeidet er i planleggingsfasen med oppstart i 2021 og er tredelt (Statens vegvesen 2015b, Haakon Aarøe- Pers.med):

- Del 1: Skimmeland til nærsenteret: Egen gang- og sykkelveg
- Del 2: Nærsenteret til Moster Gamle kirke: Fortau på begge sider
- Del 3: Fra Moster gamle kirke ned til ferjekaien: Kun fortau på sørlig side grunnet plassmangel.

Figur 16: Illustrasjonsplan (Kilde: Statens vegvesen, 2015b)

3. Definisjoner

Folkehelse

Folkehelse er jf. Folkehelseloven av 2017 § 3 a) «befolkningens helsetilstand og hvordan helsen fordeler seg i en befolkning». Folkehelsearbeid er i følge Helse- og omsorgsdepartementet (u.d) «den innsatsen samfunnet gjør for å fremme trivsel og helse, forebygge somatisk og psykisk sykdom, lidelse eller skade og arbeidet for å jevne de faktorer som indirekte eller direkte kan påvirke helsen»

Lokalsamfunn

Et lokalsamfunn er betegnelse for "sted og sosialt miljø innenfor et mindre område" (Kjølsrød, 2014). I denne sammenheng vil lokalsamfunn omhandle et geografisk avgrenset område med personene som føler en form for tilhørighet til stedet og har felles forståelse innenfor området (Helsedirektoratet, 2018)

Medvirkning

Medvirkning forstås gjennom Plan- og bygningsloven som "enkelpersoners og gruppers rett til å kunne delta i, og påvirke offentlige utrednings- og beslutningsprosesser" (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, heretter KMD, 2014a). Videre i oppgaven vil begrepene medvirkning og brukerinvolvering sidestilles.

Miljøgate

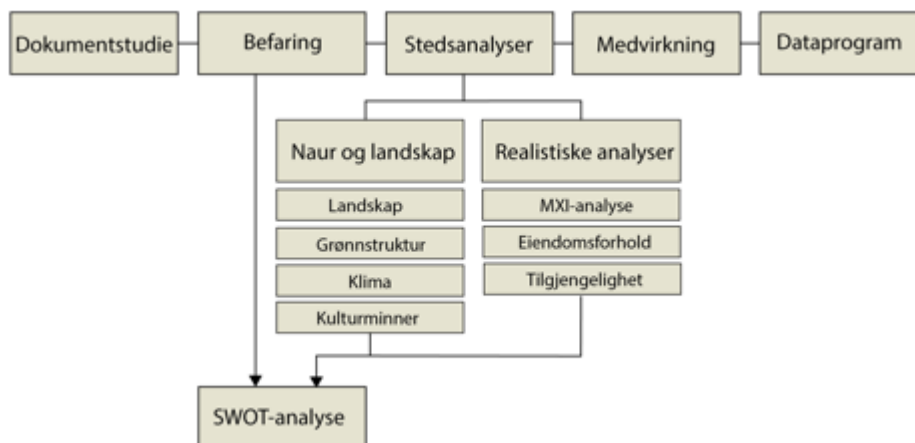
Miljøgate er «en gate der gjennomkjøring er tillatt, men hvor vegen er bygget om slik at den innbyr til lav fart, høy oppmerksomhet, hensyntaken til lokaltrafikk samt til omliggende bebyggelse og stedlig funksjoner» (Høye, 2014). I tillegg kan gaten utformes med blant annet beplantning for å gjøre gaten trivelig og vakker.

Nærmiljø

Begrepet nærmiljø beslektet med begreper som *bomiljø*, *nabolag* og bokvalitet (Helsedirektoratet, 2016). Nærmiljø defineres som en samlebetegnelse for «de ulike fysiske og sosiale forholdene i et lokalmiljø (Noack, 2012). Dette omfatter blant annet muligheter for friluftsliv, lek, trafikkforhold eller samfunnsmessige tjenester.

4. Metode

I kapittelet presenteres brukte metoder, framstilt i figur 17. Metodene vil sammen danne grunnlaget for mulighetsstudiet og være et hjelpemiddel for å besvare innledende problemstillinger.

Figur 17: Oppbygging og bruk av valgte metoder.

Figuren viser en kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ metode, som resulterer i en metodetriangulering (Johannessen mfl., 2010). Ved å anvende begge metodene avdekkes flere aspekter, hvor kvalitativ forskning kan være utdypende på kvantitative resultater. På denne måten oppnås en bedre forståelse av årsakene. Med kvantitativ metode menes tall og det som er målbart, harddata, mens kvalitativ data sier noe om de ikke-målbare egenskapene i form av tekst og tolkning. Kvantitative data vektlegger forståelse og analyse av sammenhenger i en prosess (Halvorsen, 2008).

4.1 Dokumentstudie

Ved å anvende dokumentstudier som metode tas det i bruk eksisterende forskning og teori som er relevant for gitte problemstillinger. Her er det ønskelig å finne riktig informasjon, datagrunnlag og den forskningen som er viktig i forhold til disse. Utfordringen med metoden er å finne relevant forskning av god kvalitet og validitet, hvor utvalget av artikler og bøker er av både nyere og eldre dato. Andre litteraturkilder som juridisk bindende og ikke-juridisk bindende dokumenter, som kommunale planer og statlige retningslinjer, har også blitt benyttet.

4.2 Befaring

Befaring deles opp i observasjon, tolkning og kartlegging i form av tekst, bilder og illustrasjoner. Ved å anvende observasjon som metode i mulighetsstudiet vil det oppnås en bredere innsikt i planområdet. Hvordan observasjonene anvendes og hva som er i fokus er formet av valgte problemstillinger. Befaringen i planområdet og vår anvendelse av metoden er kategorisert som en ikke-deltakende observasjonsmetode. En ikke-deltakende observasjon forutsetter en plan for gjennomføring, hvilke data som ønskes innsamlet og hvordan disse kan anvendes til forskningsspørsmålet (Melvær 2015, Halvorsen 2008).

Det har blitt gjennomført to befaringer, der første befaring ble gjennomført 25-26. januar og den andre 2. mai. På forhånd ble det utarbeidet en oversikt over lokaliteter i planområdet det var ønskelig å undersøke nærmere. I forbindelse med begge befaringene ble det avholdt et uformelt møte med Bømlo kommune. Hensikten med disse var å informere om arbeidet og videre utvikling. Befaringen 25. januar ble gjennomført sammen med et av styremedlemmene i Moster grendautvalg, Knut Martens, og en egen befaring 26. januar. Andre befaring ble gjennomført 2. mai i forbindelse med møte med Moster grendautvalg og Bømlo kommune for tilbakemeldinger på mulighetsstudiet. Fordelen med å anvende metoden tidlig i prosessen var at det gav mulighet til å utforske planområdet og omgivelsene der egne observasjoner og tolkninger komplimenterer de andre metodene. En av ulempene med metoden er at ikke alt kan observeres, samtidig som metoden er tidkrevende og kostbar, men kan gi en større helhetsforståelse av planområdet (Sander, 2014).

4.3 Stedsanalyser

Analysearbeidet utgjør en stor del av kunnskapsgrunnlaget for mulighetsstudiet. I forkant av oppstart var det viktig å sette analysene i sammenheng med formålet, innholdet i de enkelte og hvordan de sammen skal kobles til studieområdet og presenterte problemstillinger. Miljøverndepartementet har tidligere definert stedsanalyser som *«En systematisering av kunnskap for å forstå stedets historie, situasjon og fremtidsmuligheter.»* (Miljøverndepartementet, 1993). Utgangspunktet for analysearbeidet er å tilegne seg ny kunnskap om stedet. Analysene står dermed som et bidrag og faglig grunnlag for mulighetsstudiet og vil videre bli brukt som en integrert del av arbeidsprosessen frem til endelig resultat. Sentralt i arbeidet er hvilke utfordringer som foreligger og hvilken kunnskap som

behøves, der utfordringer er relatert rundt hva oppgaven ønsker å gi svar på (Miljødepartementet, 1993).

Analysene er valgt på bakgrunn av gitte problemstillingene og vil ha ulike tilnærminger basert på hva en ønsker å belyse. De fysiske formene, der bygg og infrastruktur inngår, vil være rettet mot den fysiske delen av planlegging. Stedsanalysene har vært preget av flere ulike tema som sammen med historisk utvikling og lokalkunnskap om området legger premissene for videre arbeidet. Stedsanalysene kan deles inn i to ulike hovedkategorier med tilhørende analyser: *Natur og landskap*, og *realistiske analyser* (Miljøverndepartementet, 1993).

4.3.1 Natur og landskapsanalyser

Landskapet er satt sammen av flere ulike naturelementer og skaper stedets fysiske form. Analysene skal dokumentere og formidle naturelementer som terreng, klima, hav og vassdrag, og tar sjelden for seg bebyggelse. Klima er en ytre påvirkning og har vært styrende for stedets utvikling og bruk. Overordnet skaper landskapet rammer der natur- og kulturmiljøet tilfører innhold og opplevelse samtidig som landskapet gir en historisk forståelse og kunnskap om kulturmiljøet (Miljøverndepartementet, 1993). Fordelen med analysene er at de kartlegger viktige data om planområdet og kan med en liten skala fange opp lokale verdier. Ulempen med metoden er at den skiller mellom kultur, natur og klima, noe som kan medføre at deler av helhetsinntrykket kan gå tapt (Jerpåsen m.fl., 2015).

Landskap

Analysen vil gi en beskrivelse av landskapet i planområdet satt i sammenheng med stedets geografiske lokalisering. Beskrivelsen har en teoretisk begrunnelse og vil ikke bygge på inntrykk eller egne refleksjoner fra analyse. Terrengformer, høydedrag og andre elementer knyttet til landskapets fremtoning blir presentert i analysen.

Grønnstruktur

I analysen ønskes det å oppnå kunnskap om grønnstrukturens form, størrelse, avstand og sammenheng i studieområdet. Sammenhengende grønnstruktur vil være en verdifull funksjon for et område, men verdien vil avhenge av muligheten til opplevelse og det biologiske mangfoldet av dyre- og plantearter. Grønnstruktur som funksjon vil være arealets egenhet for fysisk aktivitet og rekreasjon. Analysen vil avdekke konflikter og være med i diskusjonen rundt arealets bruk og egenhet til ulike planformål (Miljøverndepartementet, 1993).

Klima

Det lokale klimaet vil være styrende for hvordan mennesker bruker omgivelsene, som legger grunnlaget for å ha klimaanalyse med som metode. Gjennom innhenting av klimastatistikk for nedbør og temperatur vil dette gi en god innsikt i studieområdet klima. Andre ytre påvirkninger er sol- og vindforhold og årstidsvariasjoner som er viktig ved planlegging og plassering av nye bygg og uteområder (Miljøverndepartementet, 1993)

Kulturminner

Kulturminner og kulturmiljø er en viktig del av den historiske utviklingen til et sted. Målet med analysen å kartlegge eksisterende historisk forankring og identitet til området for å sikre dette i videre planarbeid (Miljøverndepartementet, 1993). Under kartlegging av kulturminner fremkommer også en videre identifikasjon av bygninger og eventuelle områder som er verdifulle, men som ikke er under fredning eller vern. Kulturminner er ofte enkeltobjekter som representerer viktige historiske kilder. På lik linje med kulturminnets historiske betydning vil det i følge Miljøverndepartementet (1993) også knyttes sosiale eller kulturelle meninger til kulturminnene som et symbol på fellesskap eller maktsymboler. Analysen er sentral for et område som Mosterhamn med stor andel nasjonal- og historisk verdi med blant annet Moster gamle kirke.

4.3.2 Realistiske analyser

Med realistiske analyser menes hvordan våre fysiske omgivelser fremstår i målbar form i følge Miljøverndepartementet (1993). Gjennom analysene ønskes det å oppnå en bredere forståelse av hvordan stedets fysiske utforming har utviklet og hvordan det fungerer i dag (Miljøverndepartementet, 1993). I fremgangsmåten skal det ikke tillegges egen refleksjon men forklare funnene slik de fremstår i dag, med etterprøvbarehet. Analysemetodene er i hovedsak utviklet i forbindelse med analyser i større byer og tettsteder med annen bygningssammensetning og tetthet sammenlignet med studieområdet. Det har på bakgrunn av dette vært behov for å tilpasse analysene.

MXI-analyse

MXI er en forkortelse for "Mixed-used index", utarbeidet av van den Hoek (2008) med hensikten å identifisere områdets ulike funksjoner og dets grad av funksjonsblanding. Dersom bolig, arbeid, handel, rekreasjon og kultur forekommer samlet kan området defineres som multifunksjonelt. Dersom det kun er to forekomster betegnes området som bi-funksjonelt, mens

steder med kun en funksjon blir klassifisert som monofunksjonelle (Van Nes, 2017) Graden av funksjonsblanding innenfor et område måles etter prosentvis andel av de overnevnte formålene. Utfordringen med metoden er formål som ikke lar seg kombinere med andre, eksempelvis flyplasser eller avfallsanlegg. For vårt planområde nyttes analysen i moderat utgave der det ikke blir gitt en prosentvis fordeling av bruken av området, men en oversikt over de ulike funksjonene både innad og utenfor planområdet. Dette blir gjort på bakgrunn av studieområdets lave tetthet av funksjoner sammenlignet med større byer, hvor behovet for å belyse beliggenheten står mer sentralt.

Eiendomsforhold

Til tross for at vi ikke har tatt direkte hensyn til eiendomsforholdene gjennom oppgaven, vil det likevel være viktig å kartlegge disse ved en eventuell framtidig utvikling. Analysen vil vise hvilke områder som er kommunalt eid og hvilke som er private, som igjen kartlegger hvilke områder eventuelt vil kunne utbygges ut.

Space Syntax

Space Syntax er en analysemetode utviklet av Bill Hillier (2014). Formålet med metoden er å måle grad av tilgjengelighet til omkringliggende gatenett eller hvordan gatenettets utforming medfører at enkeltgater er mer integrerte enn andre. Ved å se på de romlige forholdene mellom ulike gater kan effekten av endringer måles (Hillier, 2014). Hensikten med å gjennomføre Space Syntax er å illustrere bevegelsesmønsteret og integrasjonen i veinettet i Mosterhamn. Grad av integrering illustreres i analysens fargekoder der rød representerer de eller den mest integrerte veien mens blått representerer mer segregerte veier. For å gjennomføre analysen har det vært nødvendig å tegne eksisterende vegnett for hånd ved bruk av programvaren Autocad for å deretter anvende disse dataene i programvaren DepthMap som brukes for å analysere vegnettet. Grunnet områdets størrelse er det benyttet «global integrasjon» i analysen fremfor «lokal integrasjon» for å måle integrasjonen i vegnettet. Med Global integrasjon analyseres det hvordan hver gate er integrert med hele området sett under ett ved anvendelse av maks antall retningsendringer.

Gatebruk

En gatebruksanalyse blir brukt for å kartlegge de ulike trafikkrommene. Gater og veier har ulik betydning der veier er kommunikasjonslinjer gjennom landskapet, i utkanten av byen og mellom et tettsted og by (Miljøverndepartementet, 1993). Utgangspunktet for analysen er

inspirert av arbeidet av Job van Eldijk (2014) lest i Van Nes (2017) som skiller mellom de fire ulike gatefunksjonene: *frirom, mykt trafikkrom, integrert trafikkrom og transportrom*. Siden analysen anvendes på et mindre tettsted er det tatt utgangspunkt i dagens veibruk: *kun bil, fortau på ene siden og adskilt med gang- og sykkelveg på begge sider*. I tillegg er det lagt inn "balansert" gatebruk vist som grønn, som representerer et samspill mellom myke og harde trafikanter. Denne er fraværende i dag men kan oppnås gjennom å endre bruk av dagens veier. Analysen vil med dette kartlegge dagens bruk og funksjon og hvilken bruk som vil være ønskelig for en bedre tilrettelagt bruk av vegnettet innad i planområdet.

Gangavstand

På likhet med Space syntax vil analysen for gangavstand være styrt av utformingen til dagens veinett. Ved å analysere avstanden til kollektivtransport gir dette oss informasjon om dekningsgrad og dagens gåmønster. Avstand fra holdeplass er inndelt i tre ulike soner som bygger på tall fra Vegdirktoratet (2014a):

- 1) *Sone 1: 0-200 meter*
- 2) *Sone 2: 200-400 meter*
- 3) *Sone 3: 400 – 600 meter*

Analysen vil dermed identifisere andelen av bebyggelsen som ligger innenfor de ulike sonene. Dersom gatenettet eller arealbruken i Mosterhamn endres vil dette medføre endringer i influensområdet.

4.4 SWOT- analyse

Forkortelsen står for *Strength, Weaknesses, Opportunities og Threats*, og er en strategisk analyse (Oxford Reference, 2018). Analysen nyttes for å oppsummere analysearbeidet avslutningsvis. Dette gjøres ved å sortere vurderinger og informasjon fra overnevnte analysemetoder systematisk, sammen med de muligheter og utfordringer området har for videre utvikling. Målet er å identifisere de viktigste interne og eksterne faktorer for videre arbeid ved å gruppere nøkkelinformasjon.

4.4 Spørreundersøkelser

For å svare på gitte problemstillinger har medvirkning stått sentralt. For å oppnå dette har flere ulike brukergrupper blitt involvert i prosjektet tidlig i prosessen. Informasjonsinnhenting har vært tredelt, med egen spørreundersøkelse og analyser fra to tidligere gjennomførte

undersøkelser på Moster. De ulike spørreundersøkelsene komplimenterer hverandre og resulterer i et utvalg som inkluderer alle aldre. Ved å identifisere fellestrekk og utfordringer kan dataene implementeres i det videre arbeidet. Spørreundersøkelse er en av de mest brukte metodene innen samfunnsvitenskapelig forskning for innsamling av data. Metoden er kvantitativ og gir en strukturert datainnsamling. Med strukturert menes det at spørsmålene følger en gitt rekkefølge med forhåndsbestemte svaralternativ (Hellevik, 2015).

Formålet med spørreundersøkelsen var å avdekke hvordan beboerne bruker planområdet i dag, allerede foreliggende trivselsskapende elementer og hvilke ønsker de har, her innenfor målgruppen 20 til 70 år. Målgruppen ble valgt på bakgrunn av allerede tilgjengelige gjennomførte undersøkelser som dekket den yngste og eldste aldersgruppen. Spørsmålene ble utformet med utgangspunkt i de allerede gjennomførte undersøkelsene, og ble laget gjennom nettsiden "Survey Monkey". For å nå ut til flest mulig av befolkningen i Mosterhamn ble undersøkelsen publisert i Facebook-gruppen "Moster" med 1237 medlemmer etter tillatelse fra administrator for gruppen. Skjemaet ble besvart anonymt med en gjennomsnittlig gjennomføringstid på 3 minutter. Gjennom å anvende sosiale medier ble undersøkelsen tilgjengelig for en stor gruppe mennesker.

Spørreundersøkelsen bestod av totalt 10 spørsmål. Det var på forhånd bestemt at denne skulle være kort, da dette vil øke sannsynlighet for at flere gjennomfører ved at spørsmålene direkte knyttes til formålet for undersøkelsen (Halvorsen 2008). I undersøkelsen var det ønskelig å belyse den enkelte respondentens syn på Moster, både med hensyn på dagens kvaliteter, mangler og ønsker for framtidig utvikling. Med unntak av enkeltspørsmål var det mulig å tilføre informasjon dersom svaralternativene ikke var dekkende, noe som gav en undersøkelse med både lukkede og åpne spørsmål (Halvorsen 2008). En svakhet er at det vil være vanskelig å oppnå dybde på datagrunnlaget eller stille oppfølgingsspørsmål med en slik metode. Likevel fikk vi med tilført informasjon flere utdypende svar og innspill som var av relevans for oppgaven videre. Etter undersøkelsen var det totalt 182 respondenter der 160 av disse var bosatt spredt ut over Moster. Facebook-gruppen med 1237 medlemmer vil ikke representere hele befolkningen over 20 år. Til tross for dette anses antallet svar som et representativt utvalg for å involvere en større del av befolkningen. En annen utfordring er målingsfeil som kan oppstå grunnet misforståelser eller feilavkryssninger. En annen er respondentenes manglende interesse eller mening om emne (Sander, 2017).

Helsefremmende nærmiljø

Prosjektet er et nasjonalt satsingsprosjekt som skal gi kunnskap om hva folk mener gir bedre folkehelse i nærmiljøet. Bømlo var en av 40 kommuner som deltok spredt på 8 ulike fylker. Fra Hordaland fylke deltok kommunene Askøy, Bømlo, Fjell og Stord. Prosjektet er en oppfølging av folkehelsemeldingene fra 2012 og 2014 der nærmiljø og lokalsamfunnsutvikling blir løftet frem som viktige innsatsområder for en bedre folkehelse (Hordaland fylkeskommune, 2016c). Samarbeidet på Bømlo omfatter grendautvalget på Moster, Rubbestadneset og Espevær som alle representerer et eget lokalsamfunn, og målet er å fremme folkehelse der folk bor.

Videre har det blitt gjennomført flere lignende undersøkelser på Bømlo, hvor det har blitt samlet inn data om hva barn og unge i klassetrinnene 6.- 7. og 9. klasse syntes om eget lokalsamfunn. Det er ikke oppgitt antall deltakere på undersøkelsene. I tillegg er tilsvarende utført for aldersgruppen 67-79 år gjennom anonyme spørreskjema, hvor 32 kvinner og 29 menn deltok. Spørreskjemaene inneholdt flere spørsmål under kategoriene; *Bra å bu på Moster, Mindre bra og bu på Moster, Kva gjer at du har det bra, Kva er mindre bra/skadeleg for deg* og *Endring*. Datagrunnlaget har sammen med egen spørreundersøkelse stått som sentralt datagrunnlag for videre arbeid.

«Ut av huset»- kartlegging

Det har også blitt utført en «ut av huset»-kartlegging for klassetrinnene 5., 8., og 10. klasse. I denne undersøkelsen ble det benyttet flyfoto hvor elvene markerte hvor de likte å oppholde seg i løpet av en uke, både i eget nærmiljø og utenfor (Bømlo kommune, 2016b).

4.5 Dataprogram

For å utarbeide kartbehandling i form av analyser, kartlegging og illustrasjoner har vi brukt ulike relevante dataverktøy: *ArcMap* er nyttet som utgangspunkt for å utarbeide et detaljert kartgrunnlag som videre er lagt inn i Adobe Illustrator for analysearbeid og utarbeidelse av illustrasjoner. *Adobe Illustrator* er en av flere dataverktøy i Adobe-pakken som er brukt i forbindelse med analysearbeidet og illustrasjon i oppgaven. *AutoCAD* er brukt i for å tegne grunnlagskart som videre nyttes i dataprogrammet *DepthMap* for å gjennomføre en Space syntax analyse. Fordelen med metoden er at vi har eksisterende bebyggelse og infrastruktur tilgjengelig som kartdata. På denne måten kan vi i stor grad forutse de endringer vi ønsker å gjøre og hvordan dette vil utarte seg som ferdig resultat sammen med eksisterende situasjon.

Videre vil dette øke sannsynligheten for at et ferdig produkt blir vellykket, da ulike scenarioer kan testes ut, i tillegg til at endringer kan gjøres underveis. Ferdig resultat av mulighetsstudiet vil på denne måten framstilles oversiktlig for mottakeren og kan dermed nyttes i videre planarbeid på en enklere måte. Ulempen med metoden er tidsbruk i forbindelse den enkelte programvaren, som ofte medfører en større arbeidsmengde enn forventet. Herunder refereres det særlig til Adobe Illustrator som vi ikke har brukt i forbindelse med tidligere skoleprosjekter.

5. Overordnede føringer og retningslinjer

Kapittelet gjør rede for gjeldende prinsipper for arealplanlegging og synliggjør hvilke overordnede planer, føringer og retningslinjer som vil være gjeldende for framtidig planlegging. For å oppnå målene som er satt i oppgaven har det vært nødvendig å sette seg inn i gjeldende planer og føringer for Bømlo kommune da flere av disse direkte eller indirekte vil berøre planområdet.

5.1 Nasjonalt nivå

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

For å fremme bærekraftig utvikling skal det hvert fjerde år utarbeides nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging (Plan- og bygningsloven, heretter Pbl., 2008) § 6-1. I henhold til Pbl. skal statlige føringer og retningslinjer legges til grunn for både regional og kommunal planlegging. De nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging fremmer en bærekraftig areal- og samfunnsutvikling der regional og kommunal planlegging er viktig for å redusere energi og klimagassutslipp. Alle beslutninger om lokalisering av bolig, næring, industri og infrastruktur vil medføre en langtidseffekt på energiforbruket. For å begrense klimagassutslipp og møte overgangen til lavutslippssamfunn vil samordning av arealbruk og transport tillegges stor vekt (KMD, 2015a).

En aktiv forvaltning av natur- og kulturminner vil i fremtiden vær viktig for å sikre mangfold og identitet. Dagens og framtidig planlegging må ses i sammenheng for et større område for å sikre en helhetlig planlegging som både tilrettelegger for vekst samtidig som det verner om naturmangfoldet og tilgangen til natur som en ressurs i nærområdet. Kulturminner og kulturmiljø utgjør en viktig del av identitet og tilknytning. Kommunens hovedansvar er å identifisere, verdsette og forvalte verneverdige kulturminne i tråd med nasjonale mål, og sikre at tap eller svekking av kulturminneverdier grunnet utbyggingspress (KMD, 2015a).

Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging

I 2014 ble retningslinjene for en samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging vedtatt. Disse står som retningsgivende for planlegging i hele landet, med regionale og lokale tilpasninger for å bidra til et produktivt og godt samspill. Formålet er å få til et samspill mellom både stat, kommune og utbygger og sikre god steds- og byutvikling. I områder med lite utbyggingspress

åpner retningslinjene for et mer differensiert bebyggelsesmønster dersom lokale myndigheter anser dette som nødvendig for å øke attraktiviteten til området (KMD, 2014b).

Statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen

Retningslinjene har som formål å tydeliggjøre nasjonal politikk når det gjelder arealbruken i 100-metersbeltet langs sjøen (KMD, 2011). I følge kartutsnitt for Vest-Norge ligger Bømlo i sone 3, som åpner for en viss grad utbygging i strandsonen sammenlignet med strengeste krav i sone 1 som står gjeldende for blant annet utbygging i Oslofjorden på Østlandet (KMD, 2011).

5.2 Regionalt nivå

Regional planstrategi 2016-2020

Jf. Pbl. § 7-1, første ledd, skal en regional planstrategi utarbeides i samarbeid med kommune, statlig organ, institusjoner og organisasjoner som blir berørt av planarbeidet. Regional planstrategi for Hordaland presenterer viktige utfordringer fylket står ovenfor, og setter mål og prioriteringer for framtidig planarbeid på regionalt nivå (Hordaland fylkeskommune, 2016a).

Det langsiktige målet for Hordaland fylkeskommune er at Hordaland skal være «bærekraftig, attraktivt og nyskapende" (Hordaland Fylkeskommune, 2016a, s. 10). Videre er hovedmålet at fylket som helhet skal ha en klima- og miljøvennlig utvikling, oppnå høy sysselsetting og et inkluderende samfunn, og ha et tett samarbeid med vestlandsregionen. Utbygging bør konsentreres til sentre med variasjon av boliger. Med korte avstander mellom bolig, handel og næring, kollektivtilbud og rekreasjonsområder kan møteplasser sikres for alle (Hordaland Fylkeskommune, 2016a)

Regional plan for attraktive sentre 2015-2026

Retningslinjene ble vedtatt i 2013 og er en regional plan for attraktive sentre med retningslinjer for arealbruk og forvaltning som skal innarbeides i kommunale arealplaner. Strategien skal gjennomføres ved å styrke arealplanleggingen i sentrumsområdene, bedre samordning og retningslinjer for planlegging og forvaltning, øke kunnskap og økonomiske virkemidler. Senterstrukturen som kjennetegnes ved et fylkes, region- og kommunesenter skal legges til grunn for planlegging og forvaltning i fylket (Hordaland Fylkeskommune 2014). Videre inndeling vil omfatte bydel-, lokal- og nærsenter som fastsettes av kommunen etter hvor det er ønskelig med etableringen av handel, næring og offentlige tjenester (Hordaland

Fylkeskommune, 2014). For Bømlo kommune vil Stord være regionsenter med tilhørende kommunesenter på Svortland.

Regional kulturplan for Hordaland 2015-2025

Kulturmiljø og kulturminner er samfunnets felles verdier og må forvaltes slik at de gir uerstattelig kunnskap, opplevelser og bruk for den enkelte og for fellesskapet i dag og i fremtiden. Kulturminner kan skape et grunnlag for lokal samfunnsutvikling og verdiskapning, samtidig som de er en ikke-fornybar ressurs som skal sikres mot ødeleggelse. Kulturminner skal sikres i all nasjonal, regional og kommunal utvikling og planlegging gjennom hensyn. Det tillegges kommuner særlig ansvar gjennom hjemmel i Pbl. (Hordaland Fylkeskommune, 2016b).

«Aktiv kvar dag» er visjonen for fagområdet fysisk aktivitet, idrett og friluftsliv. Egenverdien knyttet til mestring, opplevelse og fellesskap ved utøvelsen av fysisk aktivitet innvirker på menneskers fysiske og psykiske helse. Hverdagsaktiviteten har blitt kraftig redusert i takt med utviklingen av samfunnet og stadig større del av ungdommen faller bort fra organisert idrett. Ved å anvende økt medvirkning kan anlegg og aktiviteter for ungdommer gis særlig fokus og styrkes (Hordaland Fylkeskommune, 2016b).

Regional plan for folkehelse 2018-2021

I den regionale planen for folkehelse har visjonen «Flere gode leveår for alle» (Hordaland fylkeskommune, 2017). Planen er delt inn i fem ulike innsatsområder: Helhetlig folkehelsearbeid og universell utforming, lokalsamfunn, nærmiljø og boliger, oppvekst og læring, arbeid og arbeidsplassen og aktivitet og sosial deltagelse.

5.3 Lokalt nivå

For å kunne oppnå målene med oppgaven som et bidrag til kommuneplanarbeidet var det nødvendig å sette seg godt inn i de gjeldende planene for Bømlo da flere av disse berører Moster og planområdet. Kommuneplanen for Bømlo kommune ble vedtatt i 2013. Kommuneplanen er under rullering og et planprogram for kommuneplanens samfunn og arealdel 2018-2048 har vært ute til høring.

Kommuneplanens arealdel 2013-2025

Kommunenes overordnede målsetninger for arealdelen er (Bømlo kommune, 2013a):

- Attraktive nærmiljø
- Tilrettelegge for mer fysisk aktivitet og sosial kontakt
- Være en attraktiv kommune for tilflytting og nyetablering av næringsaktivitet
- Tilgangen og nærheten til sjøen skal stå som en sentral attraksjon og bidra til å øke antallet boenheter.
- Natur-og kulturverdier som er særegne for Bømlo og som styrker den lokale identiteten må ivaretas.

Basert på gitte målsetninger presenterer planomtalen videre punkter som står for grunnlaget for vurderinger og prioriteringer i arealdelen:

- Lokale identiteter som må tas vare på. Området ved Moster amfi, Moster gamle kirke, religionshistorisk senter og steinriket Bømlo som er hovedtyngdepunktet i både reise- og kulturliv.
- Bevaring av turområder og fysisk aktivitet i arealplanleggingen. Ved å ta vare på de ubebygde arealene kan det sikres en sammenhengende grøntstruktur rundt og i bebygde områder.
- Ny boligbygging bør sentraliseres til kommune og delsentre der infrastruktur er etablert.
- Tilrettelegge for attraktive boligfelt i alle delsentrene for å styrke og bidra til tilflytting.
- Bygging av boliger eller fritidsbolig i verdifulle landbruksområder bør unngås.
- Gjennom bruk kan verneverdige bygninger og kulturhistorie ivaretas i næringsvirksomheten.

Kommuneplanens samfunnsdel 2013-2025

Fra kommuneplanens samfunnsdel fremkommer tre ulike satsningsområder og tiltak for samfunnsutviklingen i kommunen (Bømlo kommune, 2013b):

- Utvikle og videreføre samarbeid med lokale grendelagene. De lokale drivkreftene er en viktig samarbeidspartner for kommunen i planleggingen av gode oppvekstmiljø, utvikle nærmiljøet og identitet.
- Fremtidsrettet planlegging og tiltak for å møte den økende andelen eldre i kommunen og sikre at disse får en trygg og verdig alderdom i egen kommune.
- God og langsiktig forvaltning av kommunens verdier for å gi økt trivsel, sosial kontakt og helse.

Viktige målsetninger og stikkord:

- Kommunens potensiale innen reiseliv er dårlig utnyttet og gjennom veiledning og samarbeid kan kommunen støtte opp lokale initiativ.
- For oppvekst, kultur og idrett er gode og levende lokalsamfunn, tilrettelegging for folkehelse i alle livsfaser og planlegging av barnehage- og skoletilbud som sikrer utvikling og læring i nærmiljøet fremhevet.
- Bømlo har et overordnet mål om å redusere klimagassutslippet med 10% fra nivået i 2005.
- Kommunen skal gjennom vedlikehold sørge for en god drift av veier, bygg og anlegg. Det spredte bostedsmønsteret medfører høye utgifter og i fremtiden vil en mer sentralisert utbygging i delsentrene gi lavere kostnader og vedlikehold knyttet til infrastruktur.
- Boligutvikling skal hovedsakelig være sentrert rundt Svortland og Moster.
- Grendelagene er gode samarbeidsparter i utfordringene med gode og lokale bo- og oppvekstmiljø i delsentrene.

Andre kommunale planer og strategier av relevans:

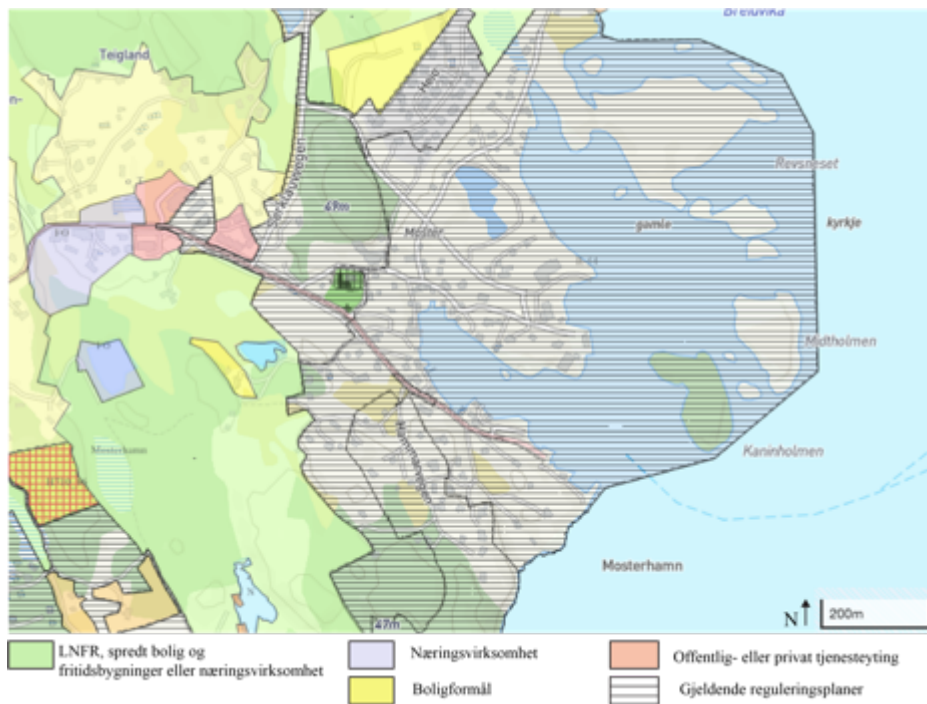
Planstrategi for Bømlo Kommune 2016-2020

Nytt framlegg for handlingsplan for Bømlo kommune et ønske om å sentralisere boligbebyggelsen i kommunesenter og delsender (Rådmannen, 2016). Her er det blant annet ønskelig å videreutvikle Svortland som kommunesenter i gjeldende arealplan, men det er også rettet fokus mot å sikre et minimum tjenestetilbud i lokalsentrene. I et samfunnsøkonomisk perspektiv er hensynet til eksisterende infrastruktur ved ny utbygging sentralt. I tillegg vil det i folkehelseperspektivet være økt fokus på å få etablert gang- og sykkelvei fra nye boligområder eller fortetting av eksisterende.

Planprogram kommuneplanens samfunns- og arealdel 2018-2048

Kommunen skal satse på lokalsentrene slik at disse blir attraktive. Miljøgate, arkitektur, universell utforming og inkludering er viktige stikkord. Kulturforvaltning med rot i lokalhistorien er viktig og reiseliv skal bygges opp under kyst- og friluftressurser. De frivillige er en stor ressurs både innen kulturliv, omsorg og inkludering. Den spontane deltakelsen gjennom uorganisert frivillig arbeid bør prioriteres i kommunen. Barn og unges fritids- og kulturtilbud skal gi en bedre oppvekst og læringsmiljø på deres egne premisser (Bømlo kommune, 2018).

Arealbruk i planområdet

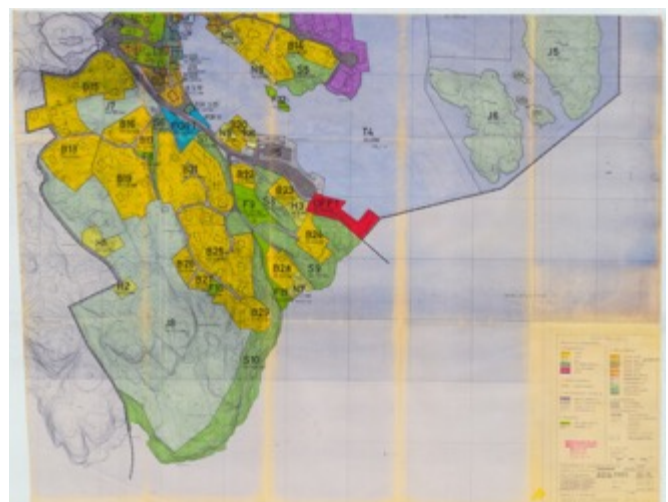

Figur 18: Gjeldende arealplan for Mosterhamn (Kilde: Nordkart, 2018)

Utsnittet i figur 18 viser gjeldende arealplan med arealformål for Mosterhamn (Norkart 2018). Områderegulering for Mosterhamn omfatter store deler av den østlige delen av planområdet. Vestlig del er hovedsakelig regulert til bolig og LNFR, med unntak av nærsenteret.

Områderegulering for Mosterhamn (Plan-ID R-54) ble vedtatt i 1993 (Figur 19) og er gjeldende områderegulering. Av arealformål er bolig dominerende sammen med grøntareal.

Figur 19: Områderegulering for Mosterhamn (Kilde: Bømlo kommune, 1993)

6. Teoretisk bakgrunn

Kapittelet gir en oversikt over relevant teori som videre vil stå som kunnskapsgrunnlag for framtidig utvikling av Mosterhamn.

6.1 Til- og fraflytting i Norge og i Bømlo kommune

Siden industrialiseringen på midt av 1800-tallet har bygder og spredtbygde steder blitt fraflyttet til fordel for byer og tettsteder. Denne sentraliseringen mot byene var motivert av de gode mulighetene for arbeid og et bedre liv i byen. Ordene tettsted og spredt bebyggelse blir ofte brukt av SSB om bosetningsmønster. Et tettsted blir definert som en samling av hus der det bor mer enn 200 mennesker og der avstanden mellom husene ikke overstiger 50 meter (St. meld. nr. 18, (2016-2017)). Antallet innbyggere i tettsteder og byer har økt betraktelig, mens det har vært en motsatt trend utenfor tettstedene frem til år 2000. Etter 2000 kan det observeres en stabilisering i befolkningstallene utenfor tettstedene, og prognoser fra SSB tilsier at tallet forventes å øke fremover (Cruickshank, 2014a, KMD, 2015b). Økonomisk vekst og arbeidsinnvandring har medvirket til å øke befolkningsveksten i hele landet, også utenfor byer og tettsteder. I 2015 bodde 19 prosent utenfor tettsteder, noe som gjør Norge til det landet i Europa med færrest innbyggere lokalisert i storbyer basert på befolkningstall (KMD, 2015b).

Cruickshank (2014a) fremhever blant annet økt pendling som en av årsakene til dette mønsteret, og utbygging av infrastruktur som tunneler, broer og bedre veier har gjort det mulig å bli boende i bygdene og samtidig arbeidene i tettstedene og byene. Andre årsaker som trekkes fram når tallene bak sentraliseringstrenden drøftes er lokal kapital med sterke koblinger mellom næring og bygda, og et ønske om å bo spredt der plass er viktigere enn bygdesenterets utforming for deres livskvalitet. I rapporten «Flytting og bostedsvalg – en analyse av flytteprosesser i Bømlo kommune i Sunnhordaland» (Fosso, 2006) ble årsakene bak inn- og utflytning kartlagt. Resultatene viste at *tilbakeflyttere* typisk hadde hatt et opphold i en større by, ofte i forbindelse med studier og arbeid før de så flyttet tilbake til kommunen. Av årsaker var ønsker om *nærhet til familie og gode oppvekstvilkår* for barn blant svarene med høyest oppslutning.

For *nyinnflyttede* var det ingen klar trend i hvorfor de valgte å flytte fra stedet de bodde, men svarene med høyest oppslutning var at de ville *bort fra bylivet*, flyttet grunnet partner eller på grunn av arbeid. En fellesnevner for både inn- og tilbakeflyttere var at de var i etableringsfasen (Fosso, 2006). Blant tilflytterne (både inn- og tilbakeflyttere) var Mosterhamn det mest

populære stedet å bosette seg, og en av årsakene til dette blir oppgitt å være nærheten til trekantsambandet. Beliggenheten gir et godt grunnlag for pendling, og i rapporten oppgis Mosterhamn som den delen av kommunen med *høyest antall pendlere* med hele 63% av tilflytterne (Fosso, 2006). Det er flere utfordringer knyttet til denne sentraliseringen, og den fremtidige veksten i befolkningstall vil kreve en mer strategisk tilnærming i planleggingsarbeidet av kommunen. Samtidig som det skal tilrettelegges for fremtidig vekst vil det være viktig å tenke helhetlig, og inkludere både næringslivet, nærmiljøet og hverdagslivet i de strategiske betraktningene, slik at disse ses under ett (Cruickshank, 2014b, KMD, 2015b).

6.2 Hva kjennetegner og skaper attraktive steder?

Det er utført mye forskning på hvilke forhold som skaper attraktive, klimavennlige og gode byer, mens spredtbygde steder og bygder kan ses delvis glemte. Det faktum at 1 av 5 nordmenn bor utenfor byer og tettsteder (KMD, 2015b) gir grunnlag for et ønske om å tilegne seg konkret kunnskap om hvordan det i områder med lavere konsentrasjon av mennesker kan planlegges for attraktive og gode steder.

I flere utviklingsprosjekter fremheves sted og stedsidentitet høyt på dagsordenen. Flere byer og tettsteder profilerer seg på stedets historie og kultur som et trekkplaster for både næring, bosetning og besøkende (Skogheim og Vestby, 2010). I den forbindelse vil det være nødvendig å definere hva begrepet «sted» rommer. Definisjonen på «sted» er mange, og Oxford English Dictionarys (2018) oppgir definisjonen for «place» som et avgrenset området på jordoverflaten, et punkt, en bygning eller område tiltenkt et spesifikt formål eller en spesifikk aktivitet. Listen er lang, og viser at det er flere ulike måter å se på et sted. Denne tilnærmingen og forsøket på å forstå hva et sted er og hvordan det defineres har vært viktig i forskningen på hvordan vi relaterer oss til våre egne omgivelser; stedet som et punkt på et kart, en følelse en får når en er der og stedet som en sosial arena. De ulike måtene å se på et sted kan deles inn i «location», «sense of a place» og «locale».

Location

I naturvitenskapen brukes ofte betegnelsen lokalitet om et sted som er kartfestet ved hjelp av koordinater. Informasjon om stedets demografi, topografi og utstrekning kan samles uten at en er selv tilstede. Gjennom statistikk, bilder, kart og oppslagsverk kan data samles inn uten å tilføre egne subjektive meninger og observasjoner om stedet (Cresswell, 2014).

Sense of a place

Forholdet til stedet formes av hvilke meninger og følelser folk har både individuelt og kollektivt. Særpreg og meninger som tilskrives stedet, eller en kombinasjon av begge vil være med å bygge dette forholdet og en stedsopplevelse (Skogheim og Vestby, 2010, Skjeggedal, 2000). Eksempler på elementer som medvirker til «sense of a place» er kategorisert av Williams og Steward (1998) som sterke meninger, verdier og symboler som er vanskelig å oppfatte for en utenforstående som ikke er kjent med området eller har opplevd det. Herunder inngår også viktige kvaliteter som kan bli tatt for gitt eller ikke tilegnes verdi før de trues eller går tapt, og kulturelle, historiske eller åndelige steder som rommer både meninger, verdier og sosial interaksjon. På denne måten skiller «sense of a place» seg fra «location» ved at mennesket opplever stedet og knytter egne meninger og inntrykk til det. William og Steward (1998) poengterer videre at det vil være en forskjell på menneskene som bruker stedet daglig som de omtaler som et eget nivå, «locale».

Locale

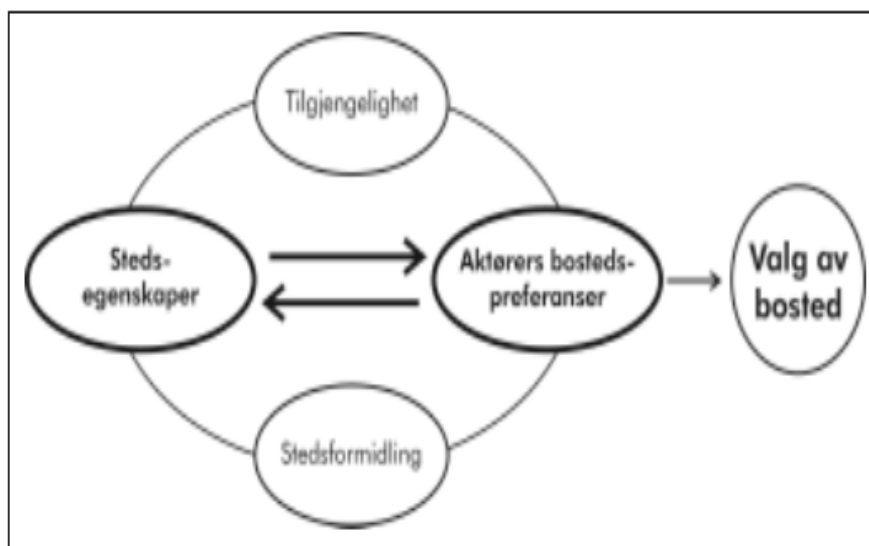
På «locale» eller lokalt nivå vektlegges egne forhold mellom folkene som bor der og det respektive stedet. Besøkende og beboere kan alle utvikle sterke relasjoner til et sted og oppleve «sense of a place» (William og Steward, 1998). Det lokale handler om bruk og felles forståelse for hva stedet betyr for en gruppe mennesker, en lokal mentalitet eller praksis som sammen gir et kollektivt bilde dannet gjennom relasjon og geografi. Selv om det er individuelle forskjeller mellom enkeltpersonene vil det være et kollektivt selvbilde som brukes når gruppen blir satt i sammenheng med andre steder, den lokale omtalen av «vi», «oss» og «vårt sted» (Skogheim og Vestby, 2010, Altman og Low, 2012). Røe (2014) påpeker at fellesfølelsen spiller inn og påvirker hvordan menneskene oppfatter stedet, og at et fellesskap også bygges gjennom opplevelsen av å være ny, eksempelvis i et nyetablert byggefelt.

Attraktivitet

Begrepet attraktivitet har lenge vært forbundet med reiseliv og destinasjonsutvikling, men har i de senere år blitt mer og mer anvendt som grunnlag for utviklingen av tettsteder og distrikter. I reisebransjen har attraksjoner vært styrende for hvilke steder en ønsker å besøke, der unike attraksjoner vil bidra til at steder skiller seg ut i mengden og tiltrekker seg flere reisende. På samme måte som turister sammenligner og måler attraksjoner mot hverandre, vil mennesker måle et sted opp mot et annet for hvor det er ønskelig å bo og hvordan stedet fremstår som en

helhet (Skjeggedal, 2000). Det er på bakgrunn av dette ønskelig å belyse hva som skaper attraktivitet som bosted. Flere studier og prosjekter har blitt gjennomført for å undersøke hvilke faktorer som skaper attraktivitet i tettsteder og bygder, og hva som samlet sett gjør at noen steder oppleves mer attraktive enn andre for bosetning.

Gjennom prosjektet «Fremtidens bygder» ble det startet et nasjonalt prosjekt i bolystsatsning ledet av Norske arkitekters landsforbund i samarbeid med «ZERO» og TreFokus. Målet med prosjektet var å heve den lokale kompetansen innenfor bærekraftig stedsutvikling med fokus på attraktive bygdesamfunn og lokal verdiskapning (Norske arkitekters landsforbund, 2014). Videre ble prosjektet delt inn i fire hovedtemaer; bygninger, areal og transport, bokvalitet og energi som ble brukt for å kvalitetssikre prosjektene. Satsningsområdene viser at forskning og nasjonale målsetninger er like gjeldende for bygder som byer.

Figur 20: Skjeggedal (2000) modell for valg av bosted. Stedsegenskaper og aktørenes bostedspreferanser virker inn på hverandre, samtidig som både tilgjengelighet og stedsformidling vil være andre ytre faktorer for valget av bosted.

I Skjeggedal (2000) blir det presentert en teoretisk modell for valg av bosted, forenklet fra Sletterød m.fl. (2002) sin modell for bolyst og boglede. Modellen bygger på stedets egenskaper og aktørenes bostedspreferanser som grunnlag for valg av bosted og bofasthet (Figur 20). Stedsegenskapene kan knyttes til stedets fysiske avgrensning, «location», mens aktørenes bostedspreferanser knyttes til opplevelsen av stedet, «sense of a place» Det vil være samspillet mellom disse to som skaper et sosialt samhold, locale.

Stedsegenskaper deles opp i de sosiale og kulturelle betingelsene sammen med materielle betingelser. Med sosiale og kulturelle betingelser menes det sosiale fellesskapet, mulighet til deltakelse og befolkningsdemografi. De sosiale og kulturelle betingelsene er skapt av menneskene gjennom tilrettelegging, mens de materiale betingelsene kan betraktes som en del av den fysiske planleggingen. Med materielle betingelser menes tilbud og marked innen bolig, tjenester, arbeid og de fysiske omgivelsene. Disse betingelsene kan virke tiltrekkende eller frastøtende for om personer ønsker å flytte til eller bli boende på stedet. På bakgrunn av det vil planlegging og tilrettelegging fra det offentlige være en viktig bidragsyter til de materiale betingelsene og hvilke tilbud som eksisterer (Skjeggedal, 2000, Sletterød, 2002).

Andre innvirkninger i modellen er tilgjengelighet og stedsformidling. Det stilles stadig høyere krav til tilgjengelighet og mangler i tilbud kan bli kompensert for dersom tilgjengelighet til et bedre tilbud er tilstede (Skjeggedal, 2000). Det er derfor viktig med god kommunikasjon mellom bostedet og andre steder. Det siste punktet omhandler hvordan stedet er profilert og formidlet utad, både til de som vurderer å flytte til og de som allerede er bosatt, og det tas her utgangspunkt i hvordan den fysiske utformingen skaper en opplevelse for de ulike aktørene (Skjeggedal, 2000). Modellen viser til hvordan et steds egenskaper og preferanser innvirker på hverandre og skaper attraktivitet som bosted.

	Bedrift	Besøk	Bosted
Omdømme	Omdømme som sted å drive næringsliv	Omdømme som sted å besøke	Omdømme som sted å bo
Areal og bygninger	Næringsarealer Lokaler Næringshager	Areal til hytter Eksisterende hytter overnattingskapasitet	Tomteareal Boliger Tilgjengelighet
Ameniteter	Tilgang til forretnings-tjenester Servicenivå i kommunen FoU og kompetanseinstitusjoner Tilgang på kompetent arbeidskraft	Naturherligheter Tilrettelegging friluftsliv Kulturtilbud Sport og fritidstilbud	Kommunens tjenester, barnehage, skole etc. Naturherligheter Tilrettelegging friluftsliv Kulturtilbud Sport og fritidstilbud
Identitet og stedlig kultur	Nettverk mellom bedrifter Klynger Innovasjonsklima Samarbeid mellom næringsliv og kommune	Gjestfrihet Serviceholdning Samarbeid mellom besøksnæringene Destinasjonsutvikling	Lokal identitet Gjestfrihet Toleranse Samarbeidsånd Utviklingskultur

Figur 21: De ulike kategoriene med tilhørende underpunkter og spesifisering av de ulike faktorene (Vareide m.fl. (2013)).

Andre studier av attraktivitet er utført av Telemarksforskning (Vareide m.fl., 2013). Programteori for attraktivitet omhandler egenskapene til et sted, og hvordan stedet tiltrekker seg mennesker og gir økt vekst for både bosetning, besøk og næring. For de ulike kategoriene vil det være flere faktorer som innvirker på den enkelte kategori og mellom disse. I Vareide m.fl. (2013) blir det kategorisert fire ulike faktorer som er felles for de tre kategoriene: bygninger og areal, ameniteter, identitet og stedlig kultur og omdømme (Figur 21). Flere av disse kan sees i sammenheng med Skjeggedal (2000) sin modell for valg av bosted og «Fremtidens bygder» (Norske arkitekters landsforbund, 2014), da attraktivitet i Programteori også handler om å analysere og utvikle egenskapene til stedet. Hvilken av kategoriene som er viktig for et sted vil variere og være avhengig av hvilke utfordringer som er gjeldende for det aktuelle stedet.

Begrepene stedsutvikling og attraktivitet brukes ofte om hverandre da de begge handler om å gjøre et steds egenskaper bedre. Stedsutvikling ses ofte i sammenheng med de fysiske omgivelsene, sentrumsutvikling og lignende, men overlapper når stedsutviklingen påvirker faktorer som også gir økt attraktivitet (Vareide m.fl., 2013).

Av overnevnte teorier og forskning er fysiske tiltak og tilrettelegging en viktig og tydelig del i arbeidet, men alle modellene har øvrige innsatsområder. De kulturelle og sosiale betingelsene (Skjeggedal, 2000), ameniteter og identitet og stedlig kultur (Vareide m.fl., 2013) omhandler som nevnt tidligere det sosiale aspektet og fellesskapet, men kan også knyttes opp mot det ideografiske attraksjonsprinsippet (Lew, 1987) der ulike attraksjoner kategoriseres. Lew (1987) kategoriserer stedlige og kulturelle trekk som et lokalt ressursgrunnlag og betingelser for attraktivitet som attraksjon for besøkende. Eksempelvis vil tilgang på natur og friluft, estetiske trekk og kulturhistorie være slike kategorier, der det unike utgjør en del av det lokale ressursgrunnlaget. I «Tettstedsprogrammet» fremheves lokalt særpreg og aktiv bruk av kulturarven som ressurs i stedsutvikling. Her belyses det at de kommunene som lyktes med stedsutviklingen inkluderte befolkningen, historie, kultur og identitet, noe som styrket den sosiale dimensjonen og tilhørigheten, samtidig som det bidro til at stedet utviklet seg (Omholt-Jensen, 2006).

Forskning viser at stedsutvikling som implementer kultur og historie gir en opplevelse av det sosiale og kulturelle aspektet, der historie formidles og brukes både av beboere og besøkende. De lokale som kjenner stedets historie vil føle en tilhørighet til denne samtidig som den kan

formidles til besøkende og nye innbyggere. Ved å ta det kulturhistoriske inn i planleggingen og inn i det offentlige rommet, for deretter å tilegne det nye formål kan forholdet til stedet der kulturminner og historie inngår endres (Skogheim og Vestby, 2010). Disse tankene kan også knyttes opp mot Christian Norberg-Schultz (1980) stedsteori om *genius loci*, som er en følelse en får av et sted dannet av de fysiske og symbolske verdiene i naturen og det menneskelige miljøet. Stedet vil være med på å bygge et eget inntrykk der minner, historier og opplevelser alle inngår i hvordan vi som enkeltpersoner oppfatter og opplever og relaterer oss til det, «a sense of a place». Rapporten poengterer også at koblingen mellom de ulike elementene og hvordan denne koblingen fremgår er særlig verdifullt i stedsutviklingen (Omholt-Jensen, 2006).

Planleggere vil ofte være den utenforstående uten kunnskap om hva som gir stedet identitet. På bakgrunn av dette tas ikke elementene inn i planleggingen og blir overlatt til tilfeldigheten (Williams og Steward, 1998). Relph (1976), Norberg-Schulz (1980) og Cruickshank (2014a) peker på en planlegging som har resultert i et stedstap der utforming ikke har en forankring i stedet, men kunne vært hvor som helst. Det henvises særlig til lokale sentrum med en utforming bestående av bygninger, bensinstasjon, serveringssteder og overnattingstilbud uten forståelse for det lokale særpreget. Det lokale særpreget og identiteten går gradvis tapt. De siste ti årene har det vært økt fokus på bruken av kulturarv som et motstykke til stedstap. Kulturarv - og miljø blir fremhevet som ressurser både for lokalsamfunnet og verdiskapning i St. meld. nr. 16 (2004-2005) og NOU 2002:1 og som kilde til både opplevelse og kunnskap. Ved å identifisere de stedlige egenskapene som gir attraktivitet for besøkende og beboerne i dag, kan disse videreføres samtidig som det tilføres ny attraktivitet.

6.3 Medvirkning i planleggingen

Hensikten med medvirkning i planleggingen er å få til en balansert utvikling mellom private interesser og samfunnets behov for langsiktig perspektiv i følge Arthur Wøhni (2007). I hans sluttrapport «Virker medvirkning virkelig?» poengterer han selve problemstillingen med dette. For både byer og mindre tettsteder er en balansert utvikling vanskelig å få til på grunn av komplekse grunneierforhold hvor private utbyggerne utvikler områder før lokalbefolkningen eller kommunen får delta i prosessen. I følge Wøhni må slike prosesser sikre deltakelse politisk og opprettholde lokalbefolkningens medvirkning for å lykkes. Videre peker rapporten på at større utbyggingsprosjekter ofte blir forsinket eller i verste fall forkastet på grunn av protester

fra lokalbefolkningen. Dette danner grunnlaget for fokuset rettet mot medvirkning tidlig i planleggingsfasen.

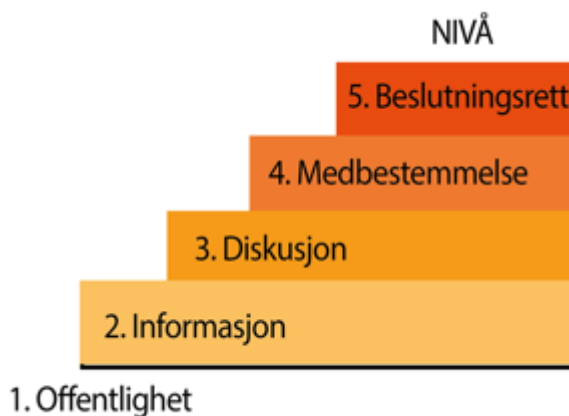
Medvirkning i planleggingen har utviklet seg over tid hvor grensen mellom privat og offentlig sfære er mer flytende i dagens samfunn enn tidligere. Flere aktører blir berørt og flere fagmiljøer bør dermed inkluderes. Utdanningsnivået stiger og kommunikasjonen blir mer dynamisk på bakgrunn av teknologiens fremskritt (KMD, 2014a). Planlegging bør derfor ta hensyn til utviklingen og legge til rette for aktiv deltakelse i framtidig utvikling og planlegging av områder. I plan- og bygningsloven fra 1965 var medvirkning i planleggingsprosesser kun gjeldende gjennom å kommentere allerede ferdig utarbeidede planer. Retten til medvirkning kom ikke før plan- og bygningsloven av 1985, jf. § 16 hvor berørte personer nå kunne delta aktivt i planprosessen (Holsen, 1996). Dette kravet kom derimot ikke for å sikre at berørte enkeltpersoner eller grupper skulle få gjennomslag for sine synspunkter, men for å sikre økt direkte deltakelse. Videre styrket ny plan- og bygningslov av 2008 medvirkningskravet som lyder at «*Planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter*» Jf. Pbl. § 1-1, fjerde ledd. I følge Patsy Healey (2003) er medvirkning som verktøy i planprosesser svært viktig. Beboerne i et område som aktivt deltar i prosessen vil føle et sterkere eierskap og vil dermed oppnå større forståelse og aksept for de eventuelle vedtak som blir gjennomført (Haealey, 2003).

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har gjennom veilederen "Medvirkning i planlegging" søkt å bidra med gode eksempler for medvirkning etter Plan- og bygningsloven (2008) og formidle prinsipper for medvirkning. Målet er å legge til rette for økt deltakelse i planlegging både på kommunalt og regionalt nivå (KMD, 2014a). Veilederen påpeker viktigheten med medvirkning i planlegging gjennom å sikre innflytelse for å skape attraktive lokalsamfunn som ivaretar gode levekår og felles verdier for alle grupper. Det å ta vare på felles verdier i et mindre lokalsamfunn står her sentralt. Dersom det gjennomføres en for rask utarbeidelse av planforslag vil dette nødvendigvis ikke gi en raskere prosess til ferdig plan. Tidlig innsats i en planleggingsprosess vil være vesentlig for å sikre en effektiv og samordnet planprosess ved å ta hensyn til viktige interesser (KMD, 2014a).

Grad av medvirkning

Begrepet medvirkning har vid betydning med ulike nivåer for deltakelse, påvirkning og beslutning, og kan oppfattes på flere måter. Som et bilde på graden av deltakelse tas det utgangspunkt i Sherry Arnsteins "Participation ladder" (1967). Arnstein illustrerer en lineær utvikling av medvirkningsgraden; Jo høyere opp i stigen,

desto høyere innflytelse og maktfordeling har befolkningen i en planleggingsprosess (Amdam, 2011). En forenklet versjon av Arnsteins medvirkningsstige har blitt tilpasset norske forhold på en forenklet måte av Tore Sager (1991) som vist i figur 22.

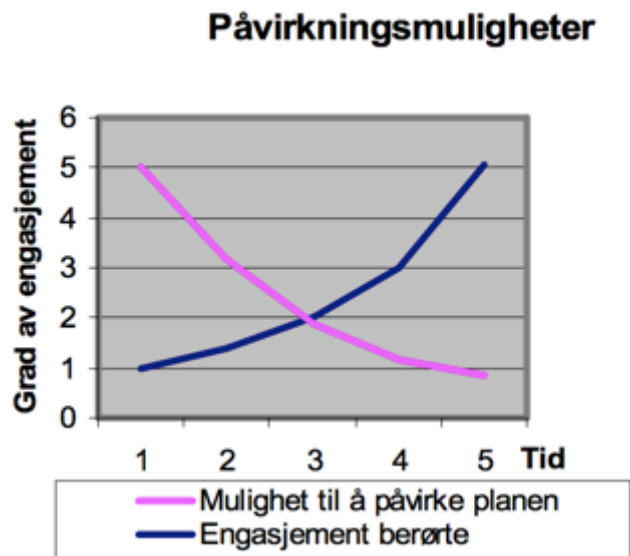
Figur 22: Sagers medvirkningsstige. Modifisert fra Sagers (1991).

Grovt sett vil medvirkning bestå av liten grad eller fravær av medvirkning på nederste trinn, og stor grad av makt og beslutningsrett på øverste trinn. Dersom det oppnås en «bottom up» prosess vil det i følge Arthur Wøhni (2007) oppnå en sterk borgerstyring hvor planforslag kan utvikles av brukerne selv med en formell beslutningsprosess. Dette står i motsetning til en «top-down-prosess». Et nytt perspektiv blir introdusert av Asle Farner som uttaler at poenget ikke ligger i å oppnå det høyeste nivået i medvirkningstrappen, men heller fokusere på hvor i trappen medvirkningen skal komme inn (Farner & Farner, 2008).

Tidspunkt for medvirkning

Av relevant praksis trekkes studiene «Medvirkning i byplanlegging Norge» av Eva Irene Falleth m.fl. (2008) og «Medvirkning i planprosesser i Oslo» av Lene Schmidt m.fl. (2011) frem. Begge studiene viser at innbyggerne selv mener de kommer for sent inn i planprosessen til å kunne påvirke utfallet av planen. Dette legges til grunn for hypotesen om at jo tidligere medvirkningen forekommer, jo bedre blir det endelige resultatet (Wøhni, 2007). Hans studie presenterer det ideelle tidspunktet for brukervedvirkning til *før* selve planarbeidet starter. Dette er illustrert nærmere i figur 23, hvor grad av engasjement (vertikalt) kan være omvendt proporsjonal med muligheten innbyggerne har til å påvirke (horisontalt). Kort oppsummert viser Wøhni's studie at graden av påvirkningsmuligheter avtar jo lenger inn i planprosessen en

kommer. Dette medfører at brukerne ideelt sett bør inviteres til medvirkning allerede før planarbeidet settes i gang. I følge Wøhni (2007) vil dette kunne gi et bedre utgangspunkt for videre planarbeid samtidig som kritikk i senere faser unngås. Likevel er ikke alle enige om at løsninger frembrakt gjennom medvirkning gir det beste utfallet sammenlignet med en rendyrket løsning, eksempelvis gjennom en arkitektkonkurranse.

Figur 23: Grad av påvirkningsmulighet. Kilde: Wøhni, 2007

Dersom en medvirkning skal ha virkning viser erfaringer at engasjement vil være en tilstrekkelig faktor. Mange kommuner opplever at lokalsamfunnet lettere blir engasjert, fordi de i større grad blir berørt av det som vil skje i sitt umiddelbare nærområde (Kommunesektorens organisasjon, 2013). Derimot viser erfaring at det er få kommuner som har utviklet en overordnet strategi for å sikre dialog innad med innbyggerne på en systematisk måte. I følge Kommunesektorens organisasjon (2013) viser undersøkelser at lovfestede krav til medvirkning har stor aksept fra innbyggerne. Grunnen til dette er at gjeldende bestemmelser er noe vagt formulert som gjør at kommunen dermed står fritt til å bestemme den lokale medvirkningen så lenge de holder minimumskravene.

Medvirkning med hensyn på barn og unge

Barn og unge har på lik linje med voksne rett til å ta del i demokratiske prosesser og rett til å bli hørt i lokalsamfunnet for å påvirke sin egen hverdag (Det kongelige barne- og likestillingsdepartementet, 2006). Jf. Pbl. § 5-1, andre ledd, skal kommunen sikre medvirkning for barn og unge, og barn og unge kan derfor bidra som en god ressurs gjennom medvirkningsprosessen for et mindre lokalsamfunn og i tillegg styrke demokratiet. Dette vil igjen bidra til kreativ tenkning og vil stimulere engasjementet til barn og unge. Viktigheten av en slik form for medvirkning er ifølge barne- og likestillingsdepartementet at barn og ungdom generelt innehar tanker og kunnskap som de voksne ikke har. Dersom dette blir gjennomført, kan planleggingen i lokalsamfunnet på Mosterhamn bli mer treffsikkert ved å dekke et bredere spekter av synspunkter innad i området.

6.4 Folkehelse i planleggingen

Kunnskap om hvilke faktorer som har betydning for helsen har utviklet seg over tid. Allerede under industrialiseringstiden på 1800-tallet ble det observert en sammenheng mellom menneskenes boforhold og overordnede helsetilstand. Siden industrialiseringen har helsearbeidet utviklet fra utbygging av vann- og avløpssystemer på 1800-tallet til en forankring i lover og retningslinjer (Nystad, 2015). Folkehelse i planlegging er i dag forankret i lovverket både i Plan-og bygningsloven (2008) og Folkehelseloven (2012).

Folkehelseloven gav kommunen et større og mer helhetlig ansvar i folkehelsearbeidet og er utfyllende ovenfor plan- og bygningsloven for hvordan hensynet skal ivaretas i planleggingen. Målet er i følge Plan-og bygningsloven av 2008 § 3-1, f) å «fremme befolkningens helse og motvirke sosiale helseforskjeller, samt bidra til å forebygge kriminalitet», hvor fokuset på folkehelse i fysisk planlegging skal inkluderes i kommunal og regional planlegging. Den kommunale forankringen kan også ses i Folkehelsemeldingen, der nærmiljø fremheves som et tydelig satsingspunkt i regjeringens mål for et mer helsefremmende samfunn (St. meld. nr. 34 (2012-2013)). Derimot har det vist seg utfordrende å omsette de nasjonale målene for folkehelse på lokalt nivå gjennom retningslinjer og bestemmelser knyttet til kommunens arealdel og videre i detaljplaner, og folkehelse har med bakgrunn i dette blitt en del av målsetningene i kommunens samfunnsdel og handlingsplaner (St. meld. nr. 34 (2012-2013)), Helgesen og Hofstad 2012, Hofstad m.fl., 2016).

Helsedirektoratet (2014) påpeker viktigheten ved at stedsutviklingen ikke kun skal omhandle vekst, men også fokusere på nærmiljøets kvaliteter som en viktig arena i folkehelsearbeidet. Folkehelse favner bredt over flere aspekter, fagdisipliner og nivå, og i denne sammenheng er det ønskelig å se på hvordan nærmiljøet er en viktig gjennomføringsarena for et helsefremmende samfunn i et planperspektiv. I følge Helsedirektoratet (2014 og 2016) påvirker nærmiljøet menneskers helse og trivsel, men det er vanskelig å klart definere hva et nærmiljø er. Noack (2012) definerer nærmiljø som en samlebetegnelse for de fysiske og sosiale forholdene i et lokalmiljø. Et nabolag kan også bli betraktet som et nærmiljø, og Calthorpe og Fulton (2001, s. 32) beskriver et nabolag som et fotgjengervennlig sted med klare grenser og som tilhører et identifiserbart senter med servicefunksjoner og handel. Dette vil sammen med mangfoldet i type mennesker, bosteder, alder og familiesammensetning være med på å skape en identitet og samfunnsfølelse innad i nabolaget. Disse definisjonene samsvarer med Helsedirektoratet (2014) sin definisjon av nærmiljø som både et fysisk - og psykososialt rom.

Nærmiljøet fysiske utforming påvirkes av ulike prioriteringer i planlegging, bevisst eller ubevisst, og påvirker vårt daglige virke. Individets aksjonsradius (figur 24) er viktig for hvordan nærmiljøet nyttes der alder og funksjonsnedsettelse er viktige faktorer (Helsedirektoratet 2014). Dette gjelder særlig barn og unge der nærmiljøet og bruk av uteareal til lek er tett knyttet sammen og eldre da denne delen av befolkningen bruker egent nærmiljø mest. Det trekkes frem fire ulike satsningsområder for hvordan folkehelse i nærmiljøet kan styrkes i kommunal planlegging og deres relevans for folkehelse (Helgesen og Hofstad, 2012, Hofstad 2014, og Helsedirektoratet, 2014).

Figur 24: Aksjonsradius for ulike aldersgrupper, modifisert fra helsedirektoratet (2014). (Kilde tall: Direktoratet for naturforvaltning (1994) lest i Helsedirektoratet (2014))

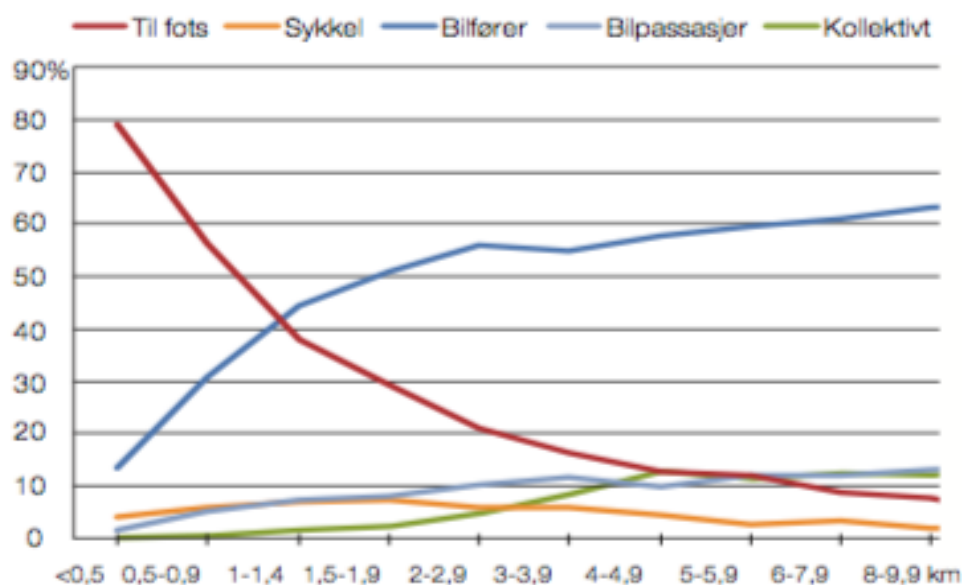
1. Tilgjengelighet, deltagelse og universell utforming

Med tilgjengelighet menes fremkommelighet, altså muligheten til å komme seg fra et sted til et annet. Tilgjengelighet handler om å kunne bevege seg og omhandler all bevegelse både som myke- og harde trafikanter, og stiller ulike krav til infrastrukturen (Vegdirektoratet, 2014). På bakgrunn av aksjonsradiusen bør service – og aktivitetstilbud være lokalisert i nærheten av boligområder. De sosiale møteplassene som stimulerer til både aktivitet og hverdagslig aktivitet har vist å ha positiv innvirkning på psykisk helse, og bør implementeres i nærmiljøet (Helsedirektoratet 2014). Barrikader i form av veier hemmer særlig de befolkningsgruppene som bruker nærmiljøet aktivt, og viser hvordan den fysiske utformingen av nærmiljøet har innvirkninger på muligheten for fysisk aktivitet. Forskning viser klare sammenhenger mellom tilgjengelighet, avstand og funksjonsblanding som årsaker til at mennesker velger å gå eller å sykle (Saelens m fl., 2003), derimot avhenger valget om å sykle eller gå av personlige og sosiale forutsetninger. Det sosiale aspektet ved nærmiljøet omhandler menneskenes mulighet og ønske om å bruke det. Personlige utfordringer som alder, sykdom eller familiesituasjon vil medføre behov for tilrettelegging og stiller høyere krav til den fysiske utformingen. (Saelens m fl. 2003, Hofstad m fl. 2016).

2. Infrastruktur for aktiv transport

Den økte andelen reiser som gjennomføres med personbil medfører en belastning på både miljø, klima og helse. De ytre faktorene som støy og luftforurensing vil sammen med areal brukt til vei og parkering ha innvirkning på sted og mulighet til fysisk aktivitet. Systematisk planlegging for infrastruktur for gående har blitt en nasjonal satsning. Dette gir flere fordeler, blant annet økt fremkommelighet gir utslag i form av lavere Co2-utslipp og bedre folkehelse der flere kan anvende aktiv transport framfor bil. (Berge m.fl., 2012).

I Nasjonal reisevaneundersøkelse (RVU) (2011) gjennomført i 2009 ble omfanget av befolkningens reiseaktivitet og reisemønster undersøkt. RVU omfatter alle typer av reiser, både lengre og korte turer, og ulike typer transportmiddel. Undersøkelsen viste at det er de korte turene på under 500 meter hvor gåing er den dominerende transportformen, mens 1-1,4 km markerer grensen for hvor andelen gående synker og bruken av bil som transportmiddel øker (figur 25). Lengden på reiser som foretas til fots viser at flere av disse skjer i egent nærmiljø. Høyest andel av reisene til fots ble utført i sammenheng med fritid, skole, innkjøp og besøk (Vågane m.fl., 20011, Berge m.fl., 2012).

Figur 25: Valgte reisemiddel i prosent ved ulike reiselengder i km. (Kilde: Vågane m.fl., 2011)

Dersom antallet reiser med privatbil skal reduseres er det tydelig at bolig og funksjoner må planlegges samlet og ikke separat, og ha kort avstand til kollektivknutepunkt (Helsedirektoratet, 2014). Et veinett med blindveier og lav integrasjon vil gi lavere trafikkgjennomstrømning, noe som er positivt for nærmiljøet i form av økt tryggheten i gatene, men samtidig kan skape en

isolasjon fra det omkringliggende (Carmona 2010, s. 9, Helsedirektoratet 2014). Ved å separere bolig- og sentrumsfunksjoner blir sentrums rolle på stedet svakere og en gjennomfartsåre (Llewelyn – Davis 2000, s. 39). Vellykkede veinett gir flere muligheter i valg av transportmiddel, tilrettelegger for trygg infrastruktur, og har gode koblinger til eksisterende veinett og funksjoner (Llewelyn– Davis 2000, s.34). Hvert sted er forskjellig og med ulike behov og behovene til et lokalsenter vil ikke være de samme som i bykjernen, men vil bygge på flere av de samme prinsippene. Hvordan infrastruktur utformes er styrende og legger premisser for hvordan mennesker bruker eget nærmiljø og valg av transportform. Aktiv transport og kollektivtrafikk gir ringvirkninger på fysisk aktivitet og bør gis høyest prioritet ved utvikling av infrastruktur (Helsedirektoratet, 2014).

3.Sunne og grønne nærmiljøer

Mennesker er mer aktive når tilgangen til grøntarealer, parker, skole, butikker og kollektivtransport ligger i nærheten av hjemmet. Befolkningsvekst og økende arealbehov har gradvis redusert andelen grøntareal og nærheten til turterreng (Helsedirektoratet, 2014). Tilgangen til natur bør være prioritert i nærmiljøet, og studier viser sammenheng mellom naturen som arena for sosial- og fysisk aktivitet (Hofstad m.fl., 2016). Aksjonsradiusen som er tidligere beskrevet viser at deltakelse knyttet til natur vil være avhengig av avstanden. Det offentlige rom blir trukket frem som en arena for aktivitet. Tilrettelegging av turstier, gang- og sykkelveier og treningsmuligheter utendørs er aktivitetsskapende rom. Det trekkes også frem viktigheten av kvalitet og ikke bare kvantitet i det offentlige rom. Kreativt design og flerbruk av arealer virker utfordrende og er viktig der barnehager og skoler ofte er arena for aktivitet hele dagen i nærmiljøet. Ved etablering og planlegging av nye boligområder bør de overnevnte punktene tas med i bestemmelser og hensyn for å sikre gode nærmiljø og sikre naturmangfoldet (Helsedirektoratet, 2014).

4.Trygge omgivelser

Opplevelsen av trygghet inngår også i folkehelsearbeidet. Hvordan folk oppfatter trygghet avhenger også av utformingen av lokalmiljøet man befinner seg i. Dersom det finnes frykt for kriminalitet, ulykker eller vold kan dette være en barriere for å oppholde seg i eller aktivt ta i bruk nærområdet. Omvendt vil følelsen av trygghet øke deltakelse i aktiviteter utendørs (Helsedirektoratet, 2014).

De gode møteplassene

For å skape levende steder og gode møteplasser står etablering av gode uterom sentralt. Uterommene inviterer til fysisk utfoldelse, rekreasjon og sosialt liv. I følge Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2017) må de derfor være tilpasset funksjonene de er tiltenkt og være av høy kvalitet. I tillegg er det viktig å oppnå god tilgjengelighet mellom de ulike uterommene. Videre står det sentralt å ta hensyn til lokalklimatiske forhold på stedet og de må utformes som en helhet både med hensyn på størrelse, plassering og utforming (KMD, 2017).

I boken «Livet mellom Husene» deler den danske arkitekten Jan Gehl de ulike utedørsaktivitetene i *nødvendige, valgfrie* og *sosiale aktiviteter* (Gehl, 1987). Han poengterer viktigheten av å etablere rom som muliggjør sosial kontakt, interaksjon og møter mellom mennesker. De ulike utedørsaktivitetene krever ulike funksjoner og kvaliteter. De nødvendige aktivitetene vil finne sted uavhengig av kvaliteten på det fysiske miljøet. Eksempler på disse er reiser fra hjem til arbeid eller skole. De valgfrie aktivitetene stiller høyere krav til de fysiske omgivelsene i det offentlige rom, hvordan det får mennesker til å føle seg og hvordan de føler det er. Gode fysiske omgivelser tilrettelegger for et bredere spekter av aktiviteter, og innbyr til sitting, opphold og lek. De sosiale aktivitetene avhenger av tilstedeværelsen av andre mennesker, og inkluderer hilsener, samtaler, barns lek, fellesaktiviteter av ulike slag, men også passiv kontakt, det å observere og høre andre mennesker. De sosiale aktivitetene er et resultat av nødvendige og valgfrie aktiviteter, og kan oppstå spontant som en direkte konsekvens av menneskelig bevegelse i samme rom. Ved å integrere møteplasser og oppholdsarealer i gangnettverket vil det sosiale livet på gateplan øke.

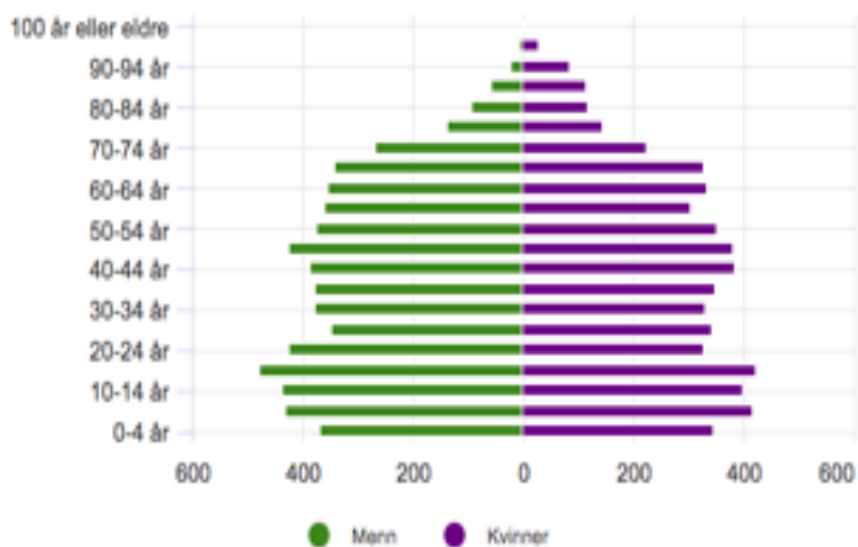
Tilstedeværelsen av mennesker legger grunnlaget for at mennesker ønsker å oppholde seg et sted (Gehl, 1987, Whyte, 1980: 19), og fellesarealer blir attraktive og meningsfulle når aktiviteter av ulike typer skjer i kombinasjon av hverandre (Gehl, 1987). Dette støttes av undersøkelser som viser at de mest brukte benkene er de som ligger langs de travleste gatene. Disse gir ikke bare mulighet for å observere andre mennesker og passiv deltagelse (Carmona 2010, Hillier 1996, Gehl 1987, Whyte 1980:19), men også en mulighet for hvile. Ringvirkninger av økt aktivitet på bakkeplan er mange, og Jane Jacobs (1961) peker særlig på økt sosial trygghet og mulighet for sosiale interaksjon (Llewelyn-Davis m.fl., 2000), men avhenger av en tilstrekkelig tetthet av mennesker (Jacobs, 1961). En strategisk plassering sammen med god utforming og klimaforhold vil sammen påvirke bruken av møtesteder og offentlige rom og må implementeres tidlig i planleggingsprosessen.

7. Analyser og registreringer

For å svare på de gitte problemstillinger og oppgavens formål har det blitt gjennomført flere analyser og registreringer. Kunnskapen om de faktiske forholdene, foreliggende utfordringer samt områdets oppbygging og karakter er en viktig del av kunnskapsgrunnlaget. Dette gjelder både for utforming av løsningsforslag, samtidig som kvaliteter, mangler og sammenhenger avdekkes. Analyser av sosial kunnskap tilegnet fra egen spørreundersøkelse og arbeid utført av kommunen vil presenteres i den siste delen av kapittelet. Kapittelet avsluttes med en SWOT-analyse som oppsummerer funn fra analyser og befarings. Funnene i analysene vil sammen med teorien, de overordnede føringene og historie presentert i tidligere kapitler danne grunnlaget for forslag til plan. Vurderinger tilhørende analysene er personlige dersom ikke annet er oppgitt.

7.1 Demografi

Innbyggertall og aldersfordeling

Figur 26: Aldersfordeling. Figur lånt fra Statistisk sentralbyrå. (SSB, 2017a)

Kommunen har 11 902 innbyggere (Statistisk sentralbyrå (SSB), 2017a) og opplever en jevn vekst. I kommuneplanens samfunnsdel (2013b) blir trenden av ungdommene som flytter ut av kommunen begrunnet med utdanning og arbeid. Dette støttes igjen av aldersfordelingen i kommunen framstilt i figur 26, som viser en markant nedgang i alderen 18-30 år. Prognoser for fremtidig befolkningsvekst i Bømlo kommune viser en jevn økning i befolkningstallet frem til 2040, der veksten frem mot 2030 er markant fra 11 902 til 13 174 innbyggere. Estimat for

fremtidig antall innbyggere for 2040 er ca. 14166, nesten 2300 flere innbyggere enn i 2017 (SSB, 2017a).

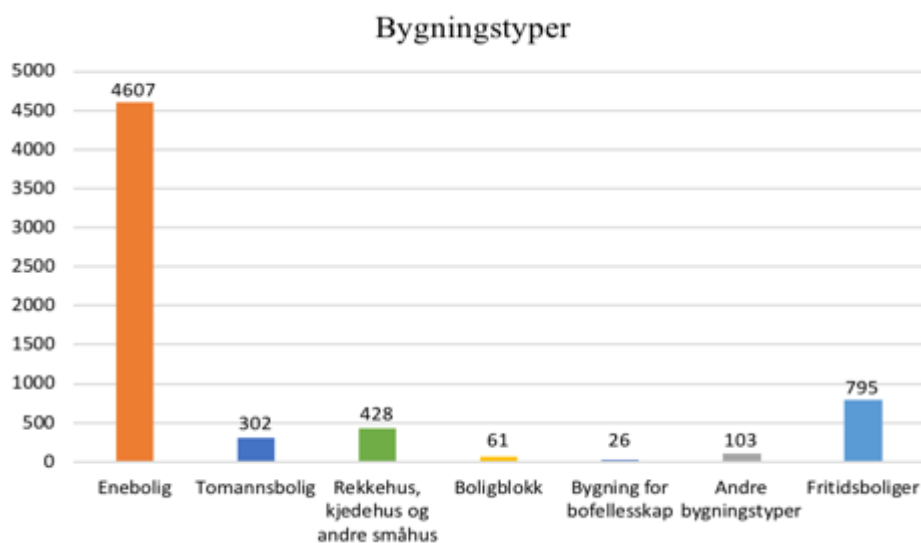
Helseprofil

Sosiale ulikheter har en direkte sammenheng med levealder og helseproblem. Delen av befolkningen som lever lengst og har best helse er også de som har høyest utdanningsnivå og en bedre økonomi. I henhold til Bømlo kommune (2016a) er befolkningen sammenlignet fylke- og landsgjennomsnittet:

- Under gjennomsnittet for fullført videregående skole eller høyere utdanning i aldersgruppen 45+.
- Relativt flere med fullført videregående i de yngre årsklassene. enn gjennomsnittet, men færre med høyere utdanning.
- Flere i arbeid enn gjennomsnittet.
- Andelen aktive faller i takt med økt alder og økonomiske ressurser.

Boligtype

I fordelingen mellom de ulike boenhetene er eneboliger klart høyest representert med totalt 4607 eneboliger sammenlignet med kommunens 61 leiligheter (SSB, 2017b), vist i figur 28. Bømlo er en populær feriedestinasjon (Bømlo kommune, 2013b), noe som gjenspeiles i antallet fritidsboliger i kommunen hvor det er registrert totalt 795 i 2017 (SSB, 2017b). Sammenlignet med antallet boenheter for fastboende er dette tallet høyt. Det er med dette en skjev fordeling mellom de ulike boenhetene hvor tilbudet til de som ønsker seg noe mindre enn enebolig er dårlig.

Figur 28: Fordelingen av ulike boligtyper (SSB, 2017b)

7.2 Analyser

7.2.1 Landskap

Landskapsformene på Bømlo har sitt opphav i stedets plassering i strandflaten. Strandflaten er et sammenhengende belte med øyer og grunt farvann med stor variasjon i bredde. Strandflaten er i geologisk forstand en ung landskapsform og dannelsen har skjedd gjennom bølge- og iserosjon og frostforvitring (Linge, 2015).

Figur 29: Landskapet sett fra Vetahaugen. (Foto: privat)

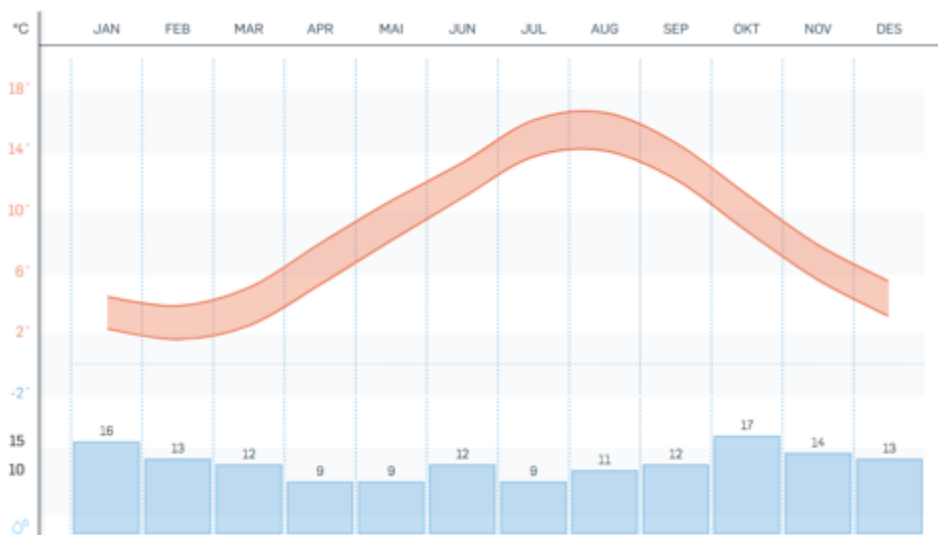
Dette har gitt et landskap med flate øyer også referert til som et kystslettelandskap (Simensen, 2012). Det er noe variasjon i høyde og terreng på Moster. I planområdet er Vetahaugen det høyeste punktet, og terrenget skrår mot øst og ned til havet, se figur 29. Grensen mellom land og sjø er rammet inn med brygger, enten i tre, støpte eller murt som gir en forhøyning. Det er kun helt øst på Dalaneset der svaberget fremdeles er urørt at området slakker ut i sjø. Landskapet rundt Moster nærsenter og ned til Moster gamle kirke har få topografiske trekk og bærer et preg av tidligere jordbruk- og beiteområder, hvor landskapet er åpent og spredtbygd. Havbunnstopografien viser varierende dybder, der sjøområdene nærmest land og mellom skjær og holmer er grunnest. Mosterhamn har en varierende dybde i indre havn mellom 1.7 – 4.8 meter, noe som er den generelle trenden langs planområdet sjølinje (figur 30).

Figur 30: Sjøkart (Kilde: Gulesider.no)

7.2.2 Klima

Klimaet til et område beskrives av de gjennomsnittlige værphenomenene over en lengre periode som gjør det mulig å se trender og variasjoner. Områdets klima må tas høyde for i planleggingen og legger premisser for bruk og bygg. Planområdet har store arealer langs sjøfronten og det vil være viktig å vurdere vind- og solforholdene som innvirker. Eventuelle grep som skjerming, orientering etc. kan nyttes for å oppnå en gunstig løsning. Klimaendringer opptar en stadig større del av arealplanleggingen og flere områder er mer utsatt for de fremtidige endringene i klimaet vil medføre. Planområdet geografiske plassering ved Nordsjøen og store kystarealer gjør stedet særlig utsatt for fremtidig endring i forekomst av ekstremvær, havnivåstigning, stormflo og økte nedbørmengder (Norsk klimaservice, 2017).

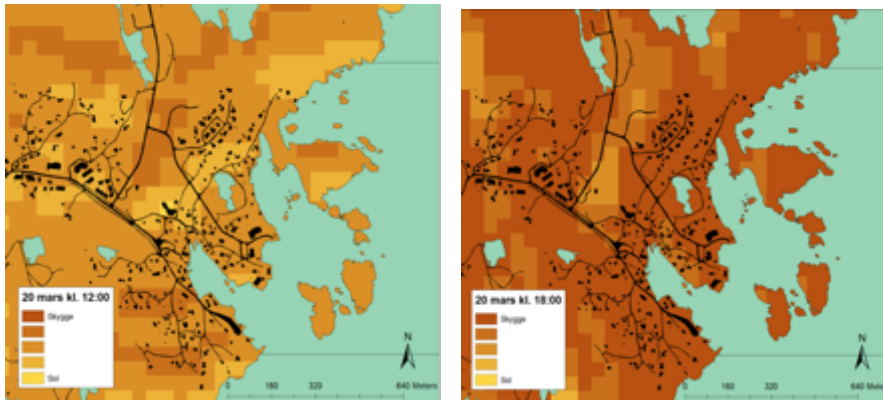
Figur 31: Grafen viser min- og maks temperatur og antall dager med nedbør, gjennomsnittlig av de 10 siste årene (Kilde: Storm.no, 2018)

Bømlo har et temperert kystklima med relativt varme somre og milde vintre (figur 31). På grunn av manglende lokalemålinger for vind tas det utgangspunkt i vindrose for Slåtterøy fyr lokalisert nordvest for Moster og vindrose fra Stord flyplass, 10,8 km nordøst for Moster. Målingene illustrert i vedlegg 2 viser den dominerende vindretning om vinteren (januar-mars) og sommeren (mai-september) illustrert i tidsperioden 2010-2017. Målingen viser tydelig trend i vindretning der sommeren er dominert av vind fra nordvest i sommermånedene og sørøst i vintermånedene. De fremtidige prognosene for klimaet i Hordaland fylke viser en økning på 15% nedbør frem til 2100, med hyppigere perioder og forekomst av ekstremnedbør. Gjennomsnittstemperaturen er forventet å øke med 4,0 °C, og antallet dager med temperatur på 20 °C vil øke mens dager med lave temperaturer om vinteren vil bli sjeldnere (Norsk klimaservice, 2017).

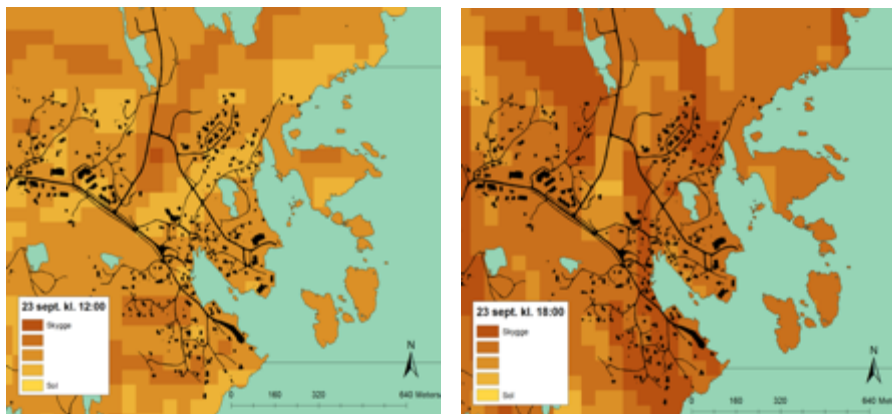
Sol/skygge, vind og sikt

Ettersom det få høye bygninger i planområdet, og relativt stor avstand mellom dem, reduserer dette skyggeleggingen i området. Analysene er utført for fire ulike datoer gjennom vår, sommer- og høstmåned, og kan i sin helhet ses i vedlegg 3. Fra analysene kan fellestrekk for årstidene ses (Figur 32 og 33):

- Sjøfronten har best solforhold om morgenen i vår- og høstmånedene.
- Nordvest i planområdet er det gode solforhold gjennom hele dagen.
- Nordlig del av sjøfronten har gode solforhold på dagen, med redusert på kveldstid.
- Den indre delen av havnen har best solforhold i sommermånedene på dagtid.
- Ytre del av havnen har utfordrende solforhold på kveldstid og noe redusert solforhold i vår og høstmånedene. Dette gjelder særlig sørlig flanke på kveldstid.

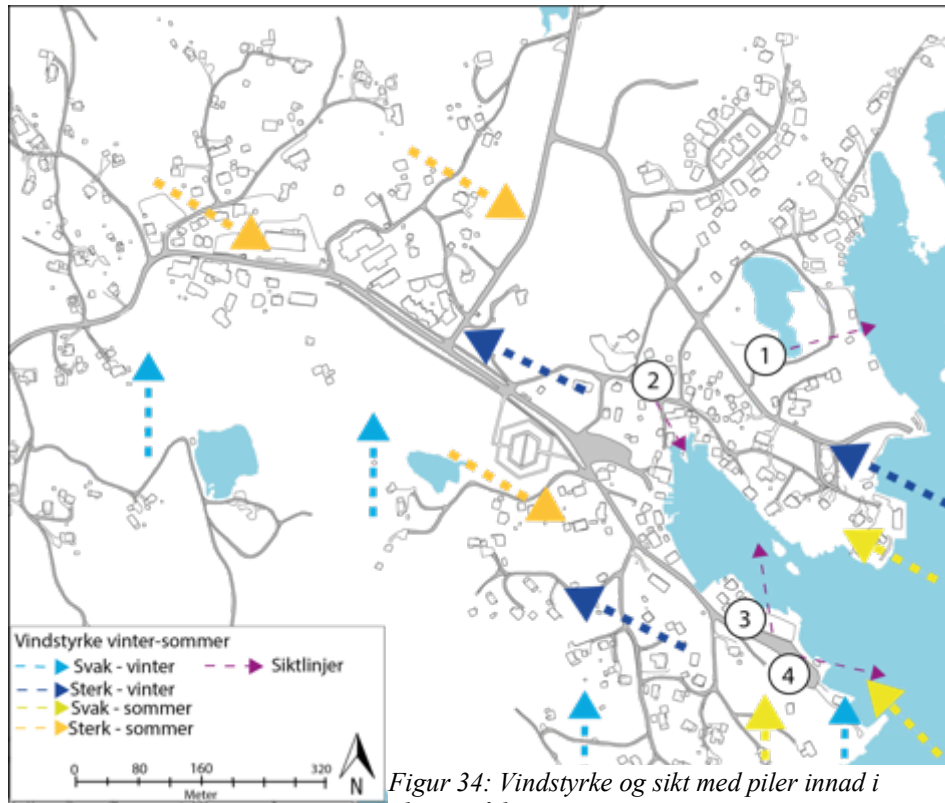
Figur 32: Vårjevndøgn 20. mars kl. 12 og kl. 18

Figur 33: Høstjevndøgn 23. september kl. 12 og kl. 18

Gode klimatiske forhold er viktig for gode uterom og boliger, og det er derfor viktig med kunnskap om hvordan det lokale klimaet virket inn på stedet. Vindretningene er tatt med utgangspunkt i vindrosene illustrert i vedlegg 2. Målingene er delt i sommer og vinter, sammen med styrke. Analysen i figur 34 viser at sørøst er den mest dominerende vindretningen når sommer- og vintermålingene sammenstilles. Langs sjøfronten er det gode siktforhold over til

andre siden og ut mot fjorden. Naust og fritidsboliger bygget i direkte kontakt med sjøfronten hemmer for sikt til sjøen, men det er fremdeles flere steder med god sikt og kontakt med sjøfronten, se figur 35 og 36. Det er derimot ingen siktlinjer fra nærsenteret og ned til havnen. Vetahaugen er synlig i landskapet fra hele planområdet og fra toppen er det god sikt til det omkringliggende areal.

Figur 34: Vindstyrke og sikt med piler innad i planområdet.

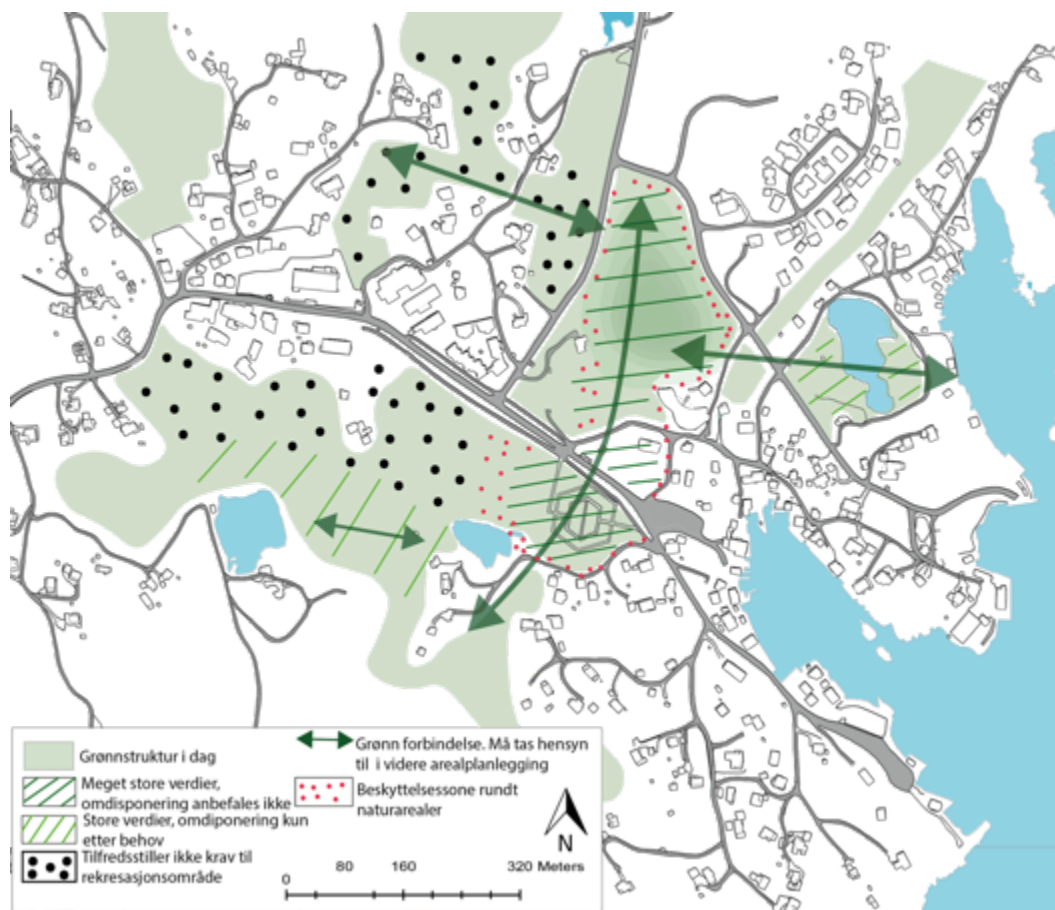
Figur 35: (T.v): Henvvisning nummer 1, sett fra Gruva, (t.h): Henvvisning nummer 2, fra Indre Mosterhamn (Foto: Privat)

Figur 36: (T.v): Henvvisning nummer 3, fra ferjekaien mot Indre Mosterhamn, (t.h): Henvvisning nummer fire, fra ferjekaien og ut mot Bømlofjorden (Foto: Privat)

7.2.3 Grøntstruktur og rekreasjon

Planområdet har store og sammenhengende grøntarealer, illustrert i figur 37. Grøntstrukturen mellom boligene nordvest for nærsenteret er ubebygdt og regulert til boligformål. I midten av planområdet, fra nord til sør-sørvest, er det også et sammenhengende ubebyggt grøntbelte. Vetahaugen, kirkegården og Moster gamle kirke utgjør en stor del av disse arealene, mens det i sørvest er jordbruksområder og utmark. Disse grøntområdene gir kort avstand og tilgang til rekreasjonsområder, men deler planområdet i to. Kategorisering av grøntområdene etter verdi kan gi en indikasjon på hvilke områder som i fremtiden kan være potensielle arealer for utbygging og som kan gi en mer sammenhengende struktur til planområdet. I figur 37 er det laget en vurdering av grønntstrukturen der hovedvekten av vurderingen har vært verdien som rekreasjonsområde. Grøntstrukturen nærmest nærsenteret er tillagt lavere verdi som rekreasjonsareal og bør vurderes til fremtidig bolig- og sentrumsformål med gode forbindelser til tilgrensende grønntstruktur.

Figur 37: Grønntplaktat som viser tilegnet verdi av de ulike grøntarealene. Høyest verdi er tillagt Vetahaugen og arealene rundt Moster gamle kirke som er sammenhengende grønntdrag med beskyttelsessone. Store verdier er gitt til arealene som i dag er rekreasjonsområder brukt til fritidsaktiviteter og tur.

Turstier som har forbindelse med planområdet har blitt kartlagt i figur 38, og viser et til dels sammenhengende nett av turstier fra vestre Moster til nord på østre Moster. Stiene går hovedsakelig i indre deler, men har etapper som også går langs sjøen. Den fysiske utformingen til turløypene er varierende og gir mulighet til bevegelse i terreng og natur. Få av kartlagte turstier er tilrettelagt grunnet flere hindringer i løypene, som vi ser av figur 39.

Figur 38: Turstier innad i planområdet.

Figur 39: Bilde (t.v): Turstien opp til Vetahaugen, (t.h): Tursti i nedre del av Mosterhamn (Foto: Privat)

7.2.4 Kulturminner

I henhold til Kulturminneloven (1978), § 2 er kulturminner definert som «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til». Det er flere kulturminner på Moster av ulik status innenfor planavgrensningen, vist i figur 40. Stående byggverk som har opprinnelse fra perioden 1537-1649 er automatisk fredet jf. Kulml. § 4 og igangsetting av tiltak som vi innvirke på automatisk fredede kulturminner

Figur 41: Kalkovnen, et av flere kulturminner i området (Foto:Privat).

må på et tidligst mulig tidspunkt før tiltaket planlegges iverksatt melde fra til vedkommende myndighet, jf. Kulml. § 8. Kulturminner i planområdet (Riksantikvaren, u.d-a):

- Moster Gamle kirke og gravplassen. Vernestatus: Automatisk fredet (figur 5).
- Kalkovnen i Mosterhamn. Kulturminne fra industri og produksjon. Vernestatus: Ikke fredet (figur 41)
- Skipsfunn. Enkeltminne. Vernestatus: Uavklart
- Moster Amfi. Vernestatus: Fredet grunn.

Det er flere bygg som er registrert i SEFRAK- registeret. Registreringen ble gjennomført i årene 1975-1995 der bygninger bygget før 1900 ble registrert over hele landet, med unntak av Finnmark. SEFRAK-registeret er ikke tillagt spesielle restriksjoner, men verneverdien må vurderes før det kan gis tillatelse til endringer eller rivning av bygget (Riksantikvaren, u.d-b, Solberg og Tschudi-Madsen, 2014). Av bygningene som inngår SEFRAK-registeret er naust og eldre trehus som har både en historisk og kulturell betydning.

Figur 40: Kulturminner og SEFRAK-registrerte bygninger (Kilde: Kulturminnesok.no- temakart)

7.2.5 Eiendomsforhold

Kommunale eiendommer i planområdet og eierforholdene langs sjøfronten er kartlagt i figur 42. Kommunal eiendom er markert med blått, hvor resterende areal utenom markert sjøfront er private eiendommer. Som figuren viser eier kommunen store områder som inngår i grøntstruktur og kulturminner men også arealer som i dag ikke er i bruk, eksempelvis ferjekaien helt sør i planområdet. I nærsenteret er arealet til bo og servicesenteret kommunalt eid med ubebygde areal i nordvest. Langs den markerte sjøfronten er det flere bruddpunkt bestående av terreng og bygg som bryter opp ferdsele (Figur 43). Av eiendomsforholdene viser analysen størst andel private eiendommer langs sjøen, og det vil på grunn av dette vil det være utfordrende å få til en kontinuerlig promenade langs hele sjøfronten uten at det skal gå på bekostning av private eiendommer og private brygger i området. Analysen står som et sentralt hjelpemiddel for framtidig utvikling av gangforbindelse med en eventuell havnepromenade.

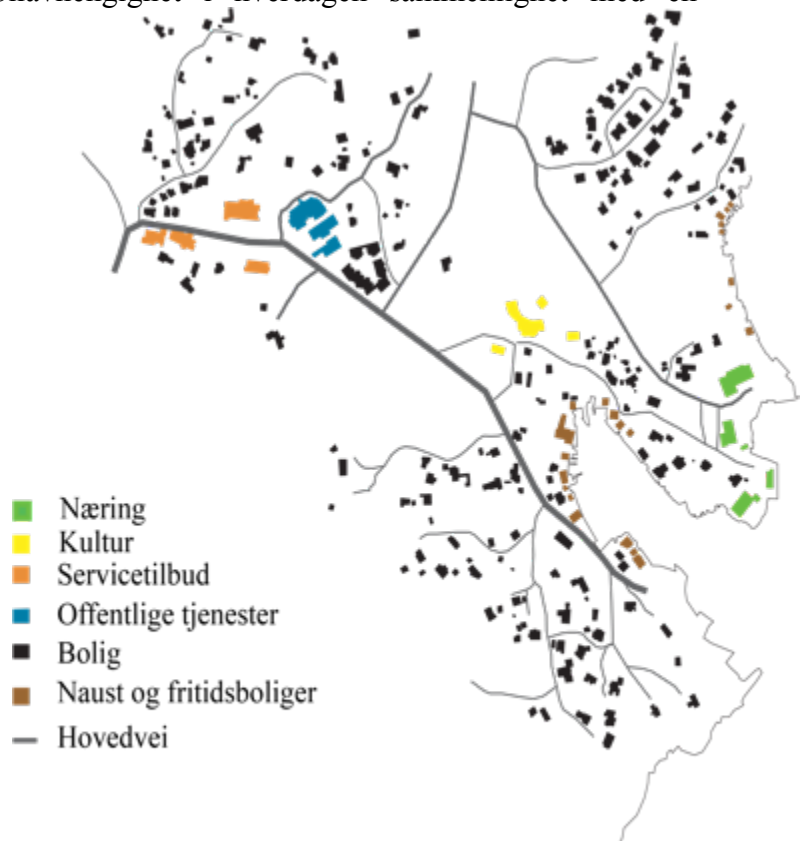
Figur 43: Eksempel på bruddpunkt grunnet bygg eller terreng (Foto: Privat)

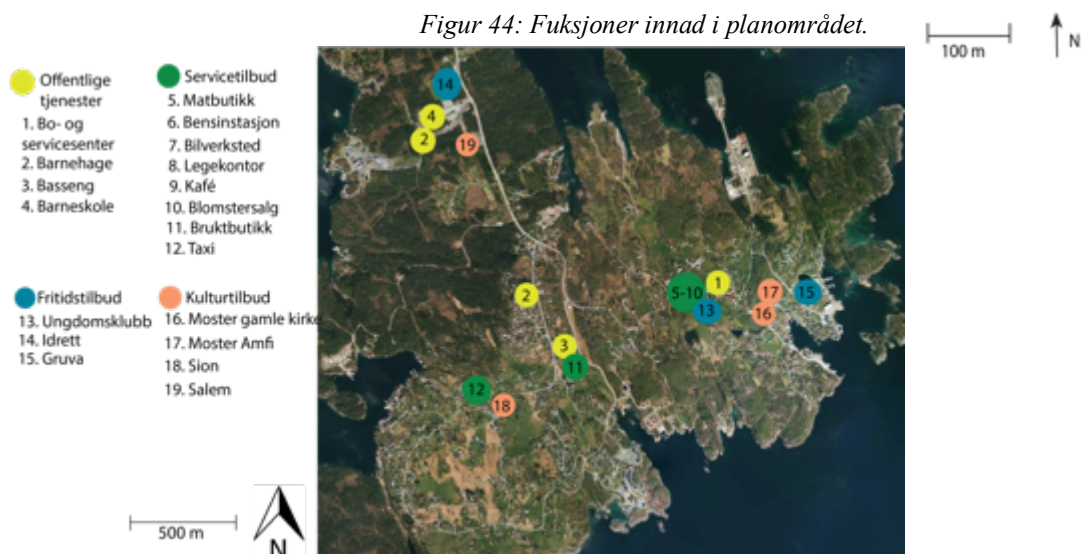
Figur 42: Eiendomsforhold innad i planområdet og langs sjøfronten med bruddpunkt.

7.2.6 MXI- analyse

Analysen er først utført på hele Moster for å illustrere spredningen og avstand mellom ulike funksjoner (Figur 43). Moster har de viktigste funksjonene som skole, handel, barnehage og idrettsanlegg, men avstandene mellom de ulike medfører at tilbudet er svært fragmentert. Analysen viser også hvor liten andel av boligene på Moster som er tilknyttet nærsenteret og skolen, noe som medfører høyere bilavhengighet i hverdagen sammenlignet med en sentralisering. I tillegg er analysen gjennomført kun for planområdet vist i figur 44. Med unntak av matbutikken som har boligfunksjoner over er bolig og handel separert. Offentlige tjenester med bo og servicesenteret ligger sentrert sammen med servicefunksjoner. I sør-østlig del av planområdet er eneboliger og naust/fritidsboliger dominerende. Kulturtilbud som Moster Amfi og Moster gamle kirke ligger i en samlet klynge med andre bygg med tilsvarende og publikumsrettet bruk. Ytterst ligger det tidligere næringsområde på Dalaneset.

Figur 44: Funksjoner innad i planområdet.

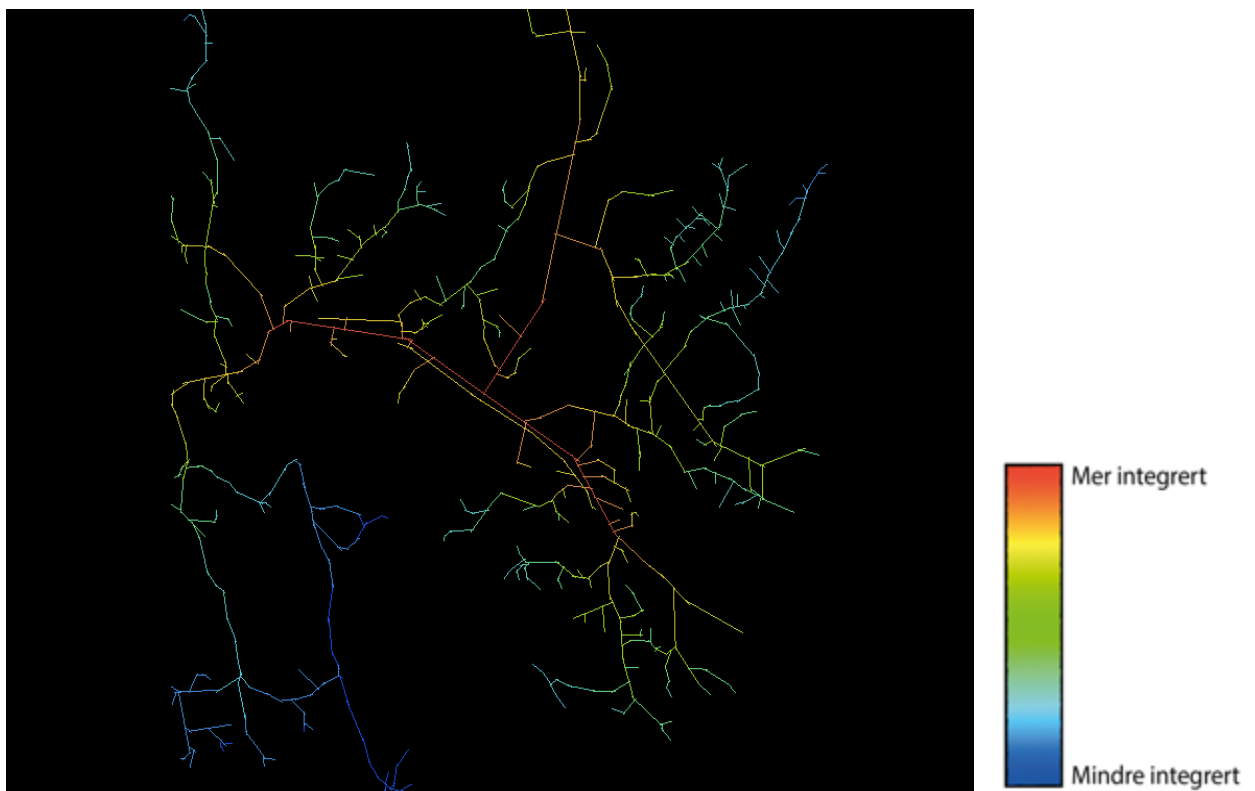

Figur 43: MXI for større deler av Moster for å vise tilhørende funksjonsbruk.

7.2.7 Tilgjengelighetsanalyser

Space Syntax

Figur 45 viser Space syntax analyse for planområdet utført med «global integrasjon». I en by ville en nyttet seg av lokal integrasjon for å undersøke veistrukturens utforming og tilgjengeligheten for myke trafikanter. På bakgrunn av områdets størrelse er det anvendt global integrasjon for å få en tydeligere sammenheng med og også inkludere gangnettet. Analysen viser at hovedveien er mest integrert, og service og handelsfunksjoner kan nås med en retningsforandring fra hovedveien. Derimot er det få boliger som er plassert langs hovedveien, og analysen viser at de ulike boligområdene ligger i de mest segregerte veiene. Dette skyldes at veistrukturen er svært forgreinet med lav tetthet av tilhørende boliger. Ser vi området under ett er hovedveien den mest integrerte. For å forbedre tilgjengeligheten vil det være nødvendig å endre veistrukturen og gangnettet i området, og tenke nytt ved fremtidig bygging.

Figur 45: Space Syntax analyse av dagens situasjon, global integrasjon.

Gangavstand

Det er to bussholdeplasser innenfor planområdet: ved Moster nærsenter og Moster gamle kirke. Det er ikke busstilbud i den nordøstlige delen av planområdet på Dalaneset. Utformingen på bussholdeplassen er svært forskjellig, som vist i Figur 46.

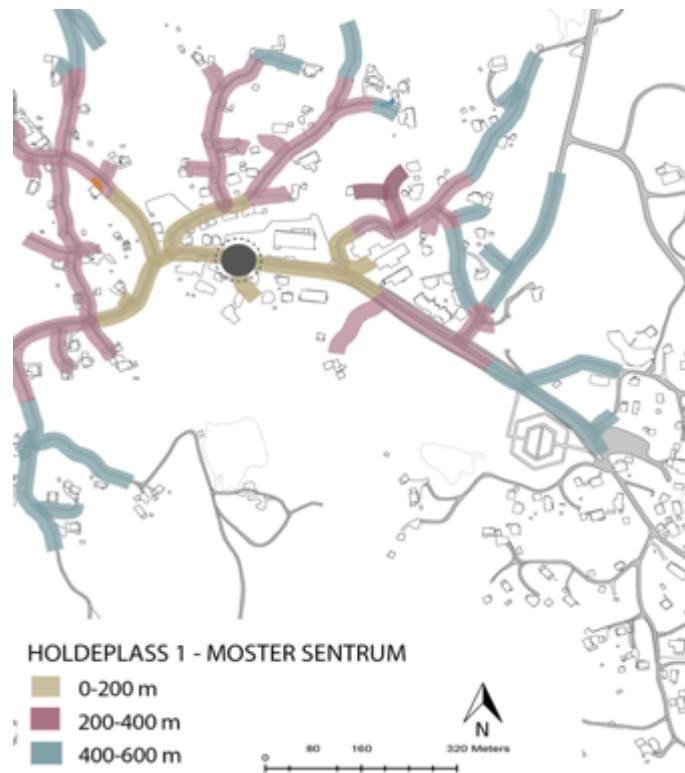

Figur 46: Bildet (t.vt) viser bussholdeplassen i nærsenteret, (t.h): bussholdeplass ved Moster gamle kirke (foto: privat)

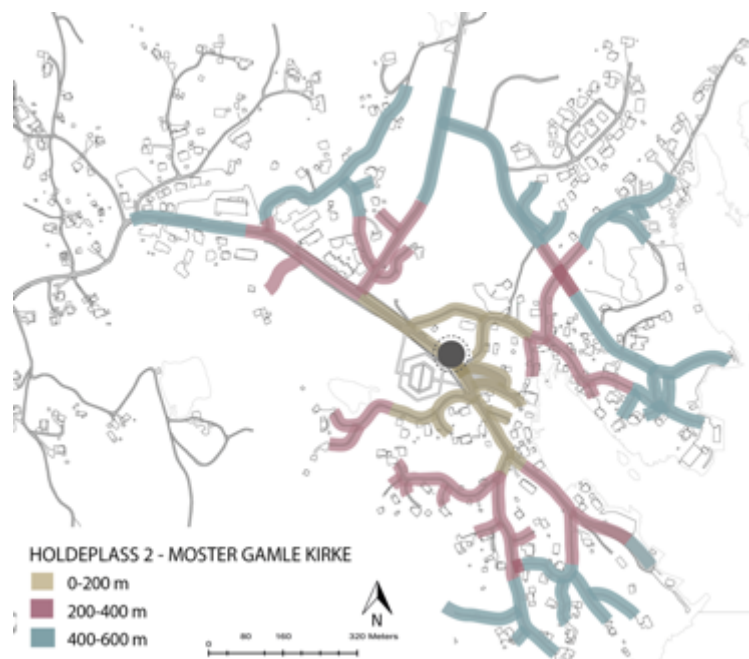
I nærsenteret er holdeplassen plassert sentralt og integrert i fotgjengerfeltet. Holdeplassen ved Moster gamle kirke er utformet med høyere kvalitet med busstur og sykkelparkering. Holdeplassen i nærsenteret har dermed et klart forbedringspotensial sammenlignet med den andre. Avstanden mellom startpunkt og holdeplass er lenger utenfor byer og større tettsteder (Vegdirektoratet, 2014b). I Asplan Viaks rapport "Vurdering av holdeplasser, plassering-utforming", tas det utgangspunkt i en akseptabel gangavstand mellom startpunkt og holdeplass på 500 meter (Dørheim m.fl, 2017). I følge Berge m.fl. (2012) vil en gjennomsnittlig reiselengde ligge på ca. 700 meter. I analysen (figur 47 og 48) vil vår maksimale avstand i aksjonsradius ligge på 600 meter for å vise hvilke områder som ligger innenfor en akseptabel gangavstand fra holdeplassen for kollektivtrafikk, i dette tilfellet buss. Analysen viser at veistrukturen innvirker på avstanden til busstilbud, samtidig som den også viser at store deler av planområdet har et busstilbud innenfor 600 meters avstand.

Holdeplassen i Moster nærsenter er plassert i nærhet til servicefunksjoner. Som vi ser av figur 47, strekker influensområdet på 0-200 meter seg langs hovedgaten i nærsenteret. Det er altså få alternative ruter, og beboere innenfor influensområde 400-600 meter har ingen tilgjengelige snarveier for å redusere gåavstanden til holdeplassen. Med en avstand på 600 meter dekker holdeplassen de omkringliggende boligene godt.

Holdeplassen ved Mosterhamn gamle kirke er ca. 500 meter fra holdeplass 1 (figur 48). Dette er en sentral holdeplass for reisende som skal besøke Moster Amfi eller Moste gamle kirke. Sammenlignet med influensområde for holdeplass 1 vil korteste avstand strekke seg noe lenger ut på grunn av gatestrukturen rundt holdeplassen som gjør at det er få som bor innenfor de korteste avstandene.

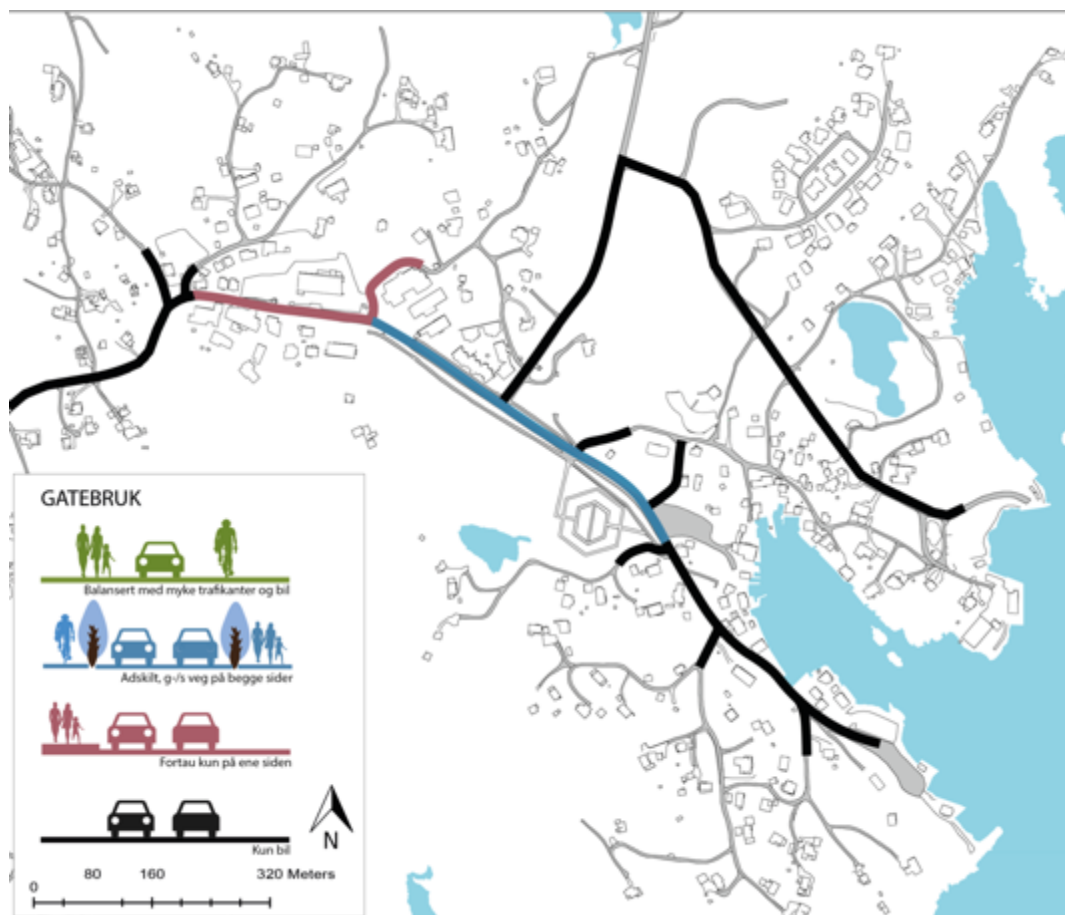
Figur 47: Holdeplass 1. Gangavstand fra holdeplass i nærsenteret

Figur 48: Holdeplass 2. Gangavstand fra holdeplass ved Moster gamle kirke

Gatebruksanalyse

Veistrekningen gjennom nærsenteret har fortau på den ene siden markert som rosa i figur 49. Infrastrukturen for de myke trafikantene er bedre utviklet fra nærsenteret ned til Moster gamle kirke (markert blått) med adskilt gang-og sykkelvei på begge sider. Denne traseen binder sammen nærsenteret og nedre Mosterhamn og gir en trygg ferdsel. En tydelig trend er at bilistene har hovedprioritet med avkjørsler som bryter opp fotgjengerfeltene. Planområdet sett under ett har de beste forutsetningene for fotgjengere og syklister i området med minst boliger tilknyttet gang- og sykkelstien. Selv om veistrekningen inn og ut av nærsenteret og ned til Mosterhamn gir et trygt trafikkrom er det ikke tilrettelagt for dette i resterende veinett frem til de ulike boligområdene. Utbedringene planlagt i Bømlopakken, omtalt under punkt 2.1, vil gi fortau på sørlig side av hovedveien fra Moster gamle kirke og ned til ferjekaien. Dette vil klart gi bedre forhold for gående og syklende, og økt balanse mellom harde og myke trafikanter.

Figur 49: Gatebruksanalyse for Mosterhamn.

7.3 Befaring og registrering

Nærsenteret

Figur 50: Bilde (t.v): Parkeringsareal foran Kiwi og hovedveien, (t.v): Møteplass inne på Kiwi (Foto: Privat)

Figur 51: Bilde (t.v); Møteplass utenfor Kiwi, (t.h): Forretningsbygg sett fra fra Kiwi (Foto: Privat)

Miljø: Området fremstår i dag som et sted lite tilrettelagt for opphold (figur 50), med unntak av sittegruppe (figur 51, t.v). Strukturen til bygningene sammen med utformingen gjør området lite attraktivt.

Bygninger og fasader: Bygningssammensetningen består av lave blokker og eneboliger. Fasadene har i stor grad lik farge og utforming, og er plassert godt integrert mot hovedveien (figur 51, t.h).

Velkomsten: Det umiddelbare inntrykket av nærsenteret er et kanalisert gateløp med tilhørende bygninger langs hovedveien. Det er grått og lite innbydende, hvor de store asfalterte flatene og parkeringsarealene er med på bygge det visuelle inntrykke området gir.

Havneområdet

Miljø: Området er idyllisk men har behov for revitalisering. Miljøet bærer preg av dårlig vedlikeholdt og lite bruk, figur 52.

Figur 52: Bilde (t.v): Oppholdsarealene ved Gruva, (t.h): Moster gamle kirke og åpen parkeringsplass (Foto: privat)

Figur 53: Bilde (t.v) Aktivitetsområdet Gruva, (t.v): Båthavnen ved Gruva (Foto: Privat)

Figur 54: Bygningstyper. Bilde (t.v): Lagerbygg på Dalaneset, (t.v): Lagerbygning i indre Mosterhamn (Foto: Privat)

Bygninger og fasader: Flere bygninger og området rundt disse bærer preg av mangelfullt vedlikehold som gir et dårlig inntrykk av stedet (figur 54). Den strukturelle formen i området kan ses på som organisk der sammensetningen har vokst frem over tid med en variasjon av gammelt og nytt.

Velkomsten: Det er lite som gir inntrykk av at en beveger seg ned mot et havneområde. Bygningene ligger som en vegg ned mot sjøen og fører til at sjøfronten blir skjult

Friområder: Fellesområdet (figur 52 og 53) har god plassering i tilknytning til boliger og sjøfronten, men fremstår ikke som attraktive i dag grunnet dårlig vedlikehold og forsøpling. Området har stort potensial med fotball- og volleyballbane, bademulighet og oppholdsareal.

Kartlegging av kvaliteter fra befaringen

Det vil være viktig å ivareta og bygge videre på de eksisterende kvalitetene, både for å oppnå en vellykket utvikling og beholde særpreget til området. Hva som oppleves som en kvalitet vil være subjektivt og de underlistede kvalitetene bør bevares og forsterkes.

Bygningsmiljø

Bygningsmiljøet i Mosterhamn består av eldre eneboliger og naust blandet med nyere bygg som er med på å bygge opp under historien og inntrykket av stedet som tidligere kystsamfunn. Det vil være viktig å ivareta bygningsmiljøet og tilrettelegge for bruk og opplevelse av både sted og bygningsmasse.

Tilgang til sjøfronten

Tilkomst og opplevelse til sjøen er viktig for besøkende og beboere. Naust, brygger og rorbuer er viktig for å aktivisere sjøfronten, men medfører samtidig at sikt og tilgang begrenses av private bygg i strandsonen. Fremtidig utvikling bør ivareta tilgang og sikt til sjøfronten for alle.

Båtliv

Båtplasser ved Gruva og indre Mosterhamn skaper liv og er et positivt tilskudd for innbyggerne. Det bør tilrettelegges for økt båtliv i sjøfronten også for besøkende kombinert med andre tiltak.

Aktivitetsarealer

Skating, bademuligheter, ballspill og oppholdsområder ved Gruva gir et romslig uteareal med høy aktivitet som er tilgjengelige for alle. Dagens stand reflekterer derimot ikke områdets potensiale og bør rustes opp slik at det i større grad innvier til bruk.

7.4 Datainnsamling

Spørreundersøkelser

Den fremtidige utviklingen av Mosterhamn handler mye om fysiske forhold og planer, hvor også den sosiale biten er viktig ettersom det er beboerne og besøkende som skal bruke området. Det er derfor viktig og ønskelig å få beboernes tanker og ønsker for planområdet. Informasjonen som er meddelt fra Helsefremmende nærmiljø og Moster Grendautvalg er viktig informasjon, og i prosjektet Helsefremmende nærmiljø har barn og unge fått en sentral rolle sammen med eldre i aldersgruppen 67-79 år. Vi ønsket å nå ut til den andre delen av befolkningen, 20 til 70 år, som ikke er representert i disse undersøkelsene for å kartlegge deres ønsker og tanker. En sammenstilling av sentrale innspill fra denne er illustrert i figur 55.

Figur 55: En samling av de mest sentrale innspillene etter medvirkningsprosessen.

Spørreundersøkelsen i sin helhet kan ses i vedlegg 4. Til tross for at mulighetsstudiet fokuserer på nærsenteret og Mosterhamn dekket undersøkelsen også beboere utenfor vårt planområde hvor kun 33 av 181 respondenter bodde i Mosterhamn. Dette ansees ikke som en svakhet på grunn av målet for mulighetsstudiet som er å gjøre Mosterhamn attraktivt for hele befolkningen, både de som bor innenfor planområdet, men også de som bor utenfor. Møteplassene som ble huket av flest ganger er "privat, nabolag", "kiwi" og "på tur", som gjenspeiler behovet for å tilrettelegge for nye. Spørreundersøkelsen viser videre de ulike trivselsfaktorene i området i dag (figur 56). Det som gjør at respondentene trives på Moster er ifølge undersøkelsen i hovedsak

natur og friluft, menneskene som bor der og nærheten til sjøen. Alle tre nevnte faktorer eksisterer allerede i området i dag og har ikke blitt tilført utenfra.

Figur 56: «Hva gjør at du trives på Moster i dag?» Modifisert fra gjennomførte spørreundersøkelser.

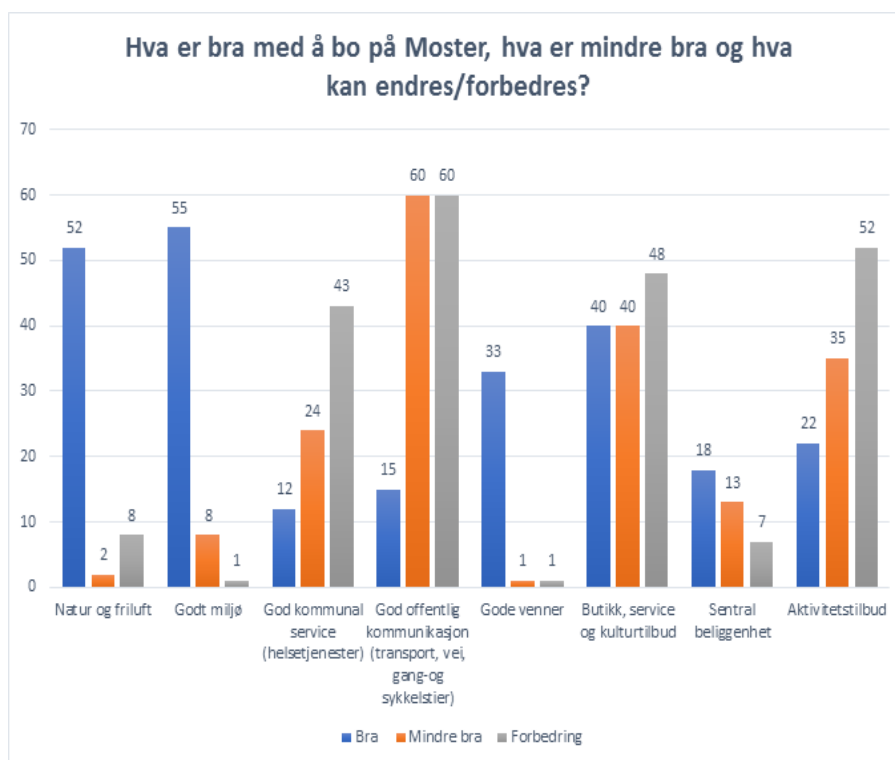

Figur 57: «Hva mener du kan bidra med høyere trivsel og attraktivitet på Moster?» Modifisert fra gjennomførte spørreundersøkelser.

Når det gjelder faktorer som kunne bidra til høyere trivsel og attraktivitet scorer svaret "Serveringssted nede ved havnen, enten restaurant, kiosk og/eller pub" høyest (figur 57). Dette var noe vi i stor grad kunne forutse som en sentral mangel i området for å gjøre det mer attraktivt og tilføre aktivitet langs sjøfronten. Trafiksikkerheten står også sterkt i området. Denne ønsker befolkningen å forbedre og er et av tiltakene som skal gjennomføres i forbindelse med bømlopakken. I tillegg er det ønske om mer aktivitet i «sentrum», både i form av handel og aktivitet for alle aldre. Flest respondenter besøker «Moster sentrum» kun på grunn av handel hvor nærmere 50% besøker «Moster sentrum» mer enn 3 ganger ukentlig.

Helsefremmende nærmiljø

For oppgaven er det valgt å kategorisere svarene fra *Bra å bo på Moster*, *Mindre bra og bu på Moster*, og *Endring* for å fremheve hva de synes er bra, mindre bra og ønsker å få endret eller forbedret i lokalsamfunnet. Svarene er videre kategorisert i åtte ulike tema som vist i figur 58. Fullstendig oversikt over spørreundersøkelsene kan ses vedlegg 5-8.

Figur 58: Resultat fra helsefremmende nærmiljø. Modifisert fra gjennomførte spørreundersøkelser.

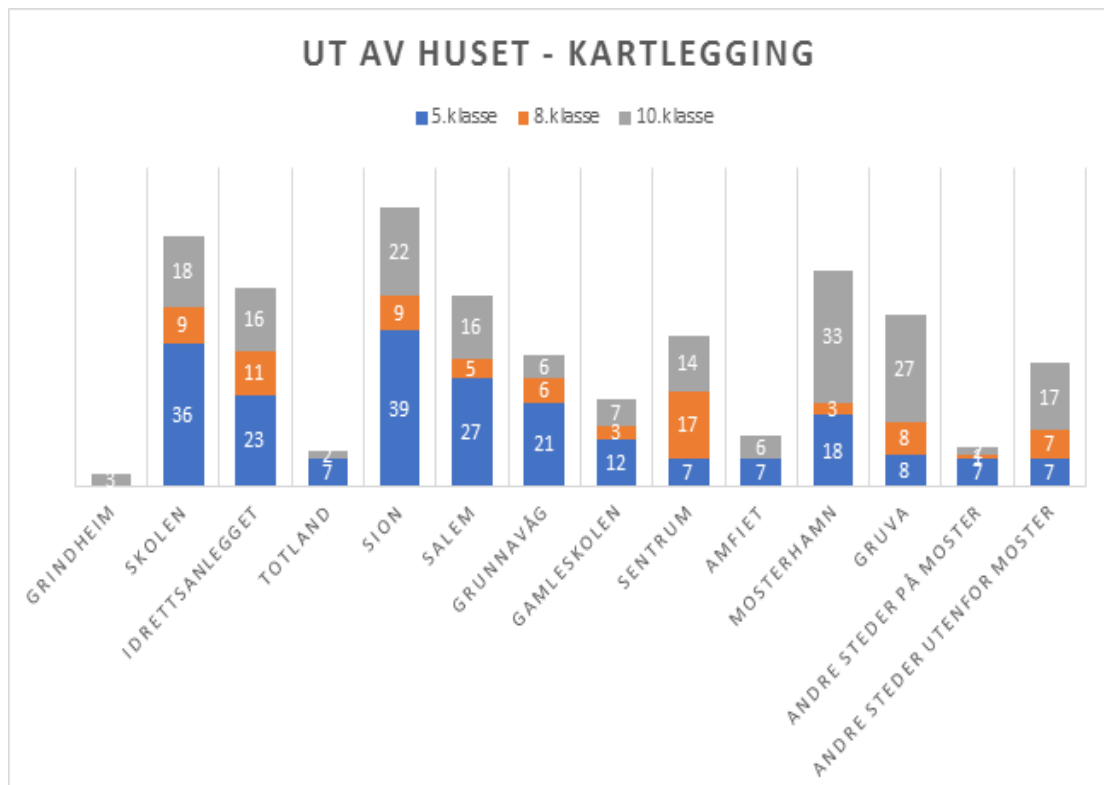
Hvilke kvaliteter har Moster?

I alle aldersgrupper er det en enighet om at Moster har gode kvaliteter som tilgang til natur- og friluftsområder og et godt miljø i lokalsamfunnet. Særlig i undersøkelsene utført på klassetrinnene 6.- 7.- og 9.klasse har gode venner en høy oppslutning. De fleste syntes at nærsenteret var en sentral plass i Moster, men avstandene var fremdeles lange dersom de hadde behov for andre varer eller tjenester.

Hva er mindre bra og hvilke endringer bør skje?

Felles for aldersgruppene var veistandard og busstilbud, med ønsker om bedre trafikkikkerhet, sykkel- og gangstier samt busstilbud. Helsetjenester var et av punktene der de eldre klart stod for andelen svar da dette også opptar denne aldersgrupper mer enn barn, mens aktivitetstilbud hadde høy frekvens i alle aldersgrupper. Butikk-, service- og kulturtilbud hadde ulike svar hos

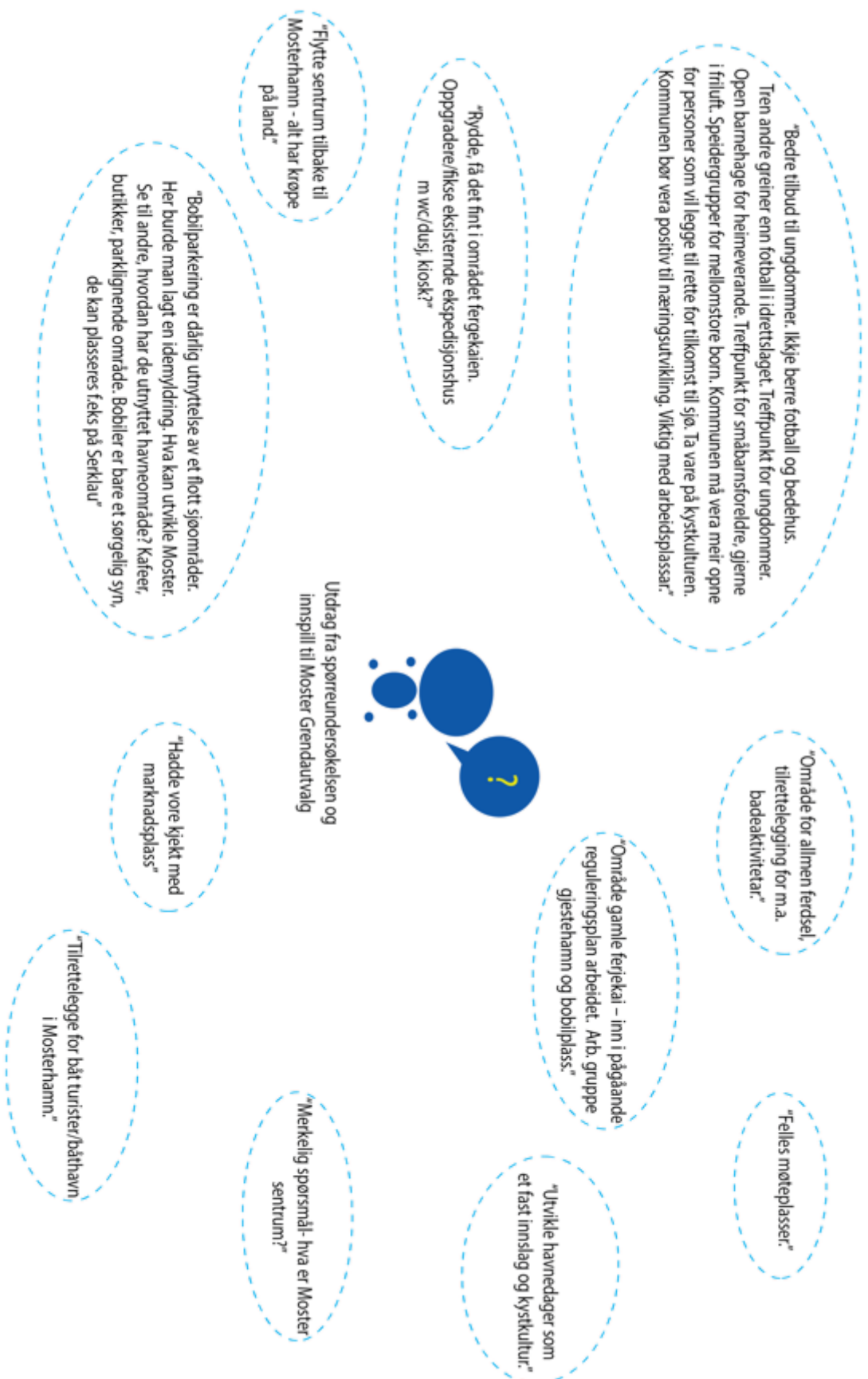
de ulike aldersgruppene. Barna savnet et større mangfold av typer butikker, mens eldre stort sett var fornøyd med det nærsenteret har å tilby, her fremgikk det også at eldre brukte funksjoner som kaféen mer enn barna, men savnet andre møtesteder.

Figur 59: Resultat fra «ut av huset»- kartleggingen. Modifisert fra gjennomførte spørreundersøkelser.

«Ut av huset» kartlegging

Resultatet av kartleggingen er fremstilt under i figur 59. Grafen gir ikke opplysninger om hvilke aktiviteter som hvert sted representerer, se vedlegg 9 for å se fordelingen mellom de ulike aktivitetene. Grafen viser at særlig de yngste barna, 5.klasse, bruker store deler av fritiden på organiserte aktiviteter som skjer på skole, idrettsanlegg og trossamfunn. Med tanke på alderen er ikke dette overraskende resultater. Disse stedene har høye tall også hos de to andre klassetrinnene, men særlig for 10.klasse øker tallene andre steder der organiserte aktiviteter ikke inngår. Innen planområdet til oppgaven er nærsenteret, Gruva og Mosterhamn de områdene som scorer høyest, særlig hos de eldre barna i 10. klasse. Av aktiviteter er det ballspill, bading og «henge med venner» som dominerer på disse stedene.

Figur 60: Diverse innspill gjennom kommentarer til tilhørende spørsmål i gjennomført spørreundersøkelse, fullstendig oversikt over innspill til Moster grendautvalg kan ses i vedlegg 10.

Vurdering av tiltak:

Tiltak	Eksempel	Hvor	Bruker-gruppe	Positivt	Negativt
Ruste opp ferjekaien	Bobilparkering, dusj/wc, kiosk, rydde, kafe, samlingspunkt	Den gamle ferjekaien, Serklau	Alle	Gir et tilbud til besøkende, tar i bruk et område som i dag ikke er i bruk.	Bobilplass gir ikke noe tilbake til stedet visuelt eller utenom sommermånedene.
Serveringssteder	Pub, restaurant, uteservering, (is)kiosk	Mosterhamn	Alle (18+)	Skaper aktivitet og et samlingspunkt	Vanskelig å få til helårsbruk, økonomisk grunnlag?
Flere aktiviteter	Treffpunkt i friluft, klatring, bading, hinderløype, basket	Moster	Alle, tilrettelagt for tilkomst og bruk	Inkluderende og helsefremmende med et bredere tilbud av aktiviteter i nærheten. Må utformes med tanke på helårsbruk	
Mer handel og service	Serveringssteder, kafé, lege, bank	«Sentrum»	Alle	Lokalsenter med godt tilbud i nærheten gir lavere bilbruk og flere mennesker i «sentrum»	
Båtplasser	Gjeshavn, båtplass til alle	Moster	Båttbrukere	Et treffpunkt for båtentusiaster, økt aktivitet, attraktivt, kystkultur	Private eiendomsforhold og interesser kan vanskeliggjøre etableringen av nye båtplasser
Møteplasser	Sosiale aktiviteter, feiring, markeds plass, havnedager	Moster	Alle	Oppholdsrom beregnet for alle, økt bruk og aktivitet i området, kulturmiljø	
Bademuligheter	Strand, Basseng	Moster	Alle	Et trekkplaster for stedet og aktivisering av sjøfronten.	Basseng vil være et dyrt tiltak sesongbasert dersom det er ute.
Tilgjengelighet langs sjøen	Tilrettelegge/sik retilkomst	Mosterhamn	Alle	Bygge på kystkulturen og historien. Bruke sjøfronten til å binde området sammen. Viktig å beholde sikt og kontakt med sjøen.	Krever samarbeid mellom grunneiere og kommune
Turstier	Flere turstier, universell utforming, belysning, materialbruk	Moster	Alle	Økt bruk og tilrettelegging av turstier vil være et positivt tilskudd til folkehelsen.	Krever samarbeid mellom grunneier og kommune

Figur 61. Oversikt over innspill med tilhørende informasjon angående område, brukergrupper og tiltakets positive og negative sider.

Oppsummering

Etter å ha gjennomgått resultatene fra egen spørreundersøkelse og dataene fra Helsefremmende nærmiljø har flere ulike behov og ønsker blitt samlet. Spørreundersøkelsen har vært rettet mot Moster og planområdet, men den hensikt å kartlegge egenskaper og kvaliteter. Muligheten til å gi utdypende svar gav utfyllende informasjon utover spørsmålet som ble gitt (figur 60). Helsefremmende nærmiljø handler i hovedsak om både utformingen av det fysiske miljøet, men også det sosiale aspektet. Data som omhandler det sosiale miljøet på og utenfor skolen er ikke fremstilt i denne oppgaven.

- Fra de ulike undersøkelsene kan det trekkes klare sammenhenger på tvers av aldersgruppene. Kvalitetene som scoret høyt hos barn og unge fikk også lignende oppslutning i de andre aldersgruppene.
- Natur, friluft, sjø, kulturhistorie og menneskene er viktige og verdsatte kvaliteter på Moster. Disse egenskapene er gjennomgående for alle aldersgrupper, og er kvaliteter som ikke er tilført utad.
- Handel og det å møte folk det som trakk dem til «Moster sentrum», der flertallet var innom mer enn 3 ganger i uken. Derimot er det ønske om flere aktiviteter og møtested. En stor andel er fornøyd med dagens tilbud, særlig de eldste, mens de yngre etterlyser et bredere tilbud.
- Trafikksikkerhet og bedre kollektivtransport er viktig, hvor busstilbudet og trygg skolevei står sentralt.
- Uorganisert fritidstilbud var et ønske fra flere. De yngste barna deltar i organiserte aktiviteter hvor kristelige samlingssteder scoret høyt sammen med idrett. De eldre barna deltar både på organiserte og uorganiserte aktiviteter, hvor Gruva og Mosterhamn scorer høyt på de uorganiserte aktivitetene. Felles for alle alderstrinnene var et ønske om flere aktivitetstilbud.
- Kiwi, nabolaget og «på tur» er de stedene flest respondenter møter andre mennesker. Samtidig etterlyses sosiale møteplasser som er tilgjengelige for alle og som også kan brukes til felles utendørs arrangementer.
- Flertallet av deltakerne bor ikke i planområdet, men bor fremdeles i en avstand som gjør at de kan benytte Mosterhamn som et rekreasjonsområde og sosialt møtested.
- Felles for resultatene er at de ønsker en utvikling av de stedlige kvalitetene.
- Et sterkt flertall ønsker en forbedring på Moster. Flere ønsker tilbud for både beboende og besøkende langs sjøfronten. De ulike forslagene er blant annet; kiosk, gjestebrygger, bobilparkering, bademuligheter, toaletter/dusj og bedre tilgjengelighet.

For å oppsummere analyser og befaring er det utarbeidet en SWOT-analyse henvist til figur 62. Denne viser dagens styrker og svakheter, samtidig som vi kartlegger muligheter og trusler for kommende utviklingsarbeid i planområdet.

Figur 62: SWOT-analyse med styrker, svakheter, muligheter og trusler for videre planlegging.

8. Resultat del 1

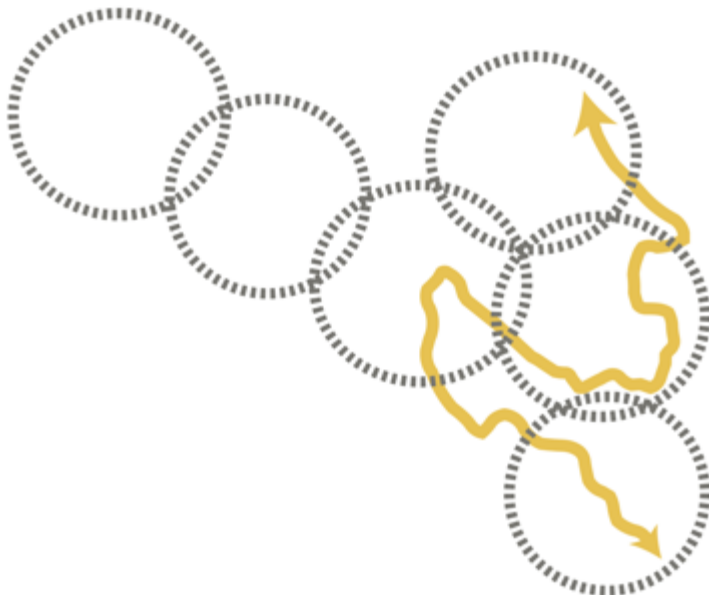
– Struktur, delområder og nivåer

Mulighetsstudiet er videre delt i inn følgende deler:

- Overordnet konseptskisse
- Strategisk skisse der mulighetene for ulike formål og videre arbeid for mulighetsstudiets forslag er illustrert.
- De overordnede målene for utviklingen av området.
- Inndeling av tiltaksklasser og delområder

8.1 Overordnet konseptskisse

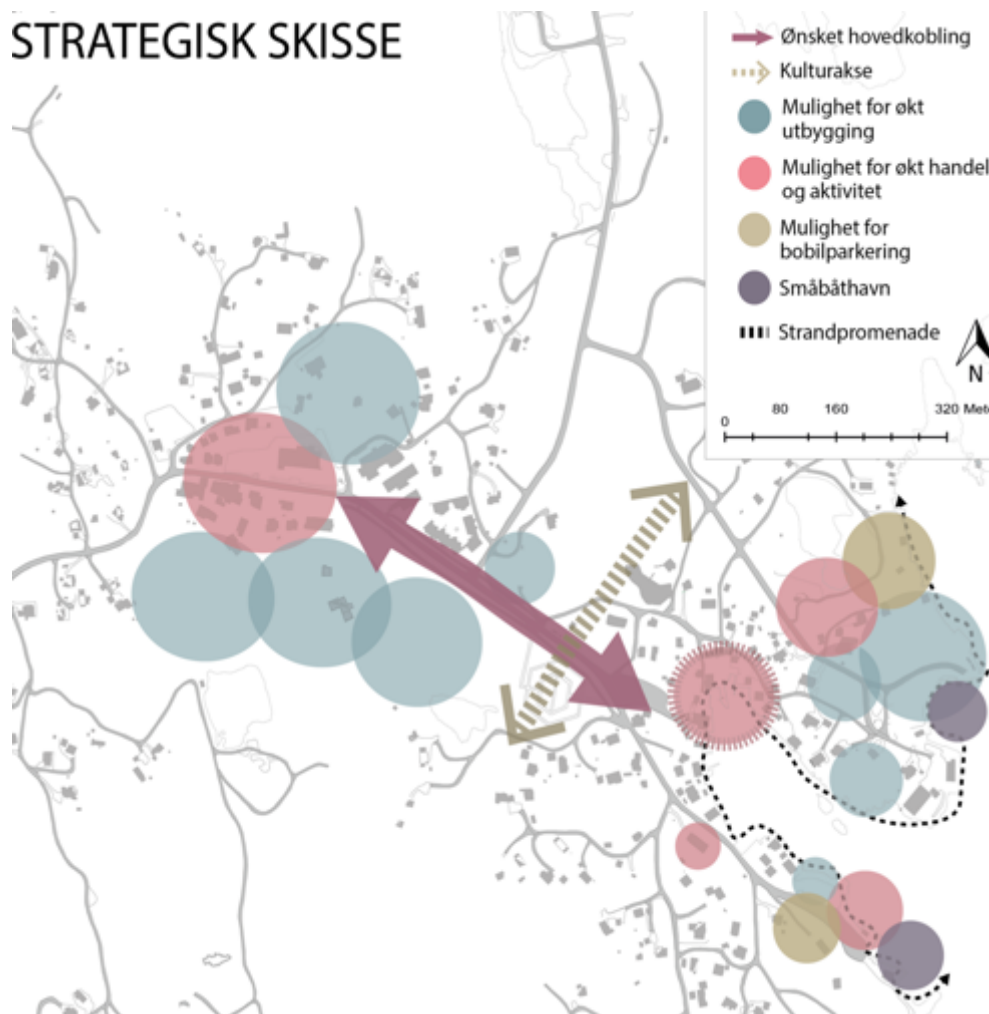
Koblingen mellom øvre og nedre del av planområdet er i dag lite merkbar. Det overordnede konseptet for mulighetsstudiet vist i figur 63 er å skape en tydeligere kobling mellom 6 ulike delområder, hvor havnepromenaden skal stå som en hovedkobling langs sjøfronten. Gjennom framtidig utbygging og implementering av tiltak kan det med dette skapes en tydeligere sammenheng mellom øvre og nedre del av planområdet.

Figur 63: Overordnet konseptskisse. Sirklene viser delområdene innad i planområdet, hvor gult illustrerer tenkt havnepromenade.

8.2 Strategisk skisse

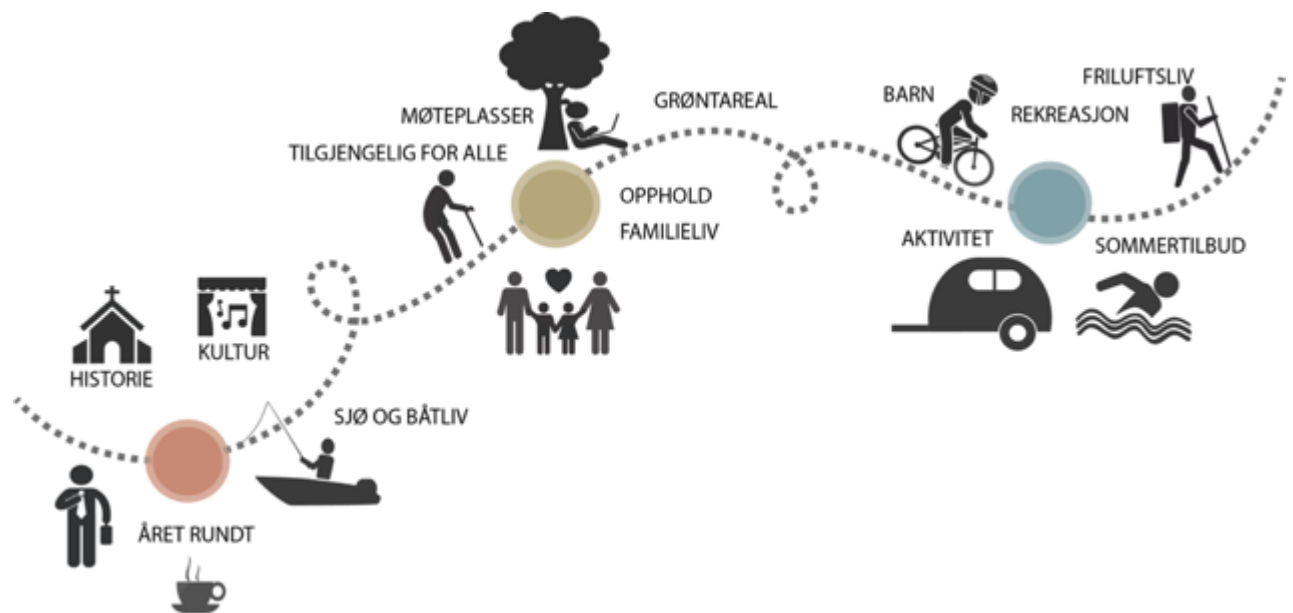
Strategisk skisse i figur 64 viser overordnet utviklingspotensial for framtidig arealbruk. Mulighet for økt handel og aktivitet vil sentraliseres rundt dagens tilbud i nærsenteret. I tillegg vil det være ønskelig å etablere tilbud i Mosterhamn både i indre og ytre del. Andre aktiviteter vil lokaliseres rundt Gruva nord i planområdet hvor det allerede er tilrettelagt for ballspill i form av volleyball og fotball. Muligheten for framtidig boligutbygging kan utvides i allerede eksisterende boligområde på sør -og nordsiden av hovedveien i nærsenteret i retning mot Moster Amfi. Forlengelsen ønskes gjennomført for å koble sammen de to forholdsvis adskilte områdene Nærsenteret og Mosterhamn på en bedre måte for å gi en tettere «sentrumfølelse». I tillegg vil allerede planlagt boligutbygging på Dalaneset være gjeldende med en eventuell utvidelse av denne.

Figur 64: Strategisk skisse for framtidig utvikling.

8.3 Overordnede mål for utviklingen

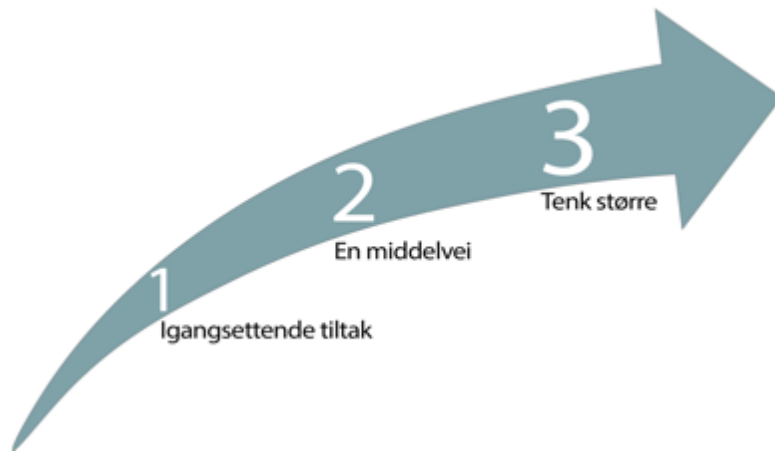
Fra analysene, registreringene og spørreundersøkelser har det blitt innhentet omfattende informasjon om hvordan området fungerer i dag og hvilke ønsker befolkningen har for området. Dette legger grunnlaget for videre arbeid med presenterte mål for oppgaven, hvor figur 65 illustrerer en samling av disse som tas utgangspunkt i under videre planlegging. Folkehelse favner bredt over flere ulike perspektiver, hvor i dette temaet vil være representert gjennom tilrettelegging for aktivitet, møteplasser og tilgjengelighet. Attraktiviteten til området fokuserer på hvordan studieområdet er som sted å besøke, oppholde seg og bo i, både for innbyggere og besøkende. Ettersom de ulike målgruppene har ulike behov fokuseres det på å finne løsninger som treffer de ulike målgruppens ønsker.

Figur 65: Overordnede mål for utviklingen

8.4 Tre ulike tiltaksnivå for gjennomføring

De 6 ulike delområdene i konseptskissen vist i figur X vil heretter vurderes basert på tre nivå for gjennomføring av tiltak. De ulike nivåene vist i figur 66 vil være forskjellige både med hensyn på tidsperspektiv, økonomi og kapasitet for gjennomføring, men bygger på hverandre. Avslutningsvis vil hvert delområde med valgt tiltaksnivå sammenstilles til en endelig helhetlig plan for framtidig utvikling av Mosterhamn.

Figur 66: Pilen viser rangering for de ulike tiltaksnivåene.

Igangsettende tiltak

Det første nivået vil omhandle minimale tiltak som kan gjennomføres raskt uten for store prosesser og kostnader knyttet til prosjektet. De mindre tiltakene kan også være nyttige i en medvirkningsprosess ved at befolkningen observerer endringene, slik at de igjen kan påvirke videre framtidige tiltak for planområdet.

En middelvei

Større permanente tiltak over et lengre tidsperspektiv som innebærer endringer for lokalsamfunnet av en viss størrelse. Herunder etablering av nye bygg og transformasjon i tillegg til nye forslag for bruk av allerede gjengrodde og ubrukte områder innenfor planområdet.

Tenk større!

Nivå 3 vil innebære større grep og tiltak sammenlignet med nivå 2, som vil innebære endringer for et lenger tidsperspektiv, større kostnader og en mer krevende prosess. Tiltakene vil gjerne skape konflikter, samtidig som de kan overraske og sette i gang tanker og entusiasme for en framtidsrettet utvikling.

Figur 67: Inndeling av delområder.

8.5 Inndeling av delområder

Mulighetsstudiet baserer seg videre på 6 ulike delområder vist i figur 67 for videre utvikling og havnepromenaden vil stå som et overordnet tiltak som inngår i flere av delområdene. For hvert delområde vil tre ulike tiltaksnivå for gjennomføring bli presentert.

Delområder:

1. Nærsenteret
2. Mostraparken
3. Moster gamle ferjekai
6. Indre Mosterhamn
5. Gruveparken
6. Dalaneset

8.5.1 Havnepromenaden

Plasseringen ved sjøen med idylliske omgivelser på Mosterhamn har et stort potensiale. Tilkomsten langs sjøfronten er i dag hemmet av naust, rorbuer og svaberg (figur 69). Fra analysen av eiendomsforhold (figur 42) var det hovedsakelig private grunneiere og analysen viste også bruddpunkter som hemmet tilgjengelighet og ferdsel. Bømlo kommune og innbyggerne på Moster ønsker at Mosterhamn skal styrke sin posisjon som kulturell arena. I tillegg var det et høyt ønske om forbedret tilgjengelighet til og langs sjøfronten. Med havnens plassering mot sør uten

Figur 68: Inspirasjon til utforming av havnepromenade på delområder med terrengutfordringer. Frognerkilen, Oslo. (Foto: Privat)

bemerkede terrengutfordringer gir dette i hovedsak optimale solforhold. Vind i vinterhalvåret fra sørøst vil i motsetning til vinden i sommerhalvåret gi utfordringer, og promenaden vil være mer værutsatt gjennom vinterhalvåret. Derimot vil en eventuell promenade i hovedsak nyttes av flere brukere gjennom sommermånedene.

Som et overordnet grep vil en promenade som muliggjør tilkomst langs sjøen være aktuelt. En slik havnepromenade vil dermed knytte sammen delområdene langs sjøfronten med en sammenhengende gangforbindelse, og fremme folkehelse gjennom økt tilgjengelighet, flere turmuligheter langs sjøen og koble seg på eksisterende turstier vist i figur 38. Med møteplasser, aktivitet og severdigheter vil havnepromenaden gi området et løft for både for beboere og besøkende samt invitere til utforskning av Mosterhamns attraktive sjøfront. En utforming uten nivåforskjeller vil gjøre den tilgjengelig for alle og åpne for en bredere brukergruppe (figur 68).

Igangsettende tiltak

Som strakstiltak kan dagens tilkomst langs sjøfronten oppgraderes og tydeliggjøres for å forbedre tilkomst og orientering langs havnen, uten noen form for utbygging av promenade. Gjennom mindre tiltak som beplantning og merking sammen med informasjonspunkt vil dette kunne bidra til å lettere orientere seg for videre tilkomst ved bruddpunkt langs sjøfronten.

En middelvei

Bygge ut en delvis sammenhengende havnepromenade hvor det tas hensyn til deler av dagens bruddpunkter, se figur 70. Dette sikrer en sammenhengende promenade med unntak av to bruddpunkt; et ved Moster gamle ferje kai og langs svaberget på Dalaneset.

Tenk større!

En sammenhengende havnepromenade langs sjøfronten uten å ta hensyn til dagens bruddpunkt. Dette medfører utbygging av promenade foran eksisterende bebyggelse og langs svaberget på Dalaneset, som vist i figur 71.

Figur 69: Dagens situasjon

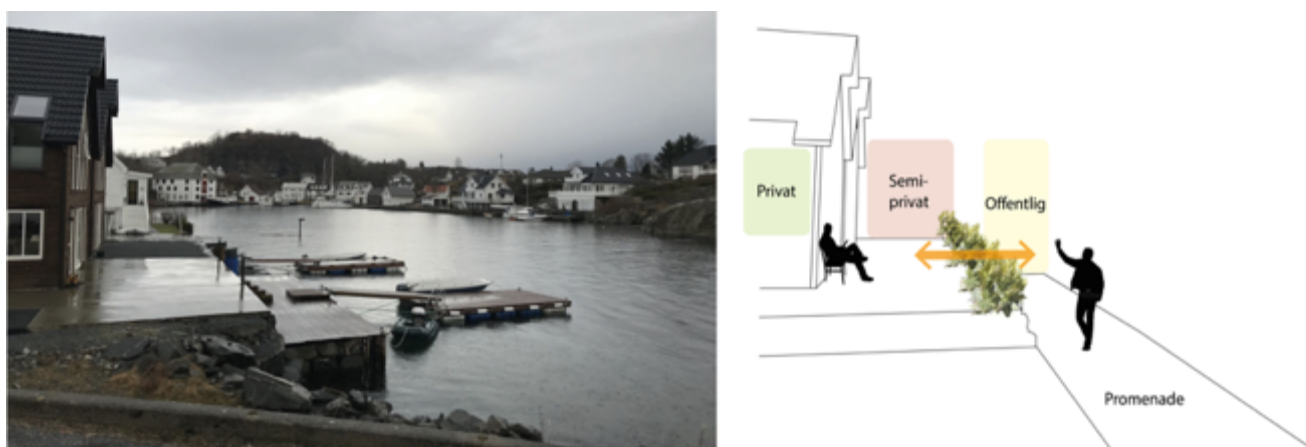
Figur 70: En middelvei

Figur 71: Tenk større!

Forholdet mellom privat, semiprivat og offentlig

Figur 72 viser eksisterende situasjon med fritidsboliger tett på sjøfronten. Ved etablering av eventuell promenade vil forholdet mellom privat eiendom, semiprivat eiendom og offentlig promenade kunne bli løst som vist i figur 72. På denne måten oppnås sosial kontakt mellom beboere og de som nytter seg av promenaden. Figur 73 viser inspirasjon til tenkt havnepromenade i Mosterhamn, med belysning, sittemuligheter og beplantning for en attraktiv ferdsel langs sjøen.

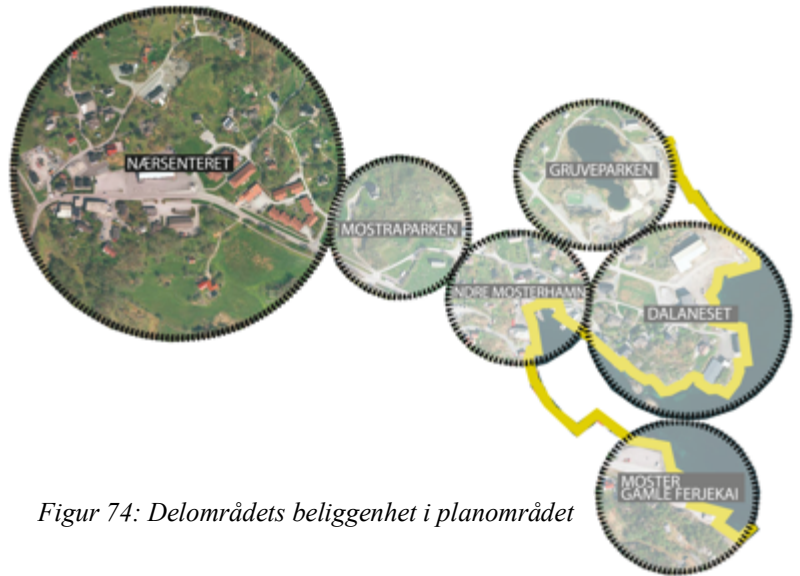
Figur 72: Illustrasjon på hvordan forholdet mellom privat, semiprivat og offentlig eiendom i forbindelse

Figur 73: Inspirasjon til tenkt havnepromenade. (Kilde: Lileng, 2016)

8.5.2 Nærserveret

Nærserveret er lokalisert langs hovedveien gjennom planområdet og består av noe handel-og servicefunksjoner med tilgrensende frittliggende eneboliger (figur 74). Som det eneste stedet med sentralisert handel på Moster har nærserveret en viktig funksjon, både for handel og som møteplass. Området preges i dag av parkeringsarealer (figur 75), som medfører et nærserver som ikke oppleves

Figur 74: Delområdets beliggenhet i planområdet

attraktivt eller tilrettelagt for at lokalbefolkningen skal ta det i bruk aktivt. Det er ingen utpregede topografiske trekk i nærserveret eller i de tilgrensende arealene som er hemmende for solforhold eller videre utvikling.

Miljøgate, sentrumspark, boligområde

Økt aktivitet stod som et av ønskene for å gjøre nærserveret mer attraktivt. På bakgrunn av dette og mengden harde flater i nærserveret vil tiltak som innebærer en balansert gatebruk mellom myke og harde trafikanter sammen med økt andel grøntarealer gi mer rom for møteplasser og aktivitet. Utbedring bør bestå av blågrønne løsninger for lokal overvannshåndtering, lekeapparater, benker og gangforbindelser.

I spørreundersøkelsen var det få som mente at en økt andel boliger i nærserveret vil øke attraktiviteten sammenlignet med det økt aktivitetstilbud vil. Fra analysene var det tydelig at veistrukturen og tettheten av boliger medfører dårlig tilgjengelighet og få boliger tilknyttet nærserveret. For å koble delområdene sammen og gjøre det mer kompakt vil utvidelse av eksisterende boligområde på nordsiden også være aktuelt. En utvidelse på sørsiden vil gi flere boliger i tilknytning til nærserveret og vil samtidig bidra som en kobling mot sørøst. Arealene er i dag tilnærmet ubebygget, men bør prioriteres ved en fremtidig boligutbygging.

Igangsettende tiltak

Omplassering av dagens parkeringsarealer utenfor kiwi som et strakstiltak for å skape rom for opphold på en allerede kjent møteplass for lokalbefolkningen. Attraktiv sentrumspark som byr på lek og rekreasjon øst for Kiwi. En sentral paviljong og fontene omringet av spaserveg kan utgjøre hovedmotivet for parken. I tillegg til å betjene beboerne og besøkende vil parken være et positivt tilskudd til eksisterende aldersboliger og ved et eventuelt nybygg.

Figur 75: Eksisterende situasjon

En middelvei

Forholde seg til foreliggende planer for området som innebærer transformasjon av bygg på sørsiden av vegen. Planene legger til rette for utvidelse av eksisterende bebyggelse med leiligheter fra 2 etasje, med handel- og service i første etasje. Videre vil en boligutvidelse sør for gjeldende planer være aktuell (figur 76). Etablering av miljøgate vil øke trafikksikkerheten og gi et estetisk løft til området (figur 78). Sykkelparkering etableres i tilknytning til butikk og kollektivtransport.

Figur 76: En middelvei

Tenk større!

Figur 77 et forslag med utvidelse av nærsenteret med boligutbygging som oppnår en høy utnyttelsesgrad både på nord- og sørsiden av hovedveien. Forslaget strider med gjeldende planformål regulert til LNFR i sørlig del (figur 18), og vil legge til rette for variert bebyggelse med god tilgjengelighet og til rekreasjon- og grøntområder. Forslaget som helhet bidrar til bedre tilgjengelighet innad i planområdet og vil bygge opp om nærsenteret og tydeliggjøre Moster som delcenter.

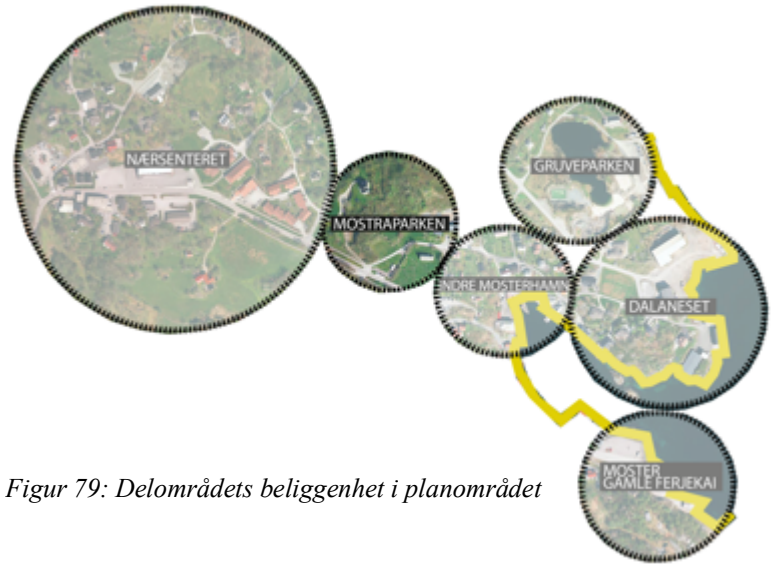
Figur 77: Tenk større!

Figur 78: Illustrasjon av mulig miljøgate gjennom Moster nærstenter. (Foto: privat, modifisert i Adobe Illustrator)

8.5.3 Mostraparken

Mostraparken består av Moster Amfi og Moster gamle kirke med tilhørende gravplass (figur 79 og 80). I dag står parken som et symbol på de historiske og kulturelle røttene til Moster. Sentralt står Vetahaugen som landemerke med tilhørende landskapet med varierende topografi. Mostraparken og tilgrensende grøntområdet fremstår idylliske og har sammen med kulturhistoriske verdi et stort potensial. Parken representerer et grønt skille mellom øvre og nedre del av planområdet, og på bakgrunn er det ønskelig å skape en kobling ved å tilføre parken ny funksjon som integreres med det arealet vest for Moster gamle kirke.

Figur 79: Delområdet beliggenhet i planområdet

Barnehage og bruk av eksisterende kulturtilbud

Ønsket om økt bruk og tydeliggjøring av dagens kulturtilbud kan gjennom informasjonspunkter tydeliggjøres utad. Andre nevnte ønsker er barnehage som kan være et av tiltakene for å oppnå økt bruk og skape liv i et ellers ubrukt område. I tillegg vil det være behov for økt barnehagedekning ved fremtidig boligutbygging. Med tenkt plassering vil barnehagen tilføre et nytt rekreasjonsområde også tilgjengelig etter stengetid. Med plassering sørvest for Vetahaugen vil en derfor oppnå gode solforhold. For å tydeliggjøre kirken som et sentralt landemerke vil et tiltak være å lyssette kirken som vil gi den en ny visuell kvalitet. Beliggenheten i terrenget med avstand fra sjøfronten vil virke dempende på vind fra sørøst i vinterhalvåret. I et område med så stor grad av kulturhistorisk verdi vil et tredje tiltak for dette delområdet utelukkes. Vern vil medføre restriksjoner for hvilke tiltak og arealer som kan nyttes i videre planlegging, hvor vern i dette tilfellet veier tyngst. Dermed er det kun arealet vest for Moster gamle kirke som er aktuelt for større tiltak.

Igangsettende tiltak

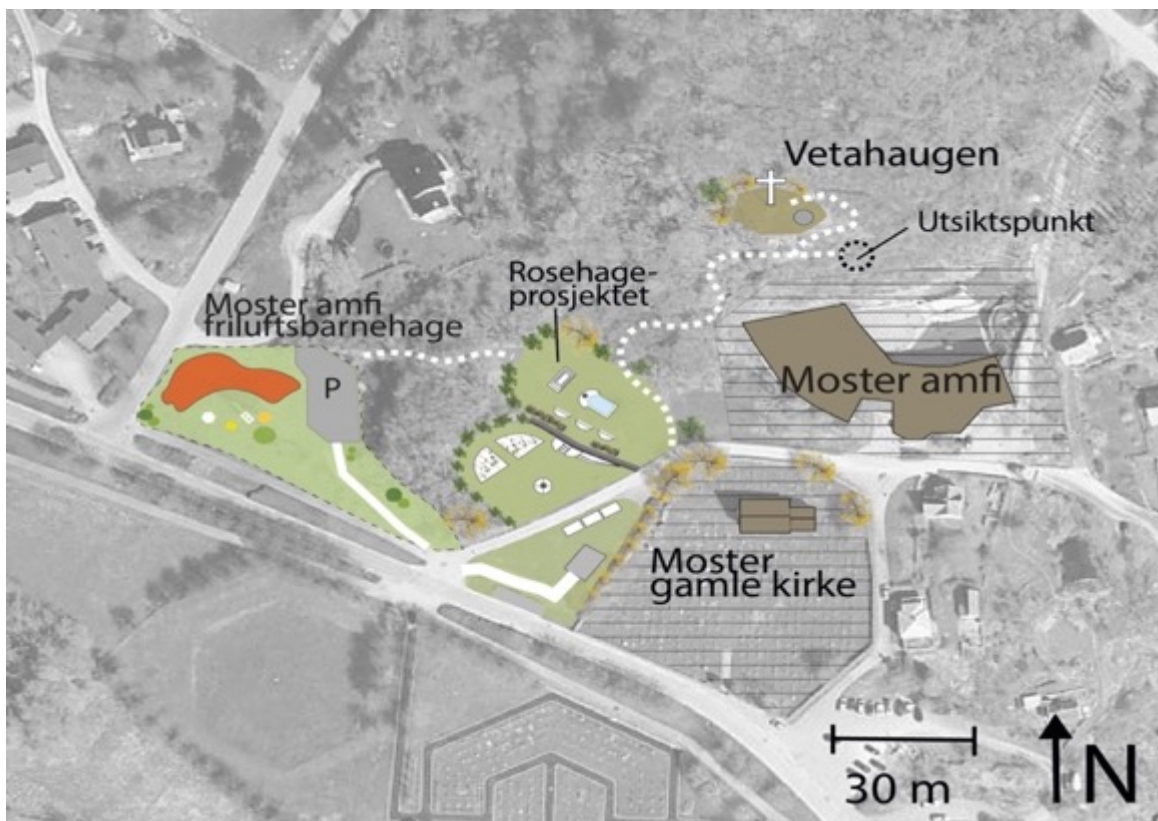
Tydeliggjøre dagens kulturhistoriske verdi i Mostraparken gjennom blant annet lyssetting av Moster gamle kirke. Videre kan det tydeliggjøres gjennom å etablere infopunkter for videre orientering med tilhørende historieformidling. I tillegg vil opprusting og forbedring av dagens sti opp til Vetahaugen være et aktuelt igangsettende tiltak.

Figur 80: Eksisterende situasjon

En middelvei

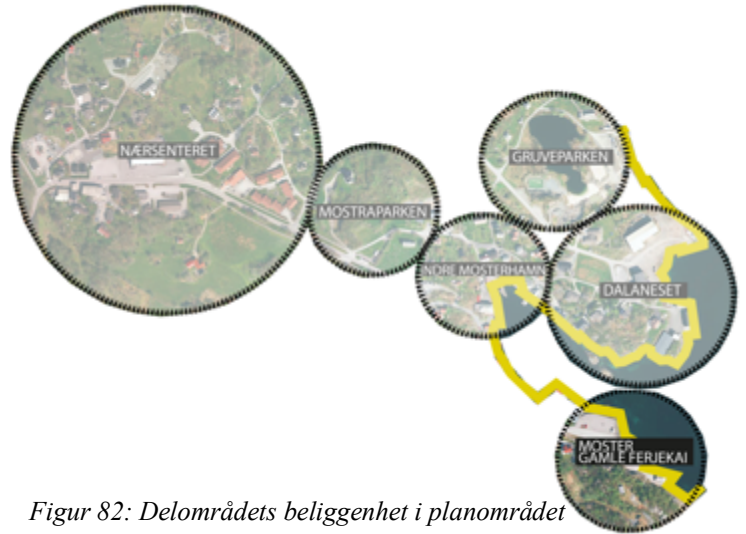
Figur 81 viser et forslag som forholder seg til foreliggende tegninger av Rosehagen utarbeidet av Osvald A. Larsen, vedlegg 11, som tar utgangspunkt i å ruste opp området vest for Moster gamle kirke. Dette vil være et positivt bidrag også i forbindelse med framtidig 1000-års jubileum på Moster, samtidig som det skaper rom for opphold. Figur 81 viser også areal tilgjengelig for framtidig friluftsbarnehage i samme utforming som Moster Amfi for å bygge videre på kulturhistorisk verdi og utforming innad i delområdet.

Figur 81: En middelvei

8.5.4 Ferjekaien

Ferjekaien er lokalisert sørøst i Mosterhamn, figur 82. Tidligere betjente arealet ferjeforbindelsen over til fastlandet som i dag er nedlagt. Dagens bruk reflekterer ikke arealets potensiale og består av parkeringsplasser, det tidligere ekspedisjonshuset og en eldre molo som ikke er i bruk, figur 83. Arealet er med på å skape stedets førsteinntrykk for besøkende fra sjøveien. Dette, sammen med størrelsen

Figur 82: Delområdets beliggenhet i planområdet

på arealet gjør at området bør ha en høy prioritet i videre utvikling. Bakenforliggende terreng og orientering medfører at området vil ha mindre ettermiddagssol ved vårjevndøgn og høstjevndøgn, i tillegg til at vind fra sørøst i vinterhalvåret vil være utfordrende ved en eventuell plassering av bygg og uterom.

Bobilparkering, kafe, gjestehavn

Det er delte meninger blant innbyggerne for den videre utviklingen av ferjekaien. Av de ulike forslagene og ønskene er bobilparkering, kafe, samlingssted, turisme, gjestehavn og oppgradering av ekspedisjonshuset med fasiliteter som toaletter, dusj og kiosk noen av ideene som går igjen. I forslaget er flere av disse tatt med videre i arbeidet. Av nevnte forslag som ikke har blitt videreført er bobilplass. Et hovedmål for delområdet vil være en framtidig utvikling som gir noe tilbake til både beboende og besøkende. Tilrettelegging for bobilplass vil ikke medføre fysiske endringer på tomtearealet, men vil beslaglegge en av de fineste tomtene til et sesongbasert tilbud gjennom sommerhalvåret beregnet kun for besøkende. Tomten bør derimot utvikles som et målpunkt med et tiltak som trekker både innbyggere og besøkende til Mosterhamn. Etablering av sjøbad vil tilføre Moster og Bømlo en ny attraksjon. Ved å rehabilitere eksisterende ekspedisjonshus vil fasiliteter som toaletter og iskiosk med tilhørende sjøbad og eventuell gjestehavn gi området et løft.

Alternativene for resterende areal er mange, og i forslaget er det vurdert en videreføring av tilgrensende fritidsboliger i sørvest og boligbebyggelse. Fritidsbebyggelse vil på likhet med bobilplass være sesongbasert og kan dermed resultere i et dødt område i vinterhalvåret. Boligbebyggelse vil gi en høyere utnyttelse av området, og derfor betraktes som et bedre

endringstiltak enn overnevnte endringer. Størrelsen på arealet åpner flere valg for plassering, størrelse og utforming som skjermer boenheter og uterom for vind. Ved å trekke bebyggelse tilbake fra sjøfronten og gi plass til å integrere uterom og promenade vil arealet gi innseilingen til Mosterhamn det førsteinntrykket stedet fortjener. Samlet gir tiltakene mulighet for aktivitet gjennom hele året.

Figur 83: Eksisterende situasjon

Igangsettende tiltak

Oppgradere dagens ferjekai med beplantning og sittegrupper. Plassere infopunkt som tidlig tydeliggjør lokasjon og for det Mosterhamn har å by på.

En middelvei

Bygge ut fritidsbebyggelse eller mindre leiligheter som en videreføring av bebyggelsen nordvest i delområdet. Etablere gjestehavn og rehabilitere dagens ekspedisjonshus med tilbud som offentlig toalett og vann tilhørende gjestehavnen. Resterende areal består og kan disponeres til parkering ved arrangementer i Moster amfi eller som et felles samlingspunkt i forbindelse med markedsdager eller andre sosiale sammenhenger, figur 83.

Tenk større!

Utfylling fra moloen til ekspedisjonshuset gir et sammenhengende areal for etablering av blokkbebyggelse (figur 84). Blokkbebyggelse kan etableres med en høy utnyttelse uten at dette vil få fjernvirkning for bakenforliggende hus grunnet topografien. Nærmest eksisterende

fritidsbebyggelse er det aktuelt med lavere bebyggelse, gjerne utformet som vist i figur 86. Ved riktig plassering kan uterom og sjøbad skjermes fra vinden fra sørøst. Tilhørende gjestehavn etableres kombinert med private båtplasser for beboerne. I tillegg vil et utendørs sjøbad etableres som et målpunkt og trekkplaster for rekreasjon og opphold, inspirert av Islands brygge i København (figur 85).

Figur 84: Tenk større!

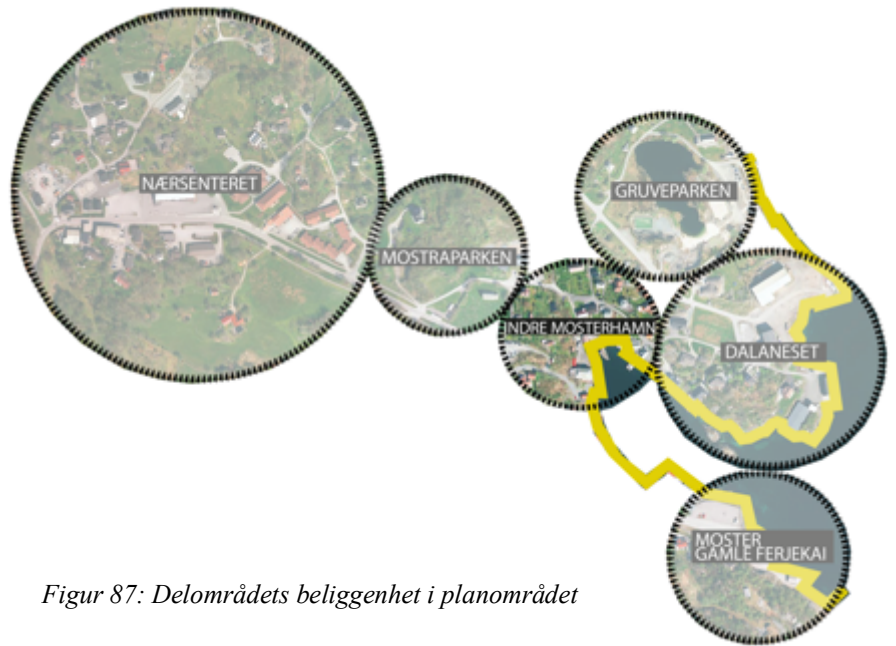
Figur 85: Islands brygge, København. (Kilde: Wonderful Copenhagen, u.d)

Figur 86: Illustrasjon av tenkte boliger langs sjøfronten ved Mosterhamn gamle ferjekai. (Kilde: KOHT Arkitekter).

8.5.5 Indre Mosterhamn

Mellom naust og små eneboliger ligger det en åpen plass i den indre delen av Mosterhamn (figur 88). Indre Mosterhamn ligger sentralt midten mellom de ulike delområdene og med kort avstand til både Moster Amfi og Tollhuset som vist i figur 87. Plassen er i dag lite i bruk, og ikke tilrettelagt for opphold. En åpen passasje mot sjøen sammen med byggene skaper et rom med

Figur 87: Delområdets beliggenhet i planområdet

stort potensiale for økt bruk dersom det tilrettelegges for dette. Fra stedsbeskrivelsen er området idyllisk og flott, men som i dag ligger brakk. Beliggenheten gir korte avstander til de andre attraksjonene i Mosterhamn, i tillegg til å være en del av Kulturløypa som knytter Moster vest sammen med Moster øst. Den sørvendte plasseringen innerst i havnen vil sammen med topografien skjerme for den mest dominerende vindretningen fra sørøst og skape et lunt uterom.

Solforholdene vil være varierende hvor de optimale tidsperiodene er fra morgen til ettermiddagen i sommermånedene, vist i vedlegg 3. Gjennom undersøkelsene for hva innbyggerne savnet var det særlig et punkt som skilte seg ut; serveringssted som et tilbud også for voksne. Dette er tatt med videre i mulighetsstudiet, sammen med et ønske fra vår side å aktivisere og ta i bruk den eksisterende bygningsmassen. En uteservering ved sjøfronten vil være en attraksjon som bringer liv til havnen. Forslagene vil gi Mosterhamn et nytt tyngdepunkt og et naturlig samlingssted beregnet for alle aldersgrupper. Parkeringsplassen utenfor Moster gamle kirke vil sammen med muligheten for å legge til med båt gi tilkomst for besøkende. For å sikre åpenheten og tilgjengeligheten bør det ikke åpnes for utbygging av flere naust eller boliger tett på sjøfronten.

Igangsettende tiltak

Tilrettelegge for opphold. Beplantning, benker med sjøutsikt og tydeliggjøre koblinger blant annet opp mot "Miniamfiet" og tollhuset.

En middelvei

Figur 89 viser et forslag som innebærer å rehabilitere/ rive lagerbygning for et eventuelt nybygg som tjener som serveringssted med tilhørende uteservering (figur 90). Terrassen har

en sør-sørøstlig orientering som gir gode solforhold gjennom store deler av dagen. Bygningen kan nyttes som et sesongbasert overnattingssted, gjerne i forbindelse med arrangementer som Mostraspelet. Etablere utescene for samlinger som utekonserter og markedsdager i den indre delen som et lokalt bryggetorg og samlingsplass. Rorbuer beregnet for utleie eller utstilling av kunst.

Tenk større!

Rive eksisterende bebyggelse mellom sjøfronten og tollhuset i indre del av Mosterhamn. Dette vil skape en tydelig og sentral kobling fra sjøen opp mot Mostraparken med Moster Amfi og Moster gamle kirke.

Figur 88: Eksisterende situasjon

Figur 89: En middelvei

Figur 90. Illustrasjon av tenkt framtidig restaurant ved å ta i bruk eksisterende lagerbygning.: Inspirasjonsbildet viser liv på restauranten. Her: Marinaen restaurant, Mandal (kilde: Tregde ferie, u.d)

8.5.6 Gruveparken

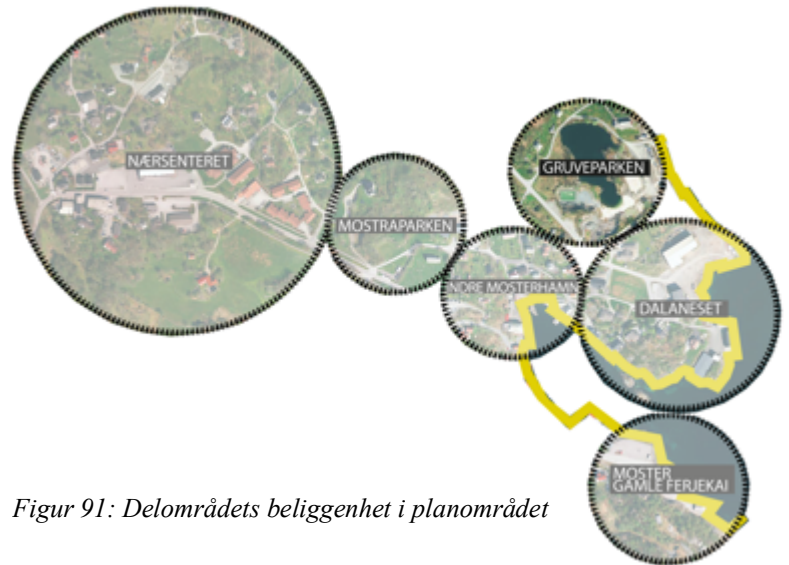
Det store aktivitetsområdet er en stor ressurs og godt tilbud til nærområdet, vist i figur 91. Området er mye brukt av ungdom til ballspill og bading, og er hovedsakelig tilrettelagt for sommeraktiviteter (figur 94). En tydelig trend fra kartleggingen var et ønske om flere aktivitetstilbud og et bredere tilbud til dem som ikke drev med fotball.

Aktivitetsområdet er etter vår mening en

stor ressurs som bør videreutvikles og fortettes med flere tilbud som ikke omfavner kun ballspport. Dagens stand bærer ikke preg av å være det attraktive stedet det har potensiale til å bli, og stedet bør gis en helhetlig utforming med høy kvalitet som innvier til bruk. Det bør også tilrettelegges for aktiviteter for flere ulike aldersgrupper. De eldste barna trekkes gjerne ut av muligheten til ballspill og bading, mens de yngre barna har behov for leketilbud som klatrestativer eller hinderløyper med oversyn fra oppholdsarealene. Topografi langs vannet og ved tilgrensende eneboliger i sørøst gjør at parken i høst- og vintermånedene kan føles utrygg og mørk. Som et forebyggende tiltak bør det etableres lyskilder slik at parken innvier til bruk i høst- og vintermånedene. Parkeringsarealene ved bryggen gir åpenhet mot sjøen, og vil i forslagene bestå, men med ulik bruk. Utformingen gir fleksibilitet i fremtidig bruk, uten å stenge sikten ut mot sjøen fra parken. Parkens plassering og topografi hemmer vind fra nordøst og sørøst, som er de dominerende vindretningene og gjør at området er lunt. Nærheten og åpenheten til sjøen gir parken god tilgang på lys og sikt.

Bobilplass, camping og fasilitetsbygg

Område beregnet for bobilparkering har vært et ønske, der den gamle ferjekaien har blitt trukket frem som et mulig sted av innbyggerne på Moster. Ønsket er fulgt opp, men lokalisasjonen er endret. Ved å samle bobilparkering, gjestehavn og aktivitetstilbud på et sted oppnås en effektiv utnyttelse av området. Et slikt sambruk mellom fritidsaktiviteter og turisme vil ha behov for fasiliteter og enkel handel. Tilbud som offentlig dusj og toaletter sammen med en sesongbasert iskiosk vil gi området et løft, og tilrettelegge for opphold over tid.

Figur 91: Delområdets beliggenhet i planområdet

Igangsettende tiltak

Opprydning og oppgradering av dagens tilbud, med vedlikehold av skateparken og oppholdsarealer. Belysning er et tiltak som vil øke både trygghet og bruk.

Figur 94: Eksisterende situasjon

En middelvei

Etablere bobilparkering og område for camping (figur 95). Arealene tilegnet bobilparkering tydeliggjøres for å få et klart skille mellom parkering og lek ellers i parken. Dette kan gjøres gjennom materialvalg som tydelig skiller aktivitetsparken, bobilområdet og bryggen fra hverandre. Tilføre gruveparken flere aktiviteter, som tuftepark og lekeareal. Offentlig dusj og toaletter felles for aktivitetsparken, bobilplassen og gjestehavn. Åpne forbindelse mellom vannet og sjøen vil stå som en del av de blågrønne kvalitetene i området.

Figur 95: En middelvei

Tenk større!

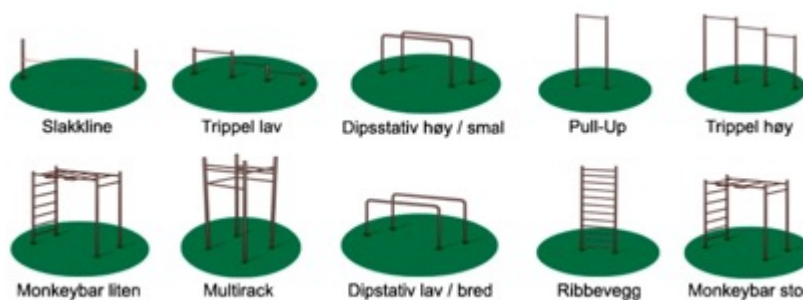
På sikt kan det vurderes å flytte bobilparkeringen til øvre del av gruveparken for å åpne området langs sjøfronten til utbygging. Med foreliggende planer for fremtidig utbygging på Dalaneset vil det være mulighet for å etablere en bussholdeplass og fortau langs veistrekningen ved

gruveparken. Dette vil være gunstig for barn og unge som ofte anvender kollektivtransport og sykkel, og gjøre gruveparken lettere tilgjengelig for flere.

Tufteparken inspirert av Fjellveien i Bergen (figur 93) vil stå som et av flere tiltak for bedre folkehelse og økende aktivitetsnivå for alle aldersgrupper i tillegg til å bidra som en inkluderende og sosial arena. I hovedsak vil en tuftepark bestå av konstruksjoner til bruk for enkel trening med egenvekt, vist i figur 92. Disse skal i følge tufteparken AS kunne brukes av alle uansett forutsetninger og treningsbakgrunn.

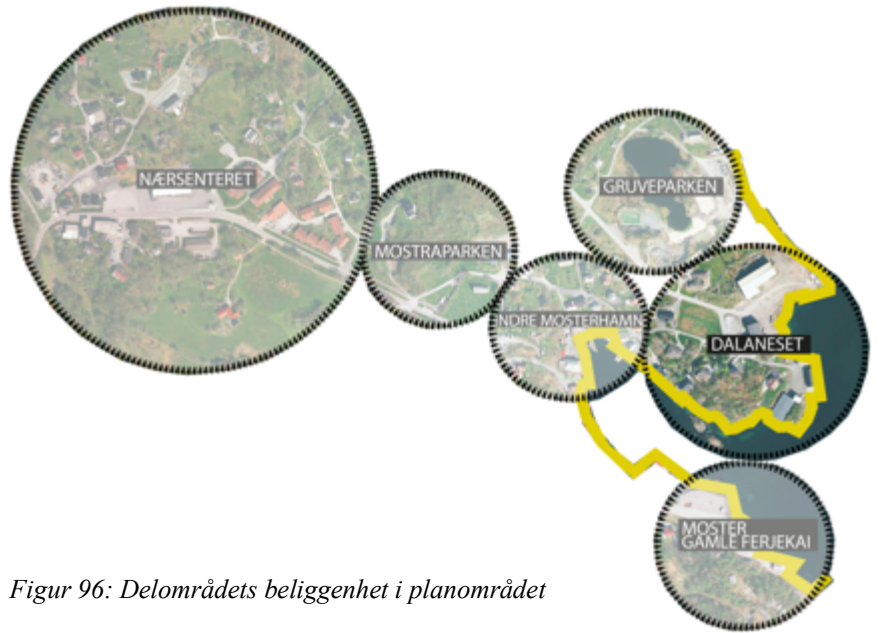
Figur 93: Inspirasjon til Gruveparken fra Fjellveien i Bergen. (Foto: privat)

Figur 92: Ulike apparater i forbindelse med Tufteparken. (Foto: Tuft (u.d))

8.5.7 Dalaneset

Dalaneset er lokalisert ytterst i den nordøstlige delen av Mosterhamn, figur 96. Området grenser til sjøfronten med nærhet til aktivitetstilbud og småbåthavn. Topografien er hovedsakelig flatt med unntak av svaberget som grenser til sjø i sør. Arealene disponeres i dag av større industribygg og boliger med noe ubebygde areal, figur 97. Delområdet

Figur 96: Delområdets beliggenhet i planområdet

representerer Mosterhamn utad fra

sjøveien og har stort potensiale for fremtidig utvikling. I medvirkningsprosessen har det ikke kommet noen konkrete forslag eller ønsker knyttet til dette delområdet. Det er per dags dato planer om å transformere tilstøtende arealer i nord fra industri til boligområde bestående av boliger med tilhørende grønnstruktur og tilkomstveier, omtalt i planer som berører planområdet i delkapittel 2.3. Sammenlignet med delområdet Moster gamle ferjekai vil solforholdene være gunstigere grunnet områdets orientering. Derimot vil Dalaneset være mer utsatt for vind fra sørøst gjennom vinterhalvåret.

Rehabilitering av bygg, utvidelse av reguleringsplan og urban sjøfront

Industrivirksomheten som tidligere har dominert området er for det meste avsluttet og flyttet til Serklauv, et industriområde nord for Mosterhamn. Et alternativ vil være å rehabilitere eksisterende bebyggelse for videre næringsvirksomhet. Dette vil legge beslag på svært idylliske områder med direkte tilknytning til sjøen, og på bakgrunn av dette ønskes en ny og mer arealeffektiv bruk. Med foreliggende boligplaner på Dalaneset vil en utvidelse av tenkt utbygging gi en sammenhengende og planlagt struktur. En høyere utnyttelse og bebyggelse som skiller seg fra både den eksisterende og planlagte vil tilføre variasjon med en annen skala og fasadelengde enn området ellers. Med beliggenheten og tilknytningen til promenaden vil området gi Mosterhamn et løft utad og gi et svært attraktivt sted å bo

1. Sett i gang

Rehabiliterer eksisterende ubrukte bygg for å nytte disse til annet formål, eksempelvis ungdomsklubb eller selskapslokale.

2. En balanse

Forholde oss til dagens planer utarbeidet av Vikanes og Bungum (omtalt under delkapittel 2.3) for utbygging av 42 boenheter på Dalaneset. En naturlig utvidelse av denne planen vil være på ubebygde tomt vest for eksisterende plan.

Figur 97: Eksisterende situasjon

3. Tenk større!

Figur 98 viser forslag med blokkbebyggelse i sørøstlig del som vil gi en maksimal utnyttelse av delområdet og en urban sjøfront med tilhørende båtanlegg, figur 99 og 100. En slik utbygging vil på likhet med høyere utnyttelsesgrad i nærsenteret ha mindre fjernvirkning grunnet topografien i området.

Figur 98: Tenk større!

Figur 99: Husøy havn: Inspirasjon til blokkbebyggelse. (Kilde: Avantor AS).

Figur 100: Inspirasjonsbilde, utsikt mot innseilingen av Mosterhamn, Nordre Jarlsberg brygge. (Kilde: Eiendomsmegler1)

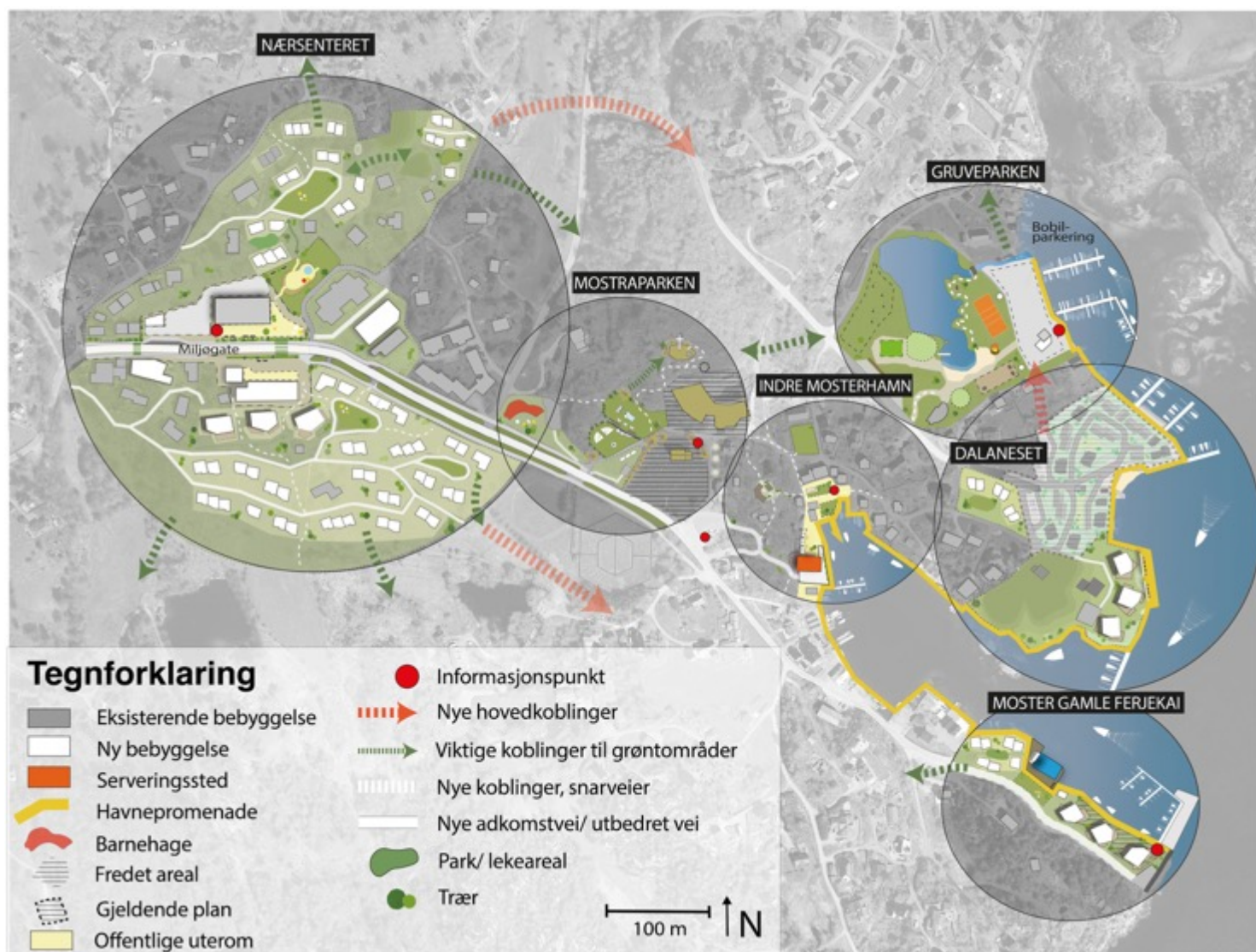
9. Resultat del 2

Sammenstilling og anbefaling for videre utvikling

I forrige kapittel ble delområdene med tilhørende tiltaksnivå presentert og diskutert. Med en endelig sammenstilling av valgte tiltaksnivå vil disse sammen utgjøre anbefaling for endelig plan, som vist i figur 101.

For å komme frem til valgt løsning har vi tatt utgangspunkt i følgende evalueringskriter:

- Gjennomførbarhet og fleksibilitet.
- Et realistisk forslag som kan nyttes videre i kommunal planlegging.
- At forslaget legger til rette for aktivitet og skaper attraktivitet.
- En utvikling på stedets premisser ved å ta hensyn til på kulturarv og kulturmiljø.
- Overordnede planer og retningslinjer.
- Tilgjengelighet innad i planområdene og ut til grøntområdene.
- Sentralisering av bolig, handel- og servicefunksjoner.

9.1 Sammenstilling av tiltak og endelig illustrasjonsplan

Promenaden

Den sammenhengende promenaden fra Moster gamle ferjekai til Gruveparken vil stå som et tydelig element og bindeledd mellom delområdene. Det avgjørende er ikke at promenaden har samme utforming langs hele strekningen, men at den skal muliggjøre tilkomst for alle brukere. Informasjonspunktene langs promenaden og i planområdet generelt vil medføre økt orienterbarhet, samtidig som de vil innby til videre utforskning av områdets tilbud og attraksjoner.

Nærsenteret

Nærsenterets rolle på Moster har blitt styrket gjennom en høyere arealutnyttelse, miljøgate og bedre tilgjengelighet for myke trafikanter. Miljøgaten vil tilrettelegge for opphold og aktiv bruk av nærseteret, samtidig som det vil gi et estetisk løft. Senterparken står som det offentlige rekreasjonsområde sentralt i nærmiljøet. Beliggenheten med kort avstand til boliger, funksjoner og aldershjem vil gi en bredere brukergruppe. En høyere arealutnyttelse i nærsenteret medfører flere boliger tilknyttet, gjennom utvidelse av boligområdene på nordlig og østlig side. Forslaget innebærer å bygge med høy utnyttelsesgrad i nærheten til allerede eksisterende høy bebyggelse, som vil resultere i mindre fjernvirkning for resterende område. Endring i arealbruk og tetthet gir et definert fremtidig delsentert på Moster med kort vei til hverdagsfunksjoner, kollektivtransport og variert botilbud. Tilgjengeligheten til senteret og mellom nedre og øvre Mosterhamn er forsterket med nye tilkomstveier for myke trafikanter. Den økte utnyttelsen medfører derimot ikke flere avkjørsler som bryter opp dagens infrastruktur for myke trafikanter langs hovedveien.

Mostraparken

Delområdet har blitt tilført aktivitet og ny bruk. I arealet som grenser til Moster gamle kirke har "Rosehagen" og forbedret tilkomstvei opp til Vetahaugen blitt videreført som en del av forarbeidet mot 1000-års jubileumet. Hagen vil representere et møte mellom kulturhistorie og oppholdsareal for friluftaktivitet og rekreasjon. "Moster Amfi friluftsbarnhage" ligger plassert med kort avstand fra nærsenteret, og etableres i sammenheng med økt antall boenheter.

Moster gamle ferjekai

Ferjekaien har blitt revitalisert med blant annet sjøbadet som vil stå som et nytt målpunkt i Mosterhamn og for resten av Bømlos befolkning. Tenkt arealutnyttelse prioriterer uterom og promenade langs sjøfronten samtidig som det oppnår høy utnyttelse på det resterende areal. Med fritidsboliger, leiligheter og rekreasjonstilbud oppnås en blandet bruk som vil stå som en del av Mosterhamns representasjon fra sjøveien.

Indre Mosterhamn

Nytt Serveringssted og bryggetorg vil sammen stå som et nytt tyngdepunkt for sosiale sammenkomster i indre del av Mosterhamn. Bryggetorget er strategisk plassert med nærhet til både Amfiet og sjøen. Valgt plassering og utforming åpner for et mangfoldig bruk både til hverdags og under større arrangementer.

Gruveparken

Gruveparken opprustes og oppgraderes med et bredere tilbud av aktiviteter til helårsbruk med vekt på kvalitet og variasjon. Herunder vil aktiviteter som ballspill, klatrestativ, treningsapparater, badestrand og oppholdsarealer med grillmuligheter gi et attraktivt tilbud for både innbyggerne og besøkende. Tilhørende bygg med offentlige toaletter, dusj og iskiosk vil være felles for bobilbesøkende, gjestebryggen og besøkende i gruveparken generelt.

Dalaneset

Etablering av ny boligbebyggelse langs sjøfronten på det tidligere industriområdet med tilhørende båtanlegg vil gi innseilingen på nordlig side et løft. Bebyggelsen skal ikke bare nyte godt av sin gode beliggenhet, men også gi noe tilbake til nærmiljøet. Ved å trekke bebyggelsen tilbake med avstand fra promenaden og mellom blokkene, kan uterom og oppholdsarealer etableres slik at sjøfronten ikke hindrer tilkomst eller privatiseres.

9.2 Gjennomgående utformingsprinsipper

Figur 102 viser en oversikt over de gjennomgående utformingsprinsippene som vil være gjennomgående for framtidig utvikling.

Figur 102: Oversikt over sentrale utformingsprinsippene som vil være gjennomgående for framtidig utvikling av Mosterhamn.

Koblinger og tilgjengelighet

Fokuset på koblinger og tilgjengelighet har stått sentralt. Dette gjelder forbedring av eksisterende koblinger, samtidig som nye koblinger er etablert for å øke tilgjengeligheten mellom delområdene.

Gateutforming og myke trafikanter i fokus

Gateutformingen i Nærserveret vil være utformet slik at bilister kjører på fotgjengers premisser. I tillegg er det fokus på å skape levende fasader i første etasje, som vil gjelde de bygninger som består av både bolig og servicefunksjoner. Med en slik gateutforming og med levende fasader skapes et levende nærsenter som er attraktivt og trygt å oppholde seg i.

Belysning

Gjennomgående belysning innad i planområdet vil gjøre det trygt å ferdes i Mosterhamn, særlig i vinterhalvåret. Likevel vil det ikke være hensiktsmessig å overdrive belysningen da dette vil ødelegge naturlig belysning og skape lysforurensing. Tiltaket vil særlig være aktuelt langs havnepromenaden og i turstistiene innad i området. En belyst promenade og en tilgjengelig lysløype for daglige turer kan øke bruken betraktelig og bidra med gode visuelle kvaliteter og en forutsigbar orientering.

Materialvalg og utforming

Materialvalg på hvert delområde bør velges med på hensyn på estetikk, vedlikehold, natur- og kulturmiljø. Vedlikeholdsfritt tremateriale langs havnepromenaden, mur av naturstein i nærsenteret og trehusbebyggelse i boligområdene står som eksempler på ønsket materialvalg. Når det gjelder boligområdene anbefales trehusbebyggelse med saltak for å oppnå best mulig solforhold for alle beboere. Allerede eksisterende form på bebyggelse langs sjøfronten ønskes bevart, eksempelvis gjennom rehabilitering.

Grønnstruktur

I dag har store deler av området god tilgjengelighet til omkringliggende grønnstruktur grunnet mye ubebygde areal og landbruksområder. Likevel er det ønskelig å etablere mer vegetasjon i nærsenteret og i boligområdene. Varierende beplantning vil bidra til økt trivsel samtidig som det bidrar som et tiltak for overvannshåndtering.

Møteplasser

Nye møteplasser er etablert gjennomgående i hele planområdet for å legge til rette for sosialt liv og rekreasjon som et av flere bidrag til bedre folkehelse. Enkle tiltak som plassering av benker kan bidra til dette. Slike tiltak er etablert der hvor det er lunt med gode solforhold.

Boligbygging

Hovedfokuset er å utvide eksisterende boligområder med utgangspunkt i dagens foreliggende planer slik at det oppnås helhet i planområdet. Dette gjøres både med hensyn på boligfortetting men i hovedsak for å koble delområdene sammen på en effektiv og attraktiv måte. Det fokuseres her på orientering for best mulig solforhold, utsikt og sosial overvåkning på gateplan. Viktigheten med uterom står også sentralt, som oppnås ved å bygge boliger med tilfredsstillende avstand mellom husene for å skape rom.

Infopunkter og historiefremføring

Det siste gjennomgående utformingsprinsipp er informasjonspunkter og historiefremføring. På bakgrunn av problemstillingens presisering med framtidig utvikling med hensyn på både beboere og besøkende, vil infopunktene være et positivt bidrag, særlig for besøkende. Hensikten er å tydeliggjøre de ulike stedene, attraksjoner, kulturtilbud og det Moster har å by på for videre orientering.

Forslaget legger opp til følgende:

- Nærsenteret: Etablere informasjonspunkt på det mest besøkte stedet for å nå ut til flest mulig. «Bygda vår», et kart med opplysninger om de ulike severdighetene og målpunkt i området.
- «Velkommen til Mosterhamn» Et skilt som tydelig viser parkeringsmuligheter og turstier, i tillegg til hvordan man kommer seg til og rundt i havneområdet.
- Mostraparken: Synliggjøre at en befinner seg i Mosterhamn, hvor det i dag er det lite som gir inntrykk av at en befinner seg i nærheten til havneområdet før en ser sjøfronten. Dette bør synliggjøres tidligere gjennom et velkomstskilt med tilhørende kart og informasjon om besøksmuligheter og attraksjoner.
- Indre Mosterhamn: Historien om hvordan Olav Trygvasson kom til Mosterhamn via sjøveien og kystkultur.
- Gruva: Historie om tidligere gruvedrift og gruehullet som i dag er badested.
- Ferjekaien: Informasjonspunkt i forbindelse med eventuell småbåthavn på likhet med informasjonspunkt ved nærsenteret for å tidlig informere om områdets attraksjoner og målpunkt.

10. Diskusjon

Diskusjonskapittelet tar først for seg resultatene basert på innledende problemstillinger. Resultatet vil bli diskutert opp mot teori, analysearbeid og egne tolkninger.

10.1 Hovedproblemstilling

Hvordan få til en helhetlig utvikling av Mosterhamn med vekt på å skape attraktivitet for både beboere og besøkende?

Hensikten med mulighetsstudiet har vært å utforske en framtidig utvikling av Mosterhamn, herunder hvilke muligheter og utfordringer som oppstår. Arbeidet kan videre betraktes som et innspill til den pågående rulleringen av kommuneplanen. Oppgaven baserer seg på en mer "bymessig" framgangsmåte med fokus på blant annet sentralisering, økt utnyttelsesgrad og stedlige kvaliteter. Til tross for at et lokalsenter tydelig skiller seg fra større byer, vil det samtidig basere seg på flere av de samme prinsippene. I hovedsak har det vært viktig for oss å tenke langsiktig for hvordan Mosterhamn kan utvikle seg i framtiden.

For planmessige tiltak i nær framtid inneholder planen tiltak som kan realiseres umiddelbart, såkalte strakstiltak for å skape engasjement rundt realisering av forslag i tidlig fase. Disse grepene vil som presentert bygge videre på eksisterende kvaliteter, og krever mindre ressurser og planlegging for kommunen for å gjennomføres. Dette kan bidra til en god modningsprosess for eventuelle større tiltak som vil komme i framtiden. Her kan det være aktuelt å nytte foreslåtte infopunkter for å opplyse befolkningen om det kommende planarbeidet, som kan sammenlignes med medvirkningsprosessen i enkelte kommuner når en kommuneplan ligger ute til høring.

Områdene vi anser som mest aktuelle for strakstiltak er først og fremst Mostraparken med tilhørende tiltak i forbindelse med kommende riksjubileum. Deretter vil Gruveparken med utvidet aktivitetstilbud og bobilparkering også være sentralt i forbindelse med markeringen, for å tilby et bredt spekter av aktiviteter og disponibelt areal til bobilturistene. Videre vil Indre Mosterhamn med serveringssted også kunne være et realistisk strakstiltak, da dette er noe store deler av innbyggerne etterspør. Dette strakstiltaket vil samtidig være et sentralt tilbud for de tilreisende. Presenterte tiltak kan også ha behov for modning, men vil på den annen side vekke entusiasme og engasjement i eget nærmiljø. Flere av tiltakene bryter med dagens utnyttelse og

bruk, men vil etter faglige vurderinger gi området et markant løft, både for beboere og besøkende.

Videre har ikke planen tatt hensyn til private eiendomsforhold og tilhørende interesser. Samtidig er vi vel viten at det ville vært et suksesskriterie å inkludere grunneierne fra starten av for å redusere eventuelle konflikter og komme frem til en plan som lar seg realisere. På grunn av oppgavens avgrensning og tidsrammer har dette ikke blitt gjennomført. Dette er derimot noe kommunen anser som positivt, da vi som utenforstående uten forbindelser med kommunen eller grunneiere ikke lar tiltakene bli formet av deres interesser. Dermed har vi fått en gylden mulighet til å utarbeide en plan basert på resultat av innspill, kartlegging, analyse og foreliggende teori.

Planens oppbygging:

Det er flere årsaker til at valgt fremstilling med inndeling av delområder er benyttet fremfor å adressere hele planområde under ett. Styrken i dette ligger i graden av fleksibilitet og gjennomførbarhet, samtidig som planen bygger på en helhetlig utvikling. De ulike tiltaksnivåene innad i delområdene gir en mulighet til å prioritere delområder med hensyn til kapasitet, økonomi og tidsperspektiv. Det vil også være mulig å gjennomføre enkeltvis utbedring da delområdene ikke er direkte avhengige av hverandre. En annen fordel er graden av detaljer og løsninger som oppnås ved å gå i dybden på delområder. De overordnede tiltakene vil være et bindeledd mellom delområdene. En samlet plan uten inndeling av delområder vil på lik linje som presentert plan stå som innspill til kommuneplanarbeidet og bygge på samme metoder og analyser. En samlet plan vil derimot ikke inneha samme grad av fleksibilitet som en plan med inndelte delområder, en svakhet kommunen bør være klar over. Inndelingen vil gjøre det lettere for folk å orientere seg i kart og målestokk som sammen med flyfoto gir en mer reell framstilling av tenkte tiltak.

Valg av delområder

De ulike delområdene er valgt på bakgrunn av områdenes beliggenhet, bruk og utfordringer. I tillegg har innspillene gjennom tidlig kartlegging og spørreundersøkelse gitt oss informasjon om hvilke områder som skiller seg ut og innehar konkret forbedringspotensiale.

Hvordan skaper vårt forslag attraktivitet for både beboere og besøkende?

Teorien om hvilke faktorer som skaper attraktivitet er delt inn i bosted, besøk og bedrift. For å svare på problemstillingen vil det være nødvendig å se på hvilke faktorer som bidrar til attraktivitet og som i dag er styrende for valg av bosted og besøk. Stedsanalyser som metode retter seg i hovedsak mot de fysiske omgivelsene, men også de sosiale- og kulturelle stedsegenskapene. Ved å rette analysene mot de fysiske omgivelsene har de materielle betingelsene i stedsegenskapene blitt kartlagt. Målet har vært å knytte sammen oppnådd kunnskap om stedsegenskaper gjennom analysene med gjeldende teori om hva som faktisk skaper et attraktivt sted. Deretter har vi søkt å se disse to i sammenheng.

Til- og fraflytningstrendene på Bømlo viser at Mosterhamn har en høy andel pendlere. Dette tilsier at tilgangen og nærheten til arbeid er en nødvendighet, men ikke en tilstrekkelig forutsetning for å bosette seg her. Trekantsambandet gir som nevnt tidligere bedre tilgjengelighet til et større marked utenfor, noe som støttes av den teoretiske modellen til Skjeggedal (2000). Attraktivitet som bosted har derfor en høy relevans for å bosette seg og bli boende i Mosterhamn. Spørreundersøkelsen viste at de faktorene som skapte attraktivitet i dag er tilgangen til natur og friluft, sjø og menneskene. Dette er en forening mellom stedlige egenskaper som allerede er tilstede i planområdet i dag med sosiale og kulturelle betingelser (Skjeggedal, 2000). Hva beboerne mente ville medføre høyere attraktivitet var bedre tilgjengelighet, kollektiv-, aktivitet- og servicetilbud som faller inn under de fysiske omgivelsene og materielle betingelser i Skjeggedal (2000) sin teoretiske modell for valg av bosted.

Basert på overnevnte funn og teori var det et tydelig behov for å styrke de materielle betingelsene (Skjeggedal, 2000). Forslaget vårt bygger på en plan med høy grad av fleksibilitet og med implementerende tiltak rettet mot de fysiske omgivelsene med attraktivitetsskapende faktorer. Gjennom å anvende funn fra analyser og spørreundersøkelsene har utfordringer i de fysiske omgivelsene blitt forsøkt løst i et mer langsiktig perspektiv.

Vi mener at dersom de fysiske omgivelsene og materielle betingelsene skal forbedres vil det være nødvendig å tenke nytt innen planlegging. Dette støttes igjen av Skjeggedal (2000) og Sletterød (2002) som viser til det offentlige som en viktig bidragsyter og tilrettelegger for hvilke tilbud som eksisterer. Herunder gjelder tjenester, bolig, arbeid og fysiske omgivelser. I kommuneplanen omtales viktigheten av å beholde tjenestetilbudet i delsentrene, men det er ikke

fremmet konkrete tiltak på hvordan og hvor man kan oppnå dette. Gjennom studiet har vi observert at spredningen av funksjoner gir et lite definert delsentrum, som igjen kan resultere i dårligere økonomisk grunnlag for opprettholdelse og utvidelse av dagens tilbud. I gjennomført spørreundersøkelse var det en respondent som spurte: "Hva er Moster sentrum?" som en kommentar i forbindelse med et av svaralternativene. Dette, sammen med nevnte behov for et bredere tilbud, satt tankene i gang om et definert nærsentrum som et av flere fokusområder i den framtidige utviklingen. Med Mosterhamn som innehar størst andel handel- og servicefunksjoner i dag, har det vært naturlig å ta utgangspunkt i dette som et fremtidig nærsentrum på Moster.

Hovedgrepet er en framtidig utvikling med ny arealbruk og implementerte tiltak som medfører et samlet, definert og styrket nærsentrum. En økning i antall beboere tilknyttet nærsentret vil gi ringvirkninger på flere aspekter. De målbare endringene vil være i form av redusert antall personreiser med bil til dagligdagse gjøremål, bredere botilbud, bedre grunnlag for kollektivtransport og økt økonomisk grunnlag for handel og service. Det sosiale aspektet kan ses gjennom økt aktivitet på gateplan. Møteplasser tilrettelagt for et bredt spekter av aktivitet gir en større brukergruppe i eget nærmiljø. Sammen vil dette skape et attraktivt bosted som favner over flere befolkningsgruppers behov sammenlignet med dagens spredte bebyggelse. På denne måten vil de materielle betingelsene styrkes.

Som tallene på type boenheter i kommunen viser, vil antallet eneboliger fremdeles være dominerende. Muligheten til å bo landlig med hage og luft rundt seg vil fortsatt være mulig, sammen med et bredere tilbud til dem som ønsker et alternativ i form av andre boenheter. Et sted med valgmuligheter vil være tiltrekkende for flere (Skjeggedal, 2000). Pågående planer for transformasjon og utvikling av leilighetsbygg og næring i nærsentret viser investeringsvilje. Dette vil sammen med etablering av miljøgate heve den estetiske utformingen.

Videre har vi valgt å plassere større blokkbebyggelse langs innseilingen både på Dalaneset og på Moster tidligere ferjekai. Det er flere årsaker til at vi har valgt å gå videre med nevnte tiltak. For det første vil innseilingen på begge sider av Mosterhamn være sentral med stor eksponering. Dersom tiltaket skal gjennomføres vil det derimot være avgjørende at disse utformes med kvalitet. En "urban sjøfront" har stått som utgangspunkt, plassert på en slik måte at det oppnås mindre fjernvirkninger for resterende havnepromenade. For det andre har det vært forstående om kunnskapen for hva som gir stedet identitet, slik at forslaget ikke blir overlatt til

tilfeldigheter. Referert til Norbeg-Schulz (1980) kan det lokale særpreget og området identitet gå tapt gjennom stedstap dersom ny utbygging ikke tar hensyn til foreliggende verdier. Som tidligere nevnt står den kulturhistoriske verdien fortsatt sentralt, og med foreslått tiltak mener vi at det oppnås *stedsberikelse* fremfor *stedstap* i denne sammenheng.

I prosessen har det vært tydelig at innspill fra innbyggerne også faller inn under tiltak som vil fremme attraktivitet også for besøkende, som støttes av Vareide m.fl. (2013). Det å implementere tiltak for besøkende retter seg særlig mot det kommende riksjubileum. Hovedmålet har ikke vært å utvikle Mosterhamn som destinasjon, men tilrettelegge de fysiske omgivelsene slik at de innvier til opphold og opplevelse. Befaring og analyser viser at det er få steder med unntak av Moster Amfi som er tilrettelagt for besøkende.

Gjennom å kategorisere attraksjonene i planområdet med inspirasjon fra Lew (1987) står Moster gamle kirke og Moster Amfi som det unike med stedet. I tillegg står det som det lokale ressursgrunnlaget som skaper betingelsene for attraktivitet for besøkende i nasjonal sammenheng. Derimot har Amfiet en bredere brukergruppe regionalt sammenlignet med lokalt. Dette ble bekreftet gjennom spørreundersøkelsen som viste at det er få personer som bruker stedet i hverdagen. Vi vil også trekke frem en annen ressurs som viser til at Bømlo er attraktiv for besøkende; antallet fritidsboliger innad i kommunen. Uavhengig om det er fastboende i sommersesongen, eller utleie til tilreisende, vil det være en viktig ressurs som også har blitt tatt hensyn til under planleggingen.

Analyser og befaring tydeliggjorde likevel et behov for noe nytt, et målpunkt som både tiltrekker seg mennesker samtidig som det skaper oppmerksomhet og entusiasme for stedet. Sjøbadet står som et av disse tiltakene, og vil trekke til seg både beboere og tilreisende. Dette vil gi nytt liv og ny bruk til sjøfronten, og vil øke attraktiviteten for besøkende. I tillegg vil Mostringene tilby en attraksjon som ikke finnes på Bømlo fra før, og med dette kunne trekke til seg folk fra flere kanter. Gjennom kunnskapen om hva som er identitetsskapende for innbyggerne, og hva som vil trekke til seg besøkende, kan koblingen styrkes og utvikles i følge Omholt- Jensen (2006).

Informasjonspunkter står som et av flere overordnede utformingsprinsipper og skal i tillegg til å være retningsgivende formidle kulturhistorien til besøkende og nye innbyggere. Informasjonen vil gi et inntrykk av stedet og oppfordre for videre utforskning og opplevelse.

Tiltaket retter seg særlig mot besøkende, men vil samtidig gi en eierfølelse til innbyggerne som både identifiserer seg og har en tilhørighet til historien (Skogheim og Vestby, 2010).

Det har fra vår side vært ønskelig å bruke kulturhistorien som en ressurs for å aktivisere sjøfronten samtidig som de stedlige kvalitetene fremheves. Gjennom de fysiske tiltakene muliggjøres tilgang, opplevelse og kunnskap. Forskning peker på klare sammenhenger mellom kultur og historie som ressurs i stedsutvikling (Williams og Steward, 1998), men også verdien av å mobilisere og det å ivareta de lokale stemmene. Det vil dermed ikke være gitt at det som savnes av beboerne vil trekke til seg tilreisende. Likevel mener vi forslaget vil skape attraktivitet også for besøkende, da tiltakene etter vår oppfatning vil sammenfalle. Mosterhamn vil med sin nasjonale betydning i 1000-års jubileum i 2024 trekke til seg flere mennesker. Dette gir området mulighet til å vise seg frem utad og bygge opp et omdømme som et godt sted å bo og besøke.

10.2 Diskusjon til underproblemstilling 1

Hvordan kan medvirkning tidlig i prosessen være et positivt bidrag for framtidig planlegging av et mindre lokalsamfunn?

I arbeidet med mulighetsstudiet har medvirkningsprosessen hatt som formål å sette menneskene i fokus ved å gi beboerne i Mosterhamn mulighet til å involvere seg tidlig i planleggingen. Dette kan som bekreftet gjennom teori oppnå høyere aksept og bedre forståelse for framtidige vedtak (Healey, 2003), her; kommuneplanarbeidet. Gjennom å fremme et lokalt engasjement skapes økt deltakelse, kreativitet og en mulighet til å påvirke framtidig utvikling. Dette kan også resultere i et bredere kvalitativt grunnlag for videre planarbeid, hvor vi som planleggere opplever en bredere forståelse av de sosiale aspektene og samspillet mellom disse. Datagrunnlag fra tidligere undersøkelser sammen med egen gjennomført spørreundersøkelse har avdekket utfordringer, kvaliteter og fellestrekk blant beboerne, samtidig som vi har kartlagt bruken av området på tvers av ulike aldersgrupper. Barn og unge vil som erfaring tilsier ha andre behov, synspunkter og bruk i et område sammenlignet med de voksne. Det å bli hørt og få orientering om de hensynene og tankene som ligger bak framtidig planlegging vil generelt sett skape et bedre grunnlag for videre arbeid.

Med en synlig mulighet til å påvirke opplevde vi et høyt engasjement fra lokalbefolkningen fra

dag én. Erfaringer viser at dersom medvirkningen skal ha virkning står engasjement som en tilstrekkelig faktor, hvor det er lettere å engasjere en befolkning som allerede er aktivt deltakende. Fordelen med å ha Mosterhamn som planområde ligger nettopp i det sterke engasjementet som allerede foreligger, blant annet gjennom Moster grendautvalg. Videre viser erfaring at det er få kommuner som forholder seg til en overordnet strategi for å sikre dialogen med innbyggerne på en systematisk måte. Likevel mener vi at Bømlo kommune bruker grendautvalget aktivt og med dette skaper en inkluderende arena for kommunikasjon mellom beboere og kommunen. Dette har gitt oss et godt utgangspunkt sammenlignet med andre lokalsamfunn som gjerne ikke har samme engasjement og samarbeid innad i kommunen.

Når det gjelder samarbeidet mellom kommunen og grendautvalget gav dette oss innsikt i ulike ståsted mellom planmyndighet og representanter for lokalbefolkningen. Derimot ser vi et tydelig skille mellom kommunen og grendautvalgets innspill og kommentarer, da kommunen tenker mer langsiktig og helhetlig for Bømlo kommune. I motsetning til lokalbefolkningen og grendautvalget tenker de her i hovedsak på egne ønsker og behov innad i planområdet og for Moster. Informasjonen har blitt vurdert både i forhold til tiltak som kan etableres i nær framtid og i en mer langsiktig utvikling. Medvirkningen har også vist seg å være et positivt bidrag for oss som planleggere. Herunder har innspillene bidratt til å starte en tidlig idémyldringsprosess som vi har kunnet bygget videre på, slik at mulighetsstudiet ikke startet med "blanke ark". En utfordring er derimot at vi som mottar innspillene og bearbeider disse i mange tilfeller blir for lydhør for de lokale stemmene. Dette medfører en tendens til at innspillene blir omgjort til en "handleliste" av foreslåtte tiltak som kan implementeres.

Gjennom undersøkelsene har kun deler av lokalbefolkningen blitt hørt, til tross for at vi var positivt overrasket over antall respondenter på kort tid. Som vi ser viser undersøkelsene et bredt spekter av ulike preferanser om hva som må til for å gjøre Mosterhamn til et attraktivt sted. Det var derfor nødvendig å gjøre en faglig vurdering på hvilke innspill som skulle tas med videre og hvilke som ikke ble videreført. Av innspillene var det også flere som ikke var relevant til planområdet, og således måtte forkastes. Dette er delvis vår skyld da vi burde spesifisert stedsnavn på en tydeligere måte i undersøkelsen. Av ønsker som ikke ble videreført var blant annet plassering av bobilparkering på tidligere ferjekai. Dette ble forkastet etter vurdering av hvilket område som ville egne seg best til dette, også bekreftet med hensyn på gjennomført kartlegging og analysearbeid. Dette viser at det er vanskelig å møte alle behov samtidig som det skal tas hensyn til foreliggende teori, forskning og gjennomførte analyser.

Dersom det gjennomføres en for rask oppstart vil det nødvendigvis ikke medføre en raskere prosess til ferdig plan. Medvirkning i tidlig fase viser seg derimot å redusere risiko for videre prosess, og kan med dette være tidsbesparende i henhold til eventuelle endringer og innspill (Wøhni, 2007). Medvirkning er derfor vesentlig for å sikre en samordnet prosess gjennom å ta hensyn til viktige interessenter (KMD, 2014). Dette bekreftes videre gjennom studiet til Wøhni som presenterer at graden av påvirkningsmulighet avtar desto lenger inn i planprosessen man kommer. Dette medfører at det ideelle tidspunktet for medvirkning er allerede *før* planarbeidet settes i gang. På bakgrunn av presentert mulighetsstudie mener vi det høyst sannsynlig vil være et betydelig virkemiddel når en engasjert lokalbefolkning som på Moster involverer seg tidlig i prosessen.

I hovedsak er den største utfordringen at store deler av gjeldende teori og forskning baserer seg på medvirkning i forbindelse med et allerede utviklet planforslag som en del av en planprosess etter plan- og bygningsloven (2008). Dette skiller seg fra vårt arbeid som baserer seg på en brukerinvolvering før planprosessen starter. På bakgrunn av dette kan vi ikke forutse eller fastslå hvilket utfall brukerinvolveringen vil ha for framtidig plan. Som vist i Sagers medvirkningsstige oppnås høyere innflytelse og maktfordeling jo høyere man kommer opp i stigen (Amdam, 2011).

I øverste trinn i medvirkningsstigen, beslutningsrett, er det kommunen som i denne forbindelse sitter med beslutningsmyndigheten, og det vil derfor ikke være mulig for lokalbefolkningen å medvirke på øverste nivå. Basert på dette ser vi likevel muligheten for at medvirkning kan forankres som en del av beslutningsprosessen før utarbeidet planforslag. Som Farner og Farner (2008) uttaler, er poenget gjerne ikke at medvirkningen skal være på øverste nivå i trappen, men at det kan avtales hvor involveringen fra brukerne kommer inn i prosessen. I den forbindelse vil det være kommunens ansvar å ha dette som en framtidig målsetning for kommende planarbeid. Dersom dette forankres kan medvirkningen fra tidlig fase stå som en del av beslutningsgrunnlaget på øverste trinn sammen med lovfestet minimumskrav gjennom planprosessen.

Til tross for at begrepene medvirkning og brukerinvolvering er sidestilt gjennom oppgaven ser vi likevel at det kunne vært aktuelt med et klarere skille mellom begrepene. Dette på bakgrunn av valgt arbeidsmetode hvor brukerinvolvering i hovedsak refereres til de innspillene som kommer inn *før* planarbeidet starter. Dette er en frivillig prosess som kan påvirke framtidig

utvikling, gjerne slik det er gjort gjennom et mulighetsstudie i denne sammenheng. I motsetning til brukerinvolvering vil medvirkning påvirke et allerede foreliggende planforslag som ligger ute til offentlig høring som en del av en offentlig planprosess.

Det har vært viktig for oss å balansere hensynene til lokalbefolkningens stemme, et mer langsiktig perspektiv fra kommunen sammen med egne ideer og forslag. Mottatte innspill og ulike meninger har for oss vært verdifulle ved å stå som et korrektiv til arbeidet for å se planområdet også fra beboernes perspektiv. Som bekreftet gjennom teori og tidligere gjennomført forskning vil ikke alle løsninger frembrakt gjennom en medvirkningsprosess gi det beste utfallet sammenlignet med en rendyrket løsning. Prosessen vil forhåpentligvis være et positivt bidrag for videre framtidig kommuneplanarbeid gjennom å skape enda større engasjement, tilhørighet og sterkere lokaldemokrati, og med dette øke sannsynligheten for at foreslåtte tiltak blir realisert.

10.3 Diskusjon til underproblemstilling 2

Hvordan implementere tiltak i planleggingen for å fremme folkehelse med fokus på å skape et godt nærmiljø?

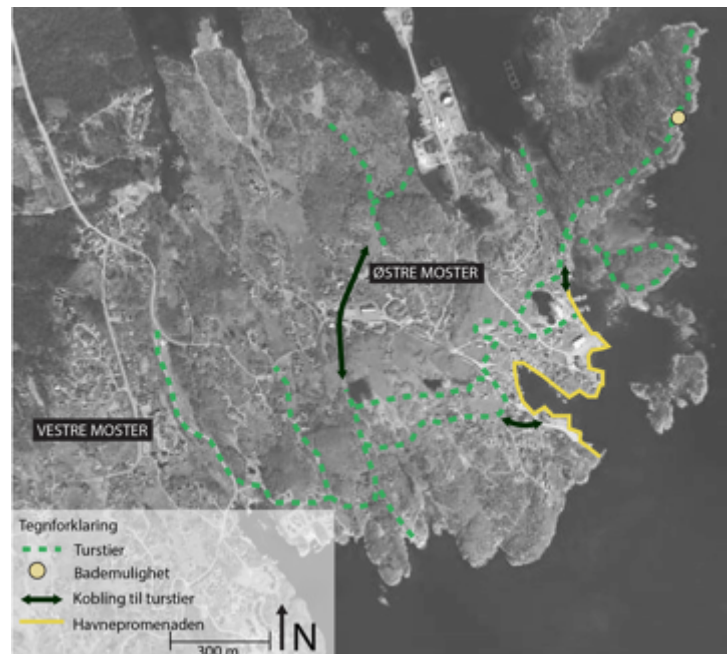
Tiltak som fremmer folkehelse er implementert i de enkelte delområdene for å sammen bidra til å skape et bedre nærmiljø. Tiltakene står som en del av den helhetlige planen for framtidig utvikling av Mosterhamn for å skape attraktivitet for både beboere og besøkende. Gjennom medvirkningsprosessen har det vært flere innspill som faller innen under de fire satsingsområdene for hvordan folkehelse i nærmiljøet kan styrkes i kommunal planlegging (Helgesen og Hofstad 2012, Hofstad 2014 og Helsedirektoratet 2014).

- Tilgjengelighet, deltakelse og universell utforming

Det å oppnå sosial kontakt står som en sentral del av folkehelseperspektivet. Muligheten til å se, møte og delta i ulike sammenkomster med andre mennesker er viktig. Ettersom de sosiale møteplassene ut i fra forskning viser å stimulere til aktivitet og ha positiv innvirkning på psykisk helse (Helsedirektoratet, 2014), er det derfor viktig at slike tiltak implementeres i nærmiljøet. Dette støttes videre av Gehl (1987) som poengterer at de ulike aktiviteter krever ulike funksjoner og kvaliteter. Med dette har vi fokusert på å skape møteplasser for å øke det sosiale liv på gateplan. Moster har i dag en stor grad av de nødvendige aktivitetene som å gå til skolen,

jobb og handle. Derimot er det en mindre andel valgfrie aktiviteter som det å sitte på kafe eller se på andre mennesker, da det er lite tilrettelagt for dette. Videre ser vi høyest forbedringspotensial i de sosiale aktivitetene hvor man møter folk i samme rom. Dette avhenger av tilstedeværelse av andre mennesker og krever dermed høyere kvalitet på uterommene for at befolkningen skal ønske å oppsøke disse på eget initiativ.

Med etablering av nye offentlige uterom, parker, havnepromenade og gjennomgående utformingsprinsipp med benker og belysning skaper vi slike uterom. På bakgrunn av at flertallet av respondentene møttes på dagligvarebutikken, la dette grunnlaget for valgt plassering av møteplass i Nærsenteret. Et oppholdsareal på en allerede kjent møteplass sammen med miljøgate og sentrumspark vil skape rom for deltakelse og vil med plasseringen utenfor Kiwi sikre tilgjengelighet for alle.

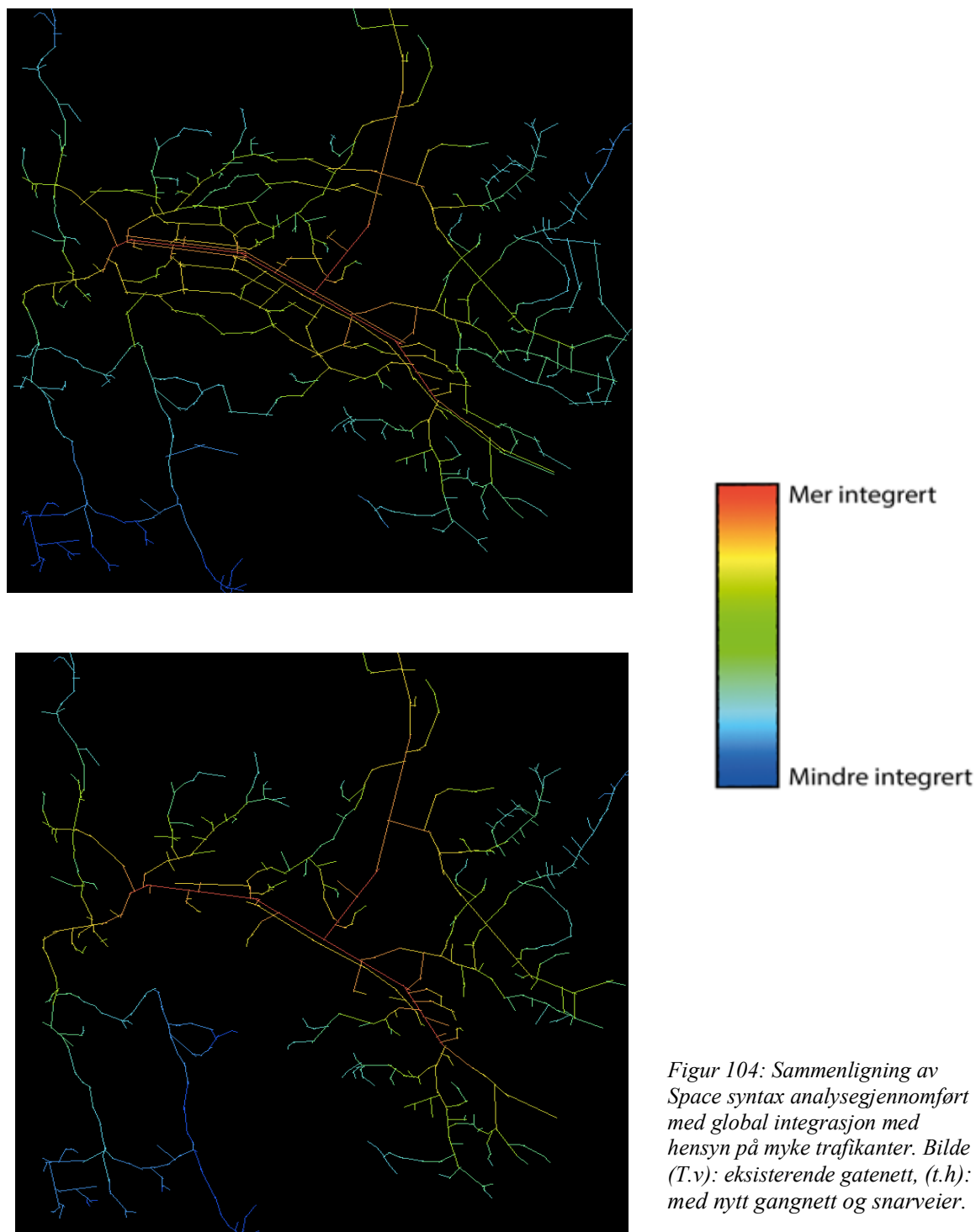
Figur 103: Sammenstilling av eksisterende turstier (Kap. 7-analyser) og planlagt havnepromenade og boligfelt (figur 100). Figuren viser hvordan forslaget utnytter, utvikler og kobler de grønne ressurser sammen.

Videre svarte respondentene at flere møtes «på tur». Turstiene viser seg derimot å ikke være tilrettelagt for folk med nedsatt funksjonsevne. Grøntarealene oppnår med dette kvantitet, men derimot ikke kvalitet for alle. Dette er grunnen til at oppgradering av eksisterende turstier stod som et sentralt tiltak i videre arbeid. Foreslått havnepromenade står derimot som et universelt utformet tiltak. Etablering av havnepromenaden i tidlig fase kan dermed ansees som en start på et framtidig inkluderende arbeid gjennom en universelt utformet tilgjengelig adkomst langs sjøfronten, som tydelig kan koble seg på turstiene i området som vist i figur 103. Sammen vil tiltakene bidra til økt tilgjengelighet og deltakelse

-Infrastruktur for aktiv transport

Gjennom forskningen fremheves dagens trend med økt andel reisende med personbil fremfor å gå eller sykle. Møsterhamn vil med dagens veistruktur, spredning av funksjoner og dårlige trafiksikkerhet som vist analysene også være preget av denne trenden, da det i liten grad er

tilrettelagt for aktiv transport. Med bakgrunn i den nasjonale satsingen og viktige mål om systematisk planlegging for gående med økt framkommelighet og sammenhengende infrastruktur, kan implementerte tiltak i planen bidra til å endre denne trenden. Dette kan videre gi ringvirkninger som lavere Co²-utslipp, som igjen vil bidra til bedre folkehelse (Berge m.fl., 2012). Det mest betydelige tiltaket er vårt forslag til utbedring av dagens veinett med fokus på å utbedre gangnettet. Dette ser vi tydelig i sammenstillingen av utført Space syntax analyse før og etter implementerte tiltak, vist i figur 104.

Figur 104: Sammenligning av Space syntax analyse gjennomført med global integrasjon med hensyn på myke trafikanter. Bilde (T.v): eksisterende gatenett, (t.h): med nytt gangnett og snarveier.

Som vi ser vil vi oppnå betydelig forbedret tilgjengelighet i planområdet ved å endre gatenettstrukturen. Analysen gjelder både myke og harde trafikantgrupper da forslaget inkluderer både nye fortau i forbindelse med Bømlopakken og nye gjennomgangsruter. Analysen står også som et sentralt hjelpemiddel for å tydeliggjøre hvordan et definert nærsenter kan etableres. Med vår nye plan vil de fysiske omgivelsene tilrettelegges på en bedre måte ved å samkjøre handel- og servicetilbud, sosiale møteplasser og bolig på et samlet sted. Som forskning tilsier er det klare sammenhenger mellom avstand, tilgjengelighet og funksjonsblanding som årsak til å velge å gå eller sykle (Saelens m.fl. 2003). Dette vil derfor bidra til et mer fotgjengervennlig nærsenter, og vil stå som en betydelig faktor for å fremme folkehelse. Valget om å sykle eller gå avhenger derimot av sosiale og personlige forutsetninger. Svakheten med analysen vil være forutsetningen om en helhet på ferdig plan. Dette innebærer at veistrukturen i området vil avhenge av hverandre for å oppnå betydelig forbedret tilgjengelighet.

- Sunne og grønne miljøer

Gjennomførte analyser viser at Mosterhamn innehar en høy andel grøntareal. For å skape et sunt og grønt nærmiljø er det viktig med tilgang til disse grøntarealene. Dette påpekes i tidligere teori som viser en tydelig sammenheng mellom naturen som arena for sosial- og fysisk aktivitet (Hofstad m.fl. 2016). Fokuset på tilgang og utbedring av de sunne og grønne miljøene innad i planområdet har på grunnlag av dette blitt prioritert i utviklingen av nærmiljøet. En større utbygging som vist i vår plan vil naturligvis gå på bekostning av grøntarealene. Som tidligere nevnt er behovet for egen hageflekk viktig for Mostringene, da dette er mye av årsaken til at de velger å bo mer perifert. Med vårt forslag til utbygging viser vi at det er mulig å oppnå egen hageflekk med godt naboskap, *samtidig* som det bygges tettere opp mot Nærsenteret. Videre vil planen medføre høyere kvalitet til grøntområdene, slik at det oppnås *kvalitet* framfor *kvantitet*.

- Trygge omgivelser

Det å skape trygge omgivelser er også en sentral del av folkehelsearbeidet. Hvordan trygghet i nærmiljøet oppfattes er subjektivt, men vil i stor grad avhenge av lokalmiljøets utforming. En måte å sikre trygge omgivelser baserer seg i følge Helsedirektoratet (2014) på graden av økt deltakelse i aktiviteter utendørs. Dette er sikret gjennom økt aktivitet både i Gruveparken, sentrumsparken, sjøbadet, «Roseparken», bryggetorget og tilgang til grøntarealer og rekreasjon innad i boligområdene. I tillegg vil det å bo i et nabolag etter egen oppfatning i seg selv skape

en følelse av trygget gjennom å oppnå sosial overvåkning av omkringliggende hus. En annen faktor som kan bidra til å fremme trygge omgivelser er gjennomgående tiltak som belysning og gode uterom. Styrkene i tiltakene samlet ligger i et bredt tilbud av aktiviteter for alle aldersgrupper, både for de som bor der og for besøkende.

Videre kan endring og etablering av ny gangnettstruktur som vist figur 104 også bidra positivt for nærmiljøet i form av økt trygghet i gatene. Nytt veinett med blindveier og lav integrasjon i boligområdene i sørøstlig og nordøstlig del av nærsenteret vil gi lavere trafikkgjennomstrømning, og kan med dette skape en isolasjon fra det omkringliggende (Carmona 2010, s.92, Helsedirektoratet 2014). Fotgjengerbasert bevegelsesmønster skaper den samme tryggheten, uten at samfunnsutviklingen blir bilbasert.

Implementerte tiltak vil som helhet legge til rette for opphold, deltakelse, aktivitet og trygghet for å fremme folkehelse i nærmiljøet. Som tidligere nevnt inngår det et bredt spekter av fagretninger innenfor begrepet folkehelse. Som planleggere forholder vi oss til begrepet på en mer strukturell måte sammenlignet med andre fagretninger. Tiltakene er implementert med formål om å fremme folkehelse med støtte fra tilhørende teori og forskning, men vi kan tvert i mot sikre at tiltakene faktisk resulterer i at hele lokalbefolkningen føler seg inkludert. Videre kan vi ikke påvirke de større strukturelle utfordringene, eksempelvis at Svortland med høyest andel service- og handelsfunksjoner er plassert langt fra Mosterhamn, eller at skolen er plassert langt fra det potensielle nærsenteret. Likevel viser vi et resultat med nødvendige tiltak som vil være et godt bidrag i arbeidet mot et helsefremmende nærmiljø på Mosterhamn.

11. Konklusjon

Gjennom en helhetlig plan har vi økt attraktiviteten ved å gå detaljert inn i delområdene for å løfte disse. Planens utforming resulterer i en helhetlig og fleksibel plan med både kortsiktige- og langsiktige løsninger. Vi ser at ønskene fra lokalbefolkningen i stor grad sammenfaller med behovene besøkende har. Mosterhamn har allerede høy bostedsattraktivitet, men ved å forbedre de materielle stedsegenskapene med økt boligtilbud og tiltak rettet mot de fysiske omgivelsene vil stedet appellere for flere. Sammen med sjøbadet og serveringssted som målpunkt vil dette trekke til seg både beboere og besøkende. Vi mener det i framtiden bør bli tydelig definert hvor det er ønskelig å bygge opp et nærsenter og hvilken rolle dette skal ha. Dette bør etterfølges i boligpolitikken for å skape et bedre samspill mellom bolig, handel- og servicefunksjoner.

Medvirkning har i dette studiet vist seg å være et positivt virkemiddel for den framtidige planleggingen av et mindre lokalsamfunn. Innspillene har gitt oss et bredere kvalitativt grunnlag hvor vi har oppnådd en bedre forståelse av de sosiale aspektene og samspillet mellom disse. Samtidig har de avdekket utfordringer, kvaliteter og fellestrekk på tvers av ulike aldersgrupper. Vi mener at Mosterhamn med sitt sterke lokale engasjement nytter godt av en slik prosess, der det står særlig sentralt å ta vare på de felles verdiene som finnes i et mindre lokalsamfunn.

For å fremme folkehelse har tiltak som utbedring av veinettet, etablering av møteplasser og rekreasjonsområder blitt implementert. På denne måten har de fysiske omgivelsene blitt tilrettelagt for økt fremkommelighet, bruk og bevegelse. Tiltakene vil aldri kunne gi en garanti for bedre folkehelse, men vil legge til rette for bedre forutsetninger i eget nærmiljø.

Studien viser at innspill fra lokalbefolkningen og tiltak for å fremme folkehelse også bygger opp under hovedproblemstillingen ved at disse samsvarer med attraktivitetsskapende faktorer. Vårt forslag for framtidig utvikling av Mosterhamn presenterer tiltak som oppnår balanse mellom våre mål for oppgaven, ønsker fra lokalbefolkningen og med hensyn på Bømlo kommunes videre planarbeid. Vi har med dette klart å balansere egne ideer og forslag, hensynene til lokalbefolkningens stemme og et mer langsiktig perspektiv fra kommunen. Sammen står forslaget som et bilde på hvordan en framtidig utvikling av Mosterhamn kan se ut, og vil være et godt bidrag til kommende kommuneplanarbeid.

11.1 Veien videre

Gjennom arbeidet med oppgaven har vi sett verdien av det å ha et tett samarbeid mellom kommunen og grendautvalget. Det ville vært interessant å gjennomføre en lignende framgangsmåte som gjennomført i denne oppgaven også for andre kommuner, som ikke har det samme samarbeidet og engasjementet i grunn. På denne måten kan det videre undersøkes om det er en klar sammenheng mellom det å ha et stort engasjert grendautvalg eller lignende interesse organisasjon framfor å ikke ha det, og hvilken påvirkning dette vil ha for videre planlegging.

Vi tror at bruken av digitale verktøy og sosiale medier vil være et sentralt satsingsområde for framtidig planlegging. Oppgaven viste at det var mulig å nå fram til mange respondenter på kort tid på en enkel og lite ressurskrevende måte gjennom å ta i bruk sosiale medier for å nå fram til lokalbefolkningen. I den forbindelse kan det være spennende å se om en digital plattform kan øke interessen og engasjementet rundt planleggingen i kommunene. En slik plattform ville eksempelvis gi en tidlig varsel og innledende informasjon om at en framtidig utvikling vil forekomme, formålet med utviklingen, og deretter åpne for innspill fra befolkningen som berøres. Dette kan igjen bidra til at kommunene i større grad oppmuntrer for medvirkning, og kan sikre dette i tidlig fase på en organisert og effektiv måte.

Gjennomførte spørreundersøkelser har gitt oss et godt grunnlag å arbeide videre med. Derimot vil det vært aktuelt å gjennomføre dybdeintervjuer og samtaler for å oppnå et ytterligere innblikk og tanker rundt deres innspill for å ha et enda klarere grunnlag. Etter levert mulighetsstudie er det ønskelig fra kommunen at vi nå tar del av det videre arbeid med planen før eventuell politisk behandling. Med dette vil vi først presentere mulighetsstudie til ordfører og rådmann i Bømlo kommune. Deretter er det også ønskelig fra Moster Grendautvalg at mulighetsstudiet også presenteres for lokalbefolkningen, med ønske om å ta medvirkningen til et nytt nivå, få tilbakemeldinger og skape videre debatt og engasjering i et allerede engasjert lokalsamfunn.

Avslutningsvis er det et håp om at denne oppgaven med valgt framgangsmåte vil stå som inspirasjon for videre planlegging i mindre lokalsamfunn.

12. Formaliteter

12.1 Figurliste

Figur 1: Oppgavens oppbygging.....	2
Figur 2: Bømlo kommunes beliggenhet i Hordaland fylke.	4
Figur 3: Historiske utviklingslinjer med en oppsummering over viktige hendelser i Bømlos historie.	5
Figur 4: Mostraspletten i Moster Amfi (Foto: Sunde, 2015).	5
Figur 5: Moster gamle kirke (Foto: Privat).....	6
Figur 6: Det er fremdeles mulig å se spor og former etter industritiden. Bilde (t.v) Gruvegang i Mosterhamn, (t.h) Gruvevogn (Foto: privat).....	6
Figur 7:Oversiktsbildet viser planområdet beliggenhet på Bømlo (Kilde bakgrunnskart: Gulesider.no).....	7
Figur 8:Oversiktsbildet t.v viser Moster der planavgrensning og beliggenheten til studieområdet er illustrert. Bilde t.v av studieområdet kan nærsenteret ses oppe til venstre og Mosterhamn nede til høyre (Kartet er hentet fra Gulesider.no).....	8
Figur 9: Sjøfrontens utstrekning sammenlignet med Bergen (Kilde kart: Gulesider.no)	9
Figur10: År 2014 (Foto: Helge Sunde, eid av Kulturnett Hordaland).	9
Figur 11: År 1969. Lite minner om bebyggelsen vi ser i dagens nærsenter, men veistrukturen er den samme. (Kilde: Geovekst, 2018)	10
Figur 12: År 2016. Dagens bebyggelse. (Kilde: Geovekst, 2017).....	10
Figur 13: Illustrasjonsplan, utarbeidet av arkitekter Vikanes Bungum (Kilde: Sele, 2018). ...	10
Figur 14: Illustrasjonsplan av tenkt bygg. I bakgrunnen kan bygningen som huser Kiwi og leiligheter ses (Eiendomsmeidleren Vest, 2018).....	11
Figur 15: Illustrasjonsplan av tenkt bygg. (Kilde: Sele, 2017, 2018)	11
Figur 16: Illustrasjonsplan (Kilde: Statens vegvesen, 2015b)	12
Figur 17: Oppbygging og bruk av valgte metoder.....	14
Figur 18: Gjeldende arealplan for Mosterhamn (Kilde: Nordkart, 2018)	28
Figur 19: Omårderegulering for Mosterhamn (Kilde: Bømlo kommune, 1993).....	28
Figur 20: Skjeggedal (2000) modell for valg av bosted. Stedsegenskaper og aktørenes bostedspreferanser virker inn på hverandre, samtidig som både tilgjengelighet og stedsformidling vil være andre ytre faktorer for valget av bosted.	32
Figur 21: De ulike kategoriene med tilhørende underpunkter og spesifisering av de ulike faktorene (Vareide m.fl. (2013).	33
Figur 22: Sagers medvirkningsstige. Modifisert fra Sagers (1991).	37
Figur 23: Grad av påvirkningsmulighet. Kilde: Wøhni, 2007.....	38
Figur 24: Aksjonsradius for ulike alders-grupper, modifisert fra helsedirektoratet (2014). (Kilde tall: Direktoratet for naturforvaltning (1994) lest i Helsedirektoratet (2014).....	40
Figur 25: Valgte reisemiddel i prosent ved ulike reiselengder i km. (Kilde: Vågane m.fl., 2011).....	41
Figur 26: Aldersfordeling. Figur lånt fra Statistisk sentralbyrå. (SSB, 2017a)	44
Figur 28: Fordelingen av ulike boligtyper (SSB, 2017b).....	45
Figur 29: Landskapet sett fra Vetahaugen. (Foto: privat)	46

Figur 30: Sjøkart (Kilde: Gulesider.no).....	46
Figur 31: Grafen viser min- og maks temperatur og antall dager med nedbør, gjennomsnittlig av de 10 siste årene (Kilde: Storm.no, 2018).....	47
Figur 33: Høstjevndøgn 23. september kl. 12 og kl. 18	48
Figur 32: Vårjevndøgn 20. mars kl. 12 og kl. 18	48
Figur 34: Vindstyrke og sikt med piler innad i planområdet.....	49
Figur 35: (T.v): Henvisning nummer 1, sett fra Gruva, (t.h): Henvisning nummer 2, fra Indre Mosterhamn (Foto: Privat)	49
Figur 36: (T.v): Henvisning nummer 3, fra ferjekaien mot Indre Mosterhamn, (t.h): Henvisning nummer fire, fra ferjekaien og ut mot Bømlofjorden (Foto: Privat)	49
Figur 37:Grønnplaktat som viser tilegnet verdi av de ulike grøntarealene. Høyest verdi er tillagt Vetahaugen og arealene rundt Moster gamle kirke som er sammenhengende grøntdrag med beskyttelsessone. Store verdier er gitt til arealene som i dag er rekreasjonsområder brukt til fritidsaktiviteter og tur.....	50
Figur 38: Turstier innad i planområdet.....	51
Figur 39: Bilde (t.v): Turstien opp til Vetahaugen, (t.h): Tursti i nedre del av Mosterhamn (Foto: Privat).....	51
Figur 41: Kalkovnen, et av flere kulturminner i området (Foto:Privat).....	52
Figur 40: Kulturminner og SEFRAK-registrerte bygninger (Kilde: Kulturminnesok.no-temakart).....	52
Figur 43: Eksempel på bruddpunkt grunnet bygg eller terreng (Foto: Privat)	53
Figur 42:Eiendomsforhold innad i planområdet og langs sjøfronten med bruddpunkt.	53
Figur 44: Fuksjoner innad i planområdet.	54
Figur 45: Space Syntax analyse av dagens situasjon, global integrasjon.....	55
Figur 46: Bildet (t.vt) viser bussholdeplassen i nærsenteret, (t.h): bussholdeplass ved Moster gamle kirke (foto: privat).....	56
Figur 47: Holdeplass 1. Gangavstand fra holdeplass i nærsenteret	57
Figur 48: Holdeplass 2. Gangavstand fra holdeplass ved Moster gamle kirke.....	57
Figur 49: Gatebruksanalyse for Mosterhamn.	58
Figur 50: Bilde (t.v): Parkeringsareal foran Kiwi og hovedveien, (t.v): Møteplass inne på Kiwi (Foto: Privat).....	59
Figur 51: Bilde (t.v); Møteplass utenfor Kiwi, (t.h): Forretningsbygg sett fra fra Kiwi (Foto: Privat)	59
Figur 52: Bilde (t.v): Oppholdsarealene ved Gruva, (t.h): Moster gamle kirke og åpen parkeringsplass (Foto: privat) (Foto: privat).....	60
Figur 53: Bilde (t.v) Aktivitetsområdet Gruva, (t.v): Båthavnen ved Gruva (Foto: Privat)....	60
Figur 54: Bygningstyper. Bilde (t.v): Lagerbygg på Dalaneset, (t.v): Lagerbygning i indre Mosterhamn (Foto: Privat)	60
Figur 55: En samling av de mest sentrale innspillene etter medvirkningsprosessen.	62
Figur 56: «Hva gjør at du trives på Moster i dag? »Modifisert fra gjennomførte spørreundersøkelser.....	63
Figur 57: «Hva mener du kan bidra med høyere trivsel og attraktivitet på Moster?» Modifisert fra gjennomførte spørreundersøkelser.....	63

Figur 58: Resultat fra helsefremmende nærmiljø. Modifisert fra gjennomførte spørreundersøkelser.....	64
Figur 59: Resultat fra «ut av huset»- kartleggingen. Modifisert fra gjennomførte spørreundersøkelser.....	65
Figur 60: Diverse innspill gjennom kommentarer til tilhørende spørsmål i gjennomført spørreundersøkelse, fullstendig oversikt over innspill til Moster grendautvalg kan ses i vedlegg 10.....	66
Figur 61. Oversikt over innspill med tilhørende informasjon angående område, brukergrupper og tiltakets positive og negative sider.	67
Figur 62: SWOT-analyse med styrker, svakheter, muligheter og trusler for videre planlegging.	69
Figur 63: Overordnet konseptskisse. Sirklene viser delområdene innad i planområdet, hvor gult illustrerer tenkt havnepromenade.	70
Figur 64: Strategisk skisse for framtidig utvikling.	71
Figur 65: Overordnede mål for utviklingen.....	72
Figur 66: Pilen viser rangering for de ulike tiltaksnivåene.....	73
Figur 67: Inndeling av delområder.....	74
Figur 67: Inndeling av delområder.....	74
Figur 68: Inspirasjon til utforming av havnepromenade på delområder med terrengutfordringer. Frognerkilen, Oslo. (Foto: Privat).....	75
Figur 69: Dagens situasjon	76
Figur 70: En middelvei.....	76
Figur 71: Tenk større!.....	76
Figur 73: Inspirasjon til tenkt havnepromenade. (Kilde: Lileng, 2016).....	77
Figur 72: Illustrasjon på hvordan forholdet mellom privat, semiprivat og offentlig eiendom i forbindelse med tenkt havnepromenade (foto: privat).	77
Figur 74: Delområdets beliggenhet i planområdet.....	78
Figur 75: Eksisterende situasjon	79
Figur 76: En middelvei.....	79
Figur 77: Tenk større!.....	79
Figur 78: Illustrasjon av mulig miljøgate gjennom Moster nærstenter. (Foto: privat, modifisert i Adobe Illustrator).....	80
Figur 79: Delområdets beliggenhet i planområdet.....	81
Figur 80: Eksisterende situasjon	82
Figur 81: En middelvei.....	82
Figur 82: Delområdets beliggenhet i planområdet.....	83
Figur 83: Eksisterende situasjon	84
Figur 84: Tenk større!.....	85
Figur 86: Illustrasjon av tenkte boliger langs sjøfronten ved Mosterhamn gamle ferjekai. (Kilde: KOHT Arkitekter).	85
Figur 85: Islands brygge, København. (Kilde: Wonderful Copenhagen, u.d).....	85
Figur 87: Delområdets beliggenhet i planområdet.....	86
Figur 88: Eksisterende situasjon	87
Figur 89: En middelvei.....	87

Figur 90. Illustrasjon av tenkt framtidig restaurant ved å ta i bruk eksisterende lagerbygning.: Inspirasjonsbildet viser liv på restauranten. Her: Marinaen restaurant, Mandal (kilde: Tregde ferie, u.d).....	88
Figur 91: Delområdets beliggenhet i planområdet.....	89
Figur 94: Eksisterende situasjon	90
Figur 95: En middelvei	90
Figur 93: Inspirasjon til Gruveparken fra Fjellveien i Bergen. (Foto: privat).....	91
Figur 92: Ulike apparater i forbindelse med Tufteparken. (Foto: Tufte (u.d)).....	91
Figur 96: Delområdets beliggenhet i planområdet.....	92
Figur 97: Eksisterende situasjon	93
Figur 98: Tenk større!.....	93
Figur 99: Husøy havn: Inspirasjon til blokkbebyggelse. (Kilde: Avantor AS).	94
Figur 100: Inspirasjonsbilde, utsikt mot innseilingen av Mosterhamn, Nordre Jarlsberg brygge. (Kilde: Eiendomsmegler1).....	94
Figur 101: Sammenstilling av delområdene	96
Figur 102: Oversikt over sentrale utformingsprinsippene som vil være gjennomgående for framtidig utvikling av Mosterhamn.....	98
Figur 103: Sammenstilling av eksisterende turstier (Kap. 7- analyser) og planlagt havnepromenade og boligfelt (figur 100). Figuren viser hvordan forslaget utnytter, utvikler og kobler de grønne ressurser sammen.	110
Figur 104: Sammenligning av Space syntax analysegjennomført med global integrasjon med hensyn på myke trafikanter. Bilde (T.v): eksisterende gatenett, (t.h): med nytt gangnett og snarveier.....	111

12.2 Kilder

Altman, I. og Low, S.M. eds., 2012. *Place attachment* (Vol. 12). Springer Science & Business Media.

Arnstein, S.R. (1967) *A ladder of citizen participation*. Journal of the American Institute of planners, Vol. 35 (4), s. 216-224.

Amdam, R. (2011). *Planlegging og prosessleing*. Oslo: Det norske samlaget.

Berge, G., Haug, E., Marshall, L. (2012) *Nasjonal gåstrategi*. Strategi for å fremme gange som transportform og hverdagsaktivitet. Rapport nr.87. Oslo: Vegdirektoratet.

Calthorpe, P. og Fulton, W. (2001). *The regional city*. Washington: Island Press.

Carmona, M. (2010). *Public places, urban spaces: the dimensions of urban design*. New York: Routledge.

Cruickshank, J. (2014a). *Stedsblind planlegging av lokalsamfunn*. Plan. Vol.46, s.4-9.

Cruickshank, J. (2014b) *Sted og strategisk planlegging*. Fremtidens byer, Del 1, s. 3

Cresswell, T. (2014). *Place: an introduction*. John Wiley & Sons.

Farner, A. og Farner, A. (2008). *Verksted som verktøy*, 2. utg. Oslo: Kommuneforlaget.

Falleth, E. I., Saglie, I.L. og Hanssen, G. S. (2008) *Medvirkning i byplanlegging i Norge*. NIBR rapport 2008:37. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Fosso, E.J. (2006) *Flytting og bostedsvalg – en analyse av flytteprosesser i Bømlo kommune i Sunnhordaland*. Institutt for geografi: Universitetet i Bergen.

Gehl, J. (1987) *Life Between Buildings*, New York: Van Nostrand Reinhold Company

Halvorsen, K (2008) *Å forske på samfunnet. En innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 5. utg. Oslo: Cappelen Damm Akademisk forlag.

Healey, P. (2003). *Collaborative planning in perspective*. Planning theory, Vol. 2 (2), s. 101-123.

Hillier, B. (1996) *Space is the Machine*, Cambridge: Cambridge University Press

Hillier, B. (2014) *Space syntax as a theory as well as a method*. Space Syntax Laboratory, University College London.

Helgesen, M. og Hofstad, H. (2012) *Regionalt og lokalt folkehelsearbeid: Ressurser, organisering og koordinering – En baselineundersøkelse*. NIBR-rapport 2013:13. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

- Hofstad, H. (2014) 'Lokalt folkehelsearbeid–status, utfordringer og anbefalinger'. Report IS, 2203.
- Hofstad, H., Raanaas, R.K., Nordh, H., Aamodt, G. og Hjellset, V.T. (2016) *Helsefremmende lokalsamfunn–hva sier forskningen?*. Plan, 47(03-04), s. 32-37.
- Holsen, T. (1996). *Medvirkning i planlegging. Planleggingsteoretisk analyse av lovgrunnlaget for medvirkning etter plan-og bygningsloven*. NIBR-notat, 105. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Jacobs, J. 1961. *The death and life of great American cities*. New York: Vintage.
- Johannessen, A., Tufte, P.A. og Christoffersen, L. (2010) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag A/S.
- Lew, A (1987) *A framework of tourist attraction Research*. Annals of Tourism Research, Vol. 14, s. 553-573
- Llewelyn-Davies, Alan Baxter & Associates, English Partnership, og Housing Corporation (2000). *Urban design compendium: English Partnerships, the Housing Corporation*. London: English Partnerships.
- Miljøverndepartementet (1993) *Stedsanalyse – innhold og gjennomføring*. Oslo: Miljøverndepartementet
- Norberg-Schulz, C. (1980) *Genius loci: towards a phenomenology of architecture*. New York: Rizzoli.
- Norsk arkitekters landsforbund (2014) *Fremtidens bygder*, Del 1
- Nystad, J.F. (2015) *Folkehelse + planlegging = sant?*. Plan, 47 (03-04), s. 3
- Omholt-Jensen, K (2006) *Med kraft, tro og kjærlighet – hvordan lykkes med tettstedsutvikling*. Plan, Vol. 38. s. 4-13
- Relph, E. (1976) *Place and placelessness*. London:Pion.
- Røe, P.G. (2014) *Analysing Place and Place-making: Urbanization in Suburban Oslo*. International Journal of Urban and Regional Research, 38 (2), s. 498-515.
- Saelens, B.E., Sallis, J.F. og Frank, L.D. (2003) *Environmental correlates of walking and cycling: findings from the transportation, urban design, and planning literatures*. Annals of behavioral medicine, 25(2), s.80-91.
- Sager, T. (1991). *Planlegging med samfunnsperspektiv – Analysemetode*. Trondheim: Tapir forlag.
- Schmidt, L., Guttu, J. og Knudtzon, L. C. (2011) *Medvirkning i planprosesser i Oslo kommune*. NIBR-rapport 2011:1. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Skjeggedal, T. (2000) *Attraktive tettsteder i distriktene? Analyse med tre eksempler for Nord-Trøndelag*. Steinkjer: Nord- Trøndelagsforskning

Skogheim, R og Vestby, G.M. (2010) *Kulturarv og stedsidentitet*. NIBR rapport 2010:14. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.

Sletterød, N. A., Lysø, R., Revdal, E. (2002) *Bolyst, stedsutvikling og kultur som betingelser for nyskaping og vekst i Verdal*. Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning.

Van Den Hoek, J.W. (2008). *The MXI (Mixed-use Index) as tool for urban planning and analysis*. Corporations and Cities Envisioning Corporate Real Estate in the Urban Future, Brussels.

Van Nes, A. (2017) *Some elementary methods used in place analysis*. [Upublisert manuskript] Bergen: Høgskulen på Vestlandet.

Vegdirektoratet (2014a) *Kollektivhåndboka. Tilrettelegging for kollektivtrafikk på veg og gate*. Håndbok V123. Oslo: Vegdirektoratet.

Vegdirektoratet (2014b) *Introduksjon til gateplanlegging – fysiske, funksjonelle og sosiale forutsetninger for utforming av gater*. Rapport nr. 250. Oslo: Vegdirektoratet.

Vågane, L., Brechan, I., Hjorthol, R. (2011) *Den nasjonale reisevaneundersøkelsen 2009-nøkkelrapport*. TØI rapport 1130/2011. Oslo: Transportøkonomisk institutt.

Whyte, W.H. (1980) *The social life of small urban spaces*. Washington: The Conservation Foundation.

Williams, D.R. and Stewart, S.I. (1998) *Sense of place: An elusive concept that is finding a home in ecosystem management*. Forest Science. Vol. 96 (5), s.18-23.

Wøhni, A. (2007) *Evaluering av planmedvirkning i storbyene*. Rapport 513134 - Forkortet utgave. Sandvika: Asplan Viak.

Internettkilder

Brekke, N. G. (2013) *Mosterhamn*. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://grind.no/en/sunnhordland/bomlo/mosterhamn> [Lest: 14.02.18]

Bømlo kommune (1993) Områderegeringsplan for Mosterhamn (Plan-ID R-54). [Internett] Tilgjengelig fra: http://webhotel2.gisline.no/gislinewebplan_1219/gl_planarkiv.aspx?planid=R-54[Lest: 03.02.18]

Bømlo kommune (2013a) *Arealdelen 2013-2025 - Planomtale*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.bomlo.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MIId=11862&FilId=3838> [Lest: 12.02.18]

Bømlo kommune (2013b) *Kommuneplan 2013-2025 – Saman for ein mangfaldig kommune*. [Internett] Tilgjengelig fra:

<https://www.bomlo.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MIId=11654&FilId=3837> [Lest: 06.02.2018]

Bømlo kommune (2016a) *Folkehelse i Bømlo kommune*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.bomlo.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MIId=1540&FilId=14792> [Lest: 13.02.18]

Bømlo kommune (2016b) *Helsefremjande nærmiljø*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.bomlo.kommune.no/tenester/skule-og-oppvekst/rubbestadneset-skule/helsefremjande-narmiljo.224847.aspx> [Lest: 28.02.18]

Bømlo kommune (2018) *Planprogram for kommunens samfunnsdel 2018-2048*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.bomlo.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MIId=1552&FilId=16297> [Lest: 13.02.18]

Dørheim, K. Aradi, R., Anda, B. (2017) *Vurdering av holdeplasser, plassering og utforming*. [Internett] Tilgjengelig fra: https://www.vegvesen.no/attachment/1871826/binary/1183393?fast_title=Vurdering%20av%20holdeplasser%2C%20plassering%20og%20utforming%2C%20datert%2015.05.2017.pdf [Lest: 06.02.18]

Eiendomsmegler vest (2018) *Velkommen til Mostravegen 543*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://bolig.eiendomsmeglervest.no/Eiendom/997365#omBoligen> [Lest: 17.02.18]

English Oxford Living Dictionaries (2018) [Internett] Oxford: Oxford University Press. Tilgjengelig fra: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/place> [Lest: 05.03.18]

Fosnes, D. R. (2006) *Kristenretten i norsk middelalder*. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.ub.uib.no/fag/rettsvit/kristenretten.htm#olav> [Lest: 14.02.18]

Haugslund, R. (2017) *Markering av kristenretten 1000 år - Moster 2024*. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://einnsyn.hfk.no/eInnsyn/DmbHandling/ShowDmbHandlingDocument?dmbId=9390&caseType=CasesFremlegg®istryEntryId=360061> [Lest: 14.02.18]

Hellevik, O. (2015) Spørreundersøkelser [Internett] Oslo: De nasjonal forskningsetiske komiteene. Tilgjengelig fra: <https://www.etikkom.no/FBIB/Introduksjon/Metoder-og-tilnarminger/Sporreundersokelser/> [Lest: 05.03.18]

Helse- og omsorgsdepartementet (u.d) *Folkehelse* [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/folkehelse/id10877/> [Lest: 13.02.18]

Helse- og omsorgsdepartementet (2012) *Lov om folkehelsearbeid*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2011-06-24-29> [Lest: 22.01.18]

Helsedirektoratet (2014) *Samfunnsutvikling for god folkehelse*, Rapport IS-2203. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/311/Samfunnsutvikling-for-god-folkehelse-IS-2203.pdf> [Lest: 23.04.2018]

Helsedirektoratet (2016) *Nærmiljø og lokalsamfunn som fremmer helse* [Internett] Oslo: Helsedirektoratet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/9c8cff3b6d854281a00b0ca8f09f220c/fadum.pdf> [Lest 06.02.18]

Helsedirektoratet (2018) *Lokalsamfunn*. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.forebygging.no/Ordbok/L-P/Lokalsamfunn/> [Lest: 30.01.18]

Hordaland fylkeskommune (2014) *Regional plan for attraktive senter i Hordaland*. [Internett] Tilgjengelig fra: https://www.hordaland.no/globalassets/for-hfk/plan-og-planarbeid/regionale-planar/regional-plan-for-attraktive-senter-i-hordaland_web.pdf [Lest: 06.02.2018]

Hordaland fylkeskommune (2016a) *Utviklingsplan for Hordaland*. [Internett] Tilgjengelig fra: https://issuu.com/hordalandfylkeskommune/docs/utviklingsplan_for_hordaland-region?e=23823142/48648592 [Lest: 06.02.2018]

Hordaland Fylkeskommune (2016b) *REGIONAL KULTURPLAN FOR HORDALAND 2015 – 2025*. [Internett] Tilgjengelig fra: https://www.hordaland.no/globalassets/for-hfk/plan-og-planarbeid/regionale-planar/hfk_kulturplan.pdf [Lest: 06.02.2018]

Hordaland fylkeskommune (2016c) *Storsatsning på bedre folkehelse i nærmiljøa*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.hordaland.no/nn-NO/nyheitsarkiv/2016/storsatsing-pa-betrefolkehelse-i-narmiljoa/> Lest: 16.05.2018]

Hordaland fylkeskommune (2017) *Handlingsprogram 2018-2021, Regional plan for folkehelse 2014-2025*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.hordaland.no/globalassets/for-hfk/folkehelse/handlingsprogram-folkehelse-2018---2021.pdf> [Lest: 14.02.18]

Høye, A. (2014) *Miljøgate*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://tsh.toi.no/doc651.htm> [Lest: 20.01.18]

Jerpåsen, G. B., Erikstad, L., Melby, M og Nesbakken, A. (2015) Analyse av eksisterende verktøy for kartlegging og/eller analyse av landskap. NIKU oppdragsrapport 14/2015. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/06882580ad2e479ab4ecb7af380bc869/landskapsanalyse.pdf> [Lest: 04.03.18]

Kjølørød, L. (2014) *Lokalsamfunn*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://snl.no/lokalsamfunn> [Lest: 24.01.18]

Klima- og miljødepartementet (1978) Lov om kulturminner. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50> [Lest: 05.02.18]

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2008) *Lov om planlegging og byggesaksbehandling*. (Plan- og bygningsloven) [Internett] Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71> [Lest: 11.02.18]

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2011) *Statlige planretningslinjer for differensiert forvaltning av strandsonen langs sjøen*. [Internett] Tilgjengelig fra:

https://www.regjeringen.no/contentassets/23fbd850048a4ba1911f109af32d07f5/strandsone_veil_est_norge.pdf [Lest: 12.02.18]

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2014a) Medvirkning i planlegging [Internett] Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/plan/medvirkningsveileder/h2302b_veiler_medvirkning.pdf [Lest: 01.02.18]

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2014b) *Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/689bae9d728e48e8a633b024dcd6b34c/sprbatp.pdf> [Lest: 11.02.18]

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2015a) *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging*. [Internett] Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/2f826bdf1ef342d5a917699e8432ca11/nasjonale_forventninger_bm_ny.pdf [Lest: 11.02.18]

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2015b) Distriktpolitikk under nye forutsetninger. [Internett] Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Tilgjengelig fra: <http://www.byerogdistrikter.no/distriktpolitikk-under-nye-forutsetninger/> [Lest: 14.02.18]

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2017). *Uterom*. [Internett] Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/sub/stedsutvikling/ny-emner-og-eksempler/uterom/id682367/> [Lest: 08.04.18]

Kommunesektorens organisasjon, KS (2013) *Hvordan involvere innbyggerne*. [Internett] Oslo: Kommunesektorens organisasjon. Tilgjengelig fra: <http://www.ks.no/contentassets/74eb91b63e4349fbb4977e67461f298d/idehefte--siste.pdf> [Lest: 21.02.18]

Det kongelige barne- og likestillingsdepartementet (2006) *Deltakelse og innflytelse fra barn og ungdom*. Rundskriv Q-27/2006 B [Internett] Oslo: Det kongelige barne- og likestillingsdepartementet. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/rundskriv/rundskriv_deltakelse_og_innflytelse_barn_og_ungdom.pdf [Lest: 14.02.18]

Linge, H. (2015) *Strandflate*. I Store norske leksikon. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://snl.no/strandflate>. [Lest: 06.02.18]

Melvær, K. (2015) *Forskning for forskerspirer*. [Internett] Bergen: Holbergprisen. Tilgjengelig fra: <http://metode.holbergprisen.no/content/index.html> [Lest: 23.02.18]

NOU 2002:1 *Fortid former fremtid – utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*. [Internett] Oslo: Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2002-1/id380082/sec2> [Lest: 04.04.18]

- Møklebust, A. G. (2014) *Bømlo gjennom tidene*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.bomlo.kommune.no/om-oss/om-oya-bomlo/historikken-var/bomlo-gjennom-tidene.198387.aspx> [Lest: 14.02.18]
- Meteorologisk institutt (2018) Eklima.no. [Internett] Tilgjengelig fra: http://sharki.oslo.dnmi.no/portal/page?_pageid=73.39035.73_39049&_dad=portal&_schema=PORTAL [Lest: 17.03.18]
- Noack, T. (2012) *Nærmiljø* – I Store norske leksikon. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://snl.no/nærmiljø> [Lest:14.02.2018]
- Norsk klimaservicesenter (2017) Klimaprofil Hordaland. Kunnskapsgrunnlag for klimatilpassing. [Internett] Tilgjengelig fra: https://cms.met.no/site/2/klimaservicesenteret/klimaprofiler/klimaprofil-hordaland/_attachment/13183?_ts=16243d9ca17 [Lest: 14.03.2018]
- Norsk Kulturarv (2018) *Moster Amfi og Mostraspelet*. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.kulturarv.no/kulturminne/moster-amfi-og-mostraspelet> [Lest: 14.02.18]
- Oxford Reference (2018) SWOT analysis [Internett] Oxford University Press. Tilgjengelig fra: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803100546341> [Lest: 17.01.18]
- Riksantikvaren (u.d-a) *Mosterhamn* [Internett] Tilgjengelig fra: <https://kulturminnesok.no/search?queryString=mosterhamn&size=20> [Lest: 15.01.18]
- Riksantikvaren.no (u.d-a) *SEFRAK- registeret*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/SEFRAK-registeret> [Lest: 17.03.18]
- Rådmannen (2016) *Framlegg til planstrategi Bømlo Kommune*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.bomlo.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MIId=1544&FilId=15084> [Lest: 03.02.18]
- Sander, K. (2014) Observasjonsmetoden. [Internett] Estudie.no Tilgjengelig fra: <https://estudie.no/observasjonsmetodene/> [Lest:13.02.18]
- Sander, K. (2017) Potensiell feilkilder ved kvantitative undersøkelser. [Internett] Estudie.no Tilgjengelig fra: <https://estudie.no/potensielle-feilkilder-quantitative-undersokelser/> [Lest:13.02.18]
- Simensen, T (2012) *Landskapskartlegging i Norge*. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.skipulag.is/media/ljhlg/Trond-Simensen.pdf> [Lest: 04.03.2018]
- St. Meld. Nr. 16 (2004-2005) *Leve med kulturminner*. [Internett] Oslo: Klima- og miljødepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-16-2004-2005-/id406291/sec1> [Lest:04.04.18]
- St. Meld. 34 (2012-2013) *Folkehelsemeldingen – God helse – felles ansvar*. [Internett] Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet. Tilgjengelig fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-34-20122013/id723818/sec3> [Lest: 27.04.2018]

St.Meld.Nr. 18 (2016-2017) Berekraftige byar og sterke distrikt [Internett] Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Tilgjengelig fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20162017/id2539348/> [Lest: 20.03.18]

Statistisk sentralbyrå (2017a) *Kommunefakta, Bømlo-1219* (Hordaland). [Internett] Oslo: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/kommunefakta/bomlo> [Lest:15.02.18]

Statistisk sentralbyrå (2017b) *Boliger, etter region, bygningstype, statistikkvariabel og år. Statistikkbanken*. [Internett] Oslo: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/06265/tableViewLayout1/?rxid=265889c5-c60a-489a-966b-ef8bacf33aef> [Lest: 15.02.18]

Statens Vegvesen (2015b) *Fv. 542 Notland–Mosterhamn*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.vegvesen.no/vegprosjekter/bomlopakken/Prosjekt/Notland-Mosterhamn> [Lest: 20.01.18]

Sele, N. T. (2017) *Planlegg 16 husvære midt i Moster sentrum. Bømlo-Nytt* [Internett], 06.05.2017. Tilgjengelig fra: <http://www.bomlo-nytt.no/nyhende/planlegg-16-husvere-midt-i-moster-sentrum-1.1918705> [Lest: 17.02.18]

Sele, N.T. (2018) *Dalaneset skal gå frå industri til bustader*. Bømlo-Nytt [Internett],15.02.2018. Tilgjengelig fra: <http://www.bomlo-nytt.no/nyhende/dalaneset-skal-ga-fra-industri-til-bustader-1.2251059> [Lest: 17.02.18]

Solberg, B. og Tschudi-Madsen, S. (2014) *Kulturminner*. I Store norske leksikon. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://snl.no/kulturminner> [Lest: 17.03.18]

Statens Vegvesen (2015a) *Bømlopakken*. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.vegvesen.no/vegprosjekter/bomlopakken/Fakta> [Lest: 14.02.18]

Thorsnæs, G. (2017a) *Bømlo*. I Store norske leksikon. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://snl.no/B%C3%B8mlo> [Lest: 22.01.18]

Thorsnæs, G. (2017b) *Mosterhamn*. I Store norske leksikon. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Mosterhamn> [Lest 22.01.18]

Vareide, K., Kobro, L og Storm, H. (2013) *Programteori for attraktivitet*. Sammenendragsrapport, TF-notat nr. 13/2013. [Internett] Telemarksforskning. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/krd/vedlegg/rega/rapporter/rapporter_2013/programteori_sammenendragsrapport_endelig.pdf?id=2131760 [Lest: 27.03.18]

Vegdirektoratet (2014b) *Håndbok N100- Veg og gateutforming*. [Internett] Tilgjengelig fra: https://www.vegvesen.no/_attachment/61414/binary/964095 [Lest: 18.01.18]

Bildereferanser:

AKKS Bergen (2015) [Internett] Tilgjengelig fra:

<https://www.akks.no/apningstider-akks-bergen-sommer-2015/>

Avantor (ud) Husøy havn [Internett] Tilgjengelig fra: <http://avantor.no/2015/08/10/husoy-havn/>

Gulesider (2018) [Internett] Tilgjengelig fra:

<https://kart.gulesider.no/?c=59.700099,5.384647&z=17&l=aerial&q=%22Mosterhamn%22:214601097;geo>

Eiendomsmegler Vest (2018) Mostravegen 543 [Internett] Tilgjengelig fra:

<https://bolig.eiendomsmeglervest.no/Eiendom/997365>

Eiendomsmegler 1 (2018) Nordre Jarlsberg Brygge. [Internett] Tilgjengelig fra:

<https://www.eiendomsmegler1.no/Eiendommer/Eiendom/?propertyid=77062267>

Geovekst (2018) Bømlø-Stord-Fitjar 1969 [Internett] Tilgjengelig fra:

<http://www.norgebilder.no/>

Geovekst (2017) Sunnhordland 2016 [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.norgebilder.no/>

Helge Sunde, Kulturnett Hordaland (2014) [Internett] Tilgjengelig fra:

<https://digitaltmuseum.no/011085440890/bomlo-kommune>

KOHT arkitekter (2018) Kyrksæterøra [Internett] Tilgjengelig fra:

<http://www.kohtarkitekter.no/>

Larsen, O.A. (2018) *Rosehagen*. [Upublisert materiale] [Tilsendt 02.05.2018]

Tufte, L. gjennom Hurum Kommune (ud) [Internett] Tilgjengelig fra:

<https://www.hurum.kommune.no/aktuelt/klart-for-tuftepark-pa-tofte/>

Lileng, M.N (2016) *Aktiv sjøfront- bærekraftig utvikling av Sandefjord sjøfront*. [Internett]

Tilgjengelig fra: <https://issuu.com/marthenordbylileng/docs/publikasjon>

Norkart (2018) [Internett] Tilgjengelig fra: Kommunekart.com

Riksantikvaren (u.d) [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.kulturminnesok.no/>

Riksantikvaren (2017) Kulturminner - temakart [Internett] Tilgjengelig fra:

<http://riksantikvaren.maps.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?webmap=82835f6c7e794c44a2192bdb111d41b5>

Storm.no (2018) [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.storm.no/135389522>

Tregde ferie (ud) [Internett] Tilgjengelig fra: <https://hiveminer.com/Tags/marinaen%2Ctregde>

Wonderful Copenhagen (u.d) [Internett] Tilgjengelig fra:

<https://www.visitcopenhagen.com/copenhagen/islands-brygge-harbour-bath-gdk482346>

13. Vedlegg

Vedlegg 1: Brev fra ordføreren i Bømlo kommune

Bømlo kommune

ORDFØRAREN

Direkte telefonnr.:
53423010

Vår dato:
18.10.2017

Dykkar dato:

Vår referanse:
2016/147-25579/2017

Dykkar referanse:

GODE MASTERGRADSTUDENTAR

Som ordførar i Bømlo Kommune, er eg blitt gjort kjent med at ei mogeleg utvikling av område rundt hamna i Mosterhamn kanskje kan bli ein del av ei Mastergradsoppgåve.

Mosterhamn/Mostraparken er som kjent eit område med lang historie. Her ligg mellom anna truleg Noregs eldste kyrkje og hamna har hatt ein viktig plass i vår nasjonale historie i meir enn tusen år. Det er nå bestemt at vi i 2024 skal feira eit riksjubileum på Moster. Det er til minne om at det er 1000 år sidan Kristenretten blei opplesen og vedteken på Mostratinget av Olav Haraldsson og bisp Grimkjell. Dette blei starten på statsdanninga av landet vårt.

Det er av stor interesse for Bømlo Kommune at vi får ei planmessig og heilskapleg utvikling av området og eg vil både oppmunde og oppmuntra dykk studentar til å velje utvikling av Mosterhamn som ein del av ei Mastergradsoppgåve. Dette blir i så fall eit viktig innspel i kommuneplanarbeidet.

Dersom eg på nokon måte kan hjelpe til med praktisk tilrettelegging for eit slikt arbeid – vil eg gjerne det.

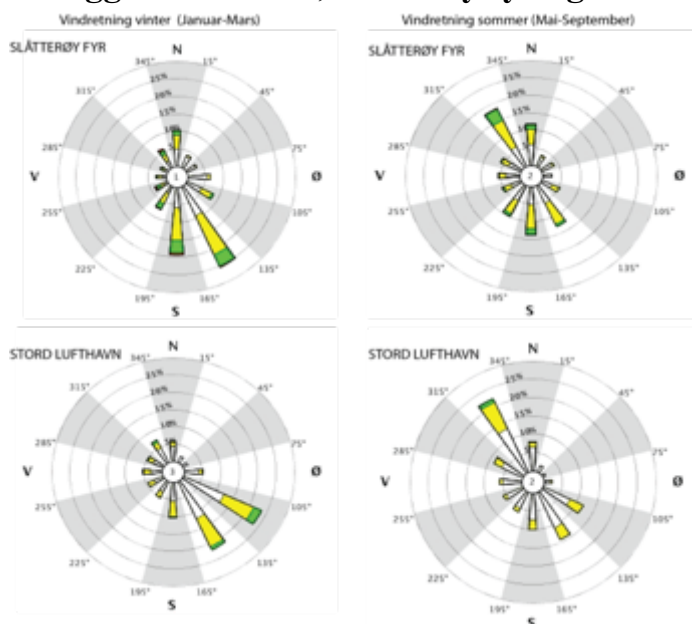
Ta berre kontakt med meg så kan vi drøfte kva vi kan bidra med.

Med helsing
Ordføraren i Bømlo

Odd Harald Hovland

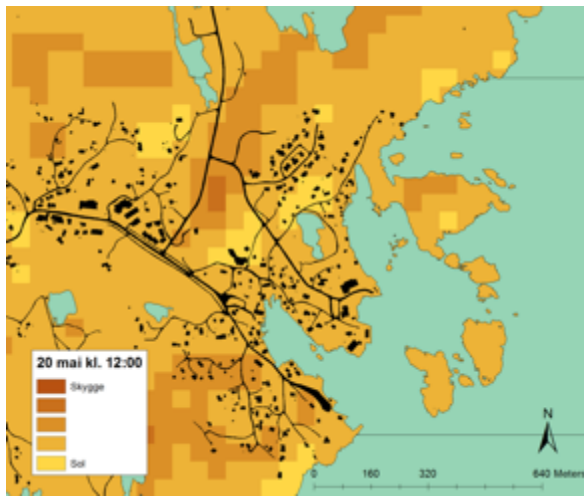
Dette brevet er godkjent elektronisk og har derfor inga underskrift

Vedlegg 2: Vindrose, Slotterøy fyr og Stord flyplass

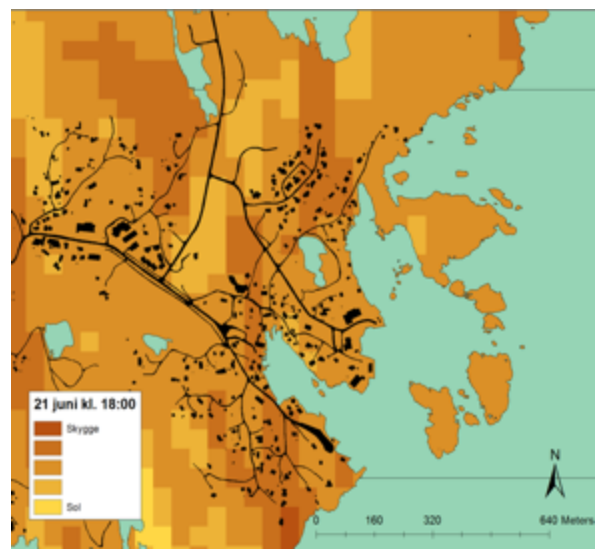
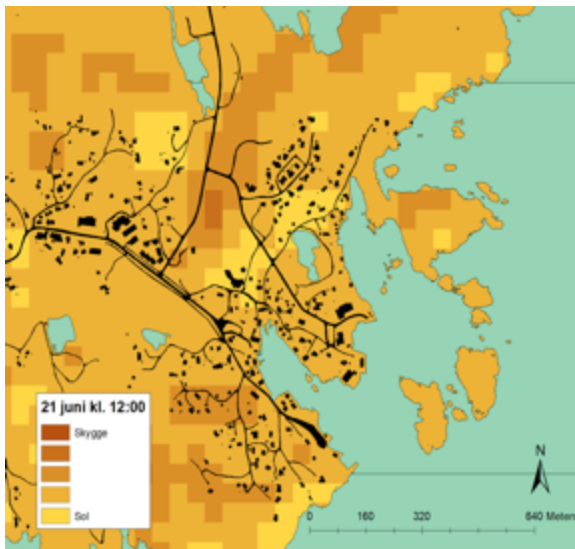

Sommer til venstre, og vinter til høyre. Kilde: Metrologisk institutt, 2018

Vedlegg 3. Sol/skygge-analyse

Til venstre: 20 mai kl 12:00 , til høyre: 20 mai kl. 18:00.

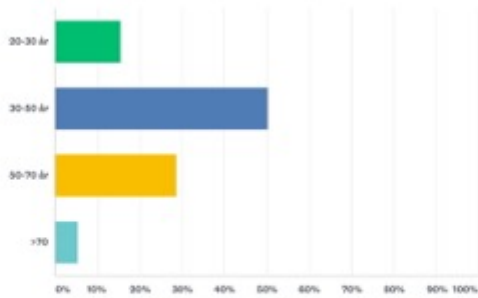

Til venstre: 21 juni kl 12:00 , til høyre: 21 juni kl. 18:00.

Vedlegg 4 – Egen gjennomført spørreundersøkelse, SurveyMonkey

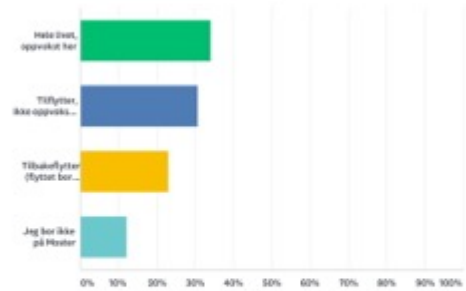
Q1 Alder

Besvart: 181 Hoppet over: 1

Q3 Hvor lenge har du bodd på Moster?

Besvart: 182 Hoppet over: 0

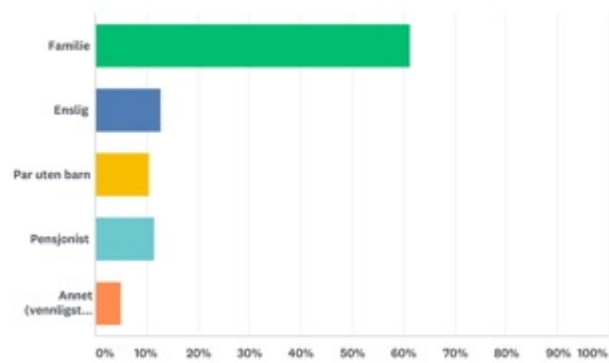

SVARVALG	SVAR	
20-30 år	15,47%	28
30-50 år	50,28%	91
50-70 år	28,73%	52
>70	5,52%	10
TOTALT		181

SVARVALG	SVAR	
Hele livet, oppvokst her	34,07%	62
Tiltflytter, ikke oppvokst her	30,77%	56
Tiltakflytter (flyttet bort for en periode, eksempel på grunn av studier etc.)	23,08%	42
Jeg bor ikke på Moster	12,08%	22
TOTALT		182

Q2 Bosituasjon

Besvart: 181 Hoppet over: 1

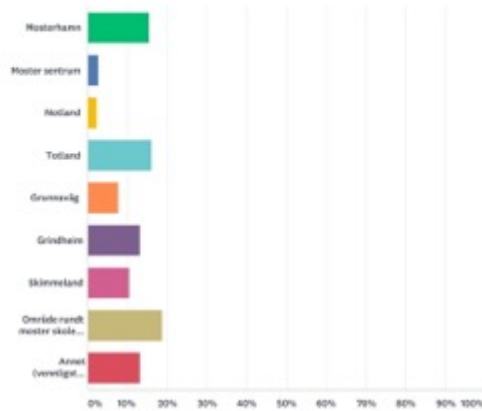

SVARVALG	SVAR	
Familie	61,33%	111
Enslig	12,71%	23
Par uten barn	10,50%	19
Pensjonist	11,60%	21
Annet (vennligst spesifiser)	4,97%	9
Totalt antall respondenter: 181		

#	ANNET (VENNLIGST SPESIFISER)	DATO
1	Enkemann	01.03.2018 09:46
2	Enslig far	27.02.2018 19:21
3	Hytte/naust på Moster	21.02.2018 22:25
4	separert	21.02.2018 22:24
5	Mor og far	21.02.2018 21:32
6	Student	21.02.2018 19:58
7	Student	21.02.2018 18:39
8	Ingen kommentar	21.02.2018 18:20
9	Bor sammen med mannen min	21.02.2018 12:00

Q4 Hvor på Moster bor du?

Besvart: 181 Hoppet over: 1

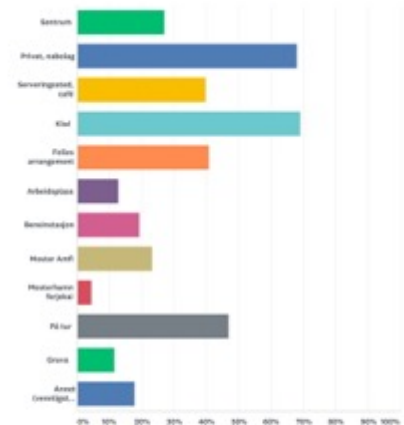

SVARVALG	SVAR	
Mosterhamn	15,47%	28
Moster sentrum	2,76%	5
Notland	2,21%	4
Totland	16,02%	29
Grunnveig	7,73%	14
Grindheim	13,26%	24
Skjerveid	10,50%	19
Område rundt moster skole...	18,78%	34
Annet (vennligst spesifiser)	13,26%	24
TOTALT		181

#	ANNET (VENNLIGST SPESIFISER)	DATO
1	Oso	01.03.2018 09:47
2	Smøla	01.03.2018 09:48
3	Splisøy	25.02.2018 16:08
4	Besøker min onkel. Bor i Notland	24.02.2018 22:16
5	Håvik	23.02.2018 11:08
6	I Rutbestadneset. Men har mit opphav og familie på Totland	22.02.2018 09:38
7	Håvik	22.02.2018 07:03
8	Råkund	21.02.2018 23:52
9	Frallytar	21.02.2018 23:49
10	Anglevik	21.02.2018 22:30
11	Splisøy	21.02.2018 20:06
12	Råkund	21.02.2018 18:37
13	Ingen kommentar	21.02.2018 18:20
14	Bor på Stord. Kommer fra Grindheim	21.02.2018 18:14
15	Anglevik	21.02.2018 18:03
16	Råkund	21.02.2018 18:03
17	Bergen, utflyttet	21.02.2018 15:40
18	Sola	21.02.2018 14:16
19	Hestavollen, mellom Grunnveig og Totland	21.02.2018 14:07
20	Har bodd 18 år på Moster	21.02.2018 13:24
21	Råkund	21.02.2018 13:17
22	Espelandmyro	21.02.2018 13:13
23	Bodde på Moster i mine første 17 år, men har siden bodd andre plasser, hovedsakelig i Bambo Kommune.	21.02.2018 13:00
24	frflytta til foltdøy	21.02.2018 12:04

Q5 Hvor møter du folk på Moster? (Møteplasser)

Besvart: 181 Hoppet over: 1

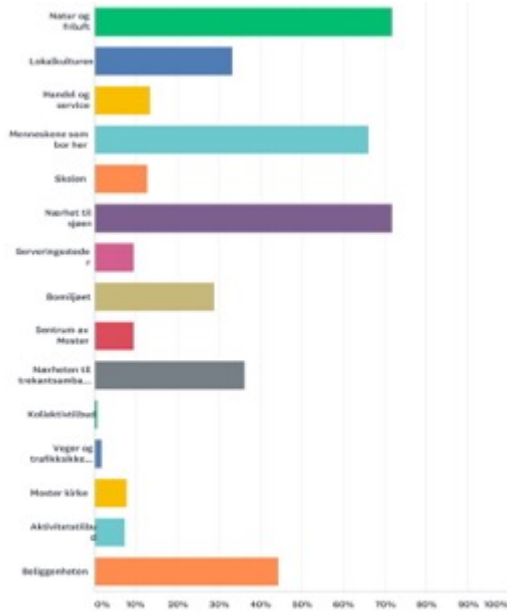

SVARVALG	SVAR	
Sentrum	27,57%	49
Privat, naboblag	67,96%	123
Servicepøst, cafe	39,78%	72
Kafe	69,06%	125
Publis arrangement	40,88%	74
Arbeidsplass	12,71%	23
Børnehage	19,34%	35
Moster Amph	23,20%	42
Mosterhamn festkal	4,42%	8
På tur	45,86%	85
Grove	11,60%	21
Annet (vennligst spesifiser)	17,68%	32
Totalt antall respondenter:		181

#	ANNET (VENNLIGST SPESIFISER)	DATO
1	På grunnkollen	01.03.2018 09:47
2	Hytte der møter folk på terrassen	01.03.2018 09:48
3	Moster Grandpark (Moster idrettslag)	01.03.2018 08:44
4	Solen	27.02.2018 13:24
5	Marshall	27.02.2018 13:08
6	Solen	26.02.2018 16:08
7	Marshall	24.02.2018 23:07
8	På Solen	23.02.2018 19:17
9	Arrangementer	22.02.2018 21:12
10	På busen	22.02.2018 16:41
11	Bedhus	22.02.2018 08:59
12	Bedhus	22.02.2018 08:48
13	Idrettsbanen	22.02.2018 07:04
14	Saken, idrettspark	22.02.2018 07:03
15	Uteleiring på skolen hvor foreldre	21.02.2018 23:52
16	skulearrangement for barna	21.02.2018 23:24
17	Fotballbanen	21.02.2018 22:12
18	Spalen	21.02.2018 18:37
19	Marshall	21.02.2018 18:10
20	Idrettsbanen	21.02.2018 18:03
21	Nærveig	21.02.2018 18:03
22	Skole, bærnehage	21.02.2018 16:47
23	Treningsstudio	21.02.2018 14:07
24	Bedhus	21.02.2018 13:57
25	ML, Bedhus, skule	21.02.2018 13:38
26	Ingen	21.02.2018 13:13
27	Solen	21.02.2018 12:48
28	Idrettsbanen	21.02.2018 12:26
29	Saken Moster	21.02.2018 12:18
30	Treningsstudio	21.02.2018 12:04
31	Idrettsbanen	21.02.2018 11:57
32	Arrangement like vedligstater på deltidene og arrangement rundt mosterpark og stadion	21.02.2018 11:52

Q6 Hva gjør at du trives på Moster i dag?

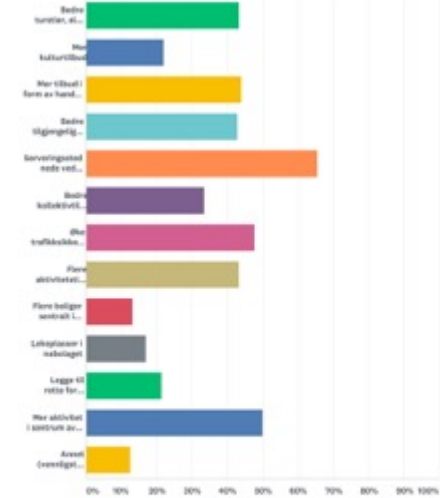
Besvart: 100 Hoppet over: 2

SVARVALG	SVAR	TOTALT ANTAL RESPONDENTER: 100
Natur og friluft	71,67%	129
Lokal-kulturen	33,33%	60
Handel og service	13,33%	24
Menneskene som bor her	66,11%	119
Skolen	12,78%	23
Nærhet til sjøen	71,67%	129
Serveringssteder	9,44%	17
Børnepark	28,89%	52
Sentrum av Moster	9,44%	17
Nærheten til bekantskapsbåndet	36,11%	65
Kollektivtilbud	0,56%	1
Veger og trafikkikkerhet i området	1,87%	3
Moster kirke	7,78%	14
Aktivitetstilbud	7,22%	13
Beliggenheten	44,44%	80

Q7 Hva mener du kan bidra til høyere trivsel og attraktivitet på Moster?

Besvart: 182 Hoppet over: 0

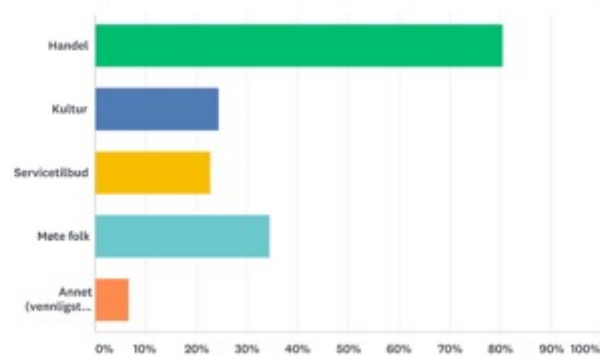

SVARVALG	SVAR
Bedre turtilbud, eller forbedre eksisterende	43,41%
Mer kulturtilbud	21,98%
Mer tilbud i form av handel- og servicefunksjoner	43,96%
Bedre tilgjengelighet langs sjøen (Mosterhamn)	65,38%
Serveringssted rett ved kaien, restaurant / kiosk / pub?	65,38%
Bedre kollektivtilbud	33,52%
Øke trafikkikkerheten langs eksisterende veier, samt øke tilgjengeligheten	47,80%
Flere aktivitetstilbud for alle aldre	43,41%
Flere boliger sentralt i Moster sentrum	13,19%
Lekkesoner i naboblaget	17,03%
Legge til netter for fotballplass på kaianettet	21,43%
Mer aktiviteter i sentrum av Moster	50,50%
Arnei (eventyrlig speleare)	12,64%

#	ANNET (VENNLIGST SPESIFISER)	DATE
1	Kommentar	01.03.2018 08:47
2	Slikene fra sentrum	01.03.2018 08:48
3	Mer nærvær på Moster	01.03.2018 08:44
4	Aktivitetstilbud for ungdom og eldre, seilingsbane, flere strektilbud til barn og unge, basketball, volleyball, turn.	24.02.2018 23:07
5	Golfbanegrensen er et flott område, har du tenkt å gjøre noe med det? (Mosterhamn)	23.02.2018 22:30
6	Ryde, ta det for i området fergekai, oppgraderte eksisterende ekspedisjonshus m. wordst, kiosk?	22.02.2018 21:12
7	Moster trenger et svømmebasseng, bruke feriekaien for turisme og serveringssted for alle (kaffe, bakkedager?)	22.02.2018 05:48
8	Bedre plass til offentlig utrykning av et flott område. Har du tenkt å gjøre noe med det? (Mosterhamn) Se til andre, hvordan har du utnyttet kvaesområdet? Kaffee, butik, parkeringsområde, butikker er bare et sekundtørn, de kan plasseres i kva på Søndre	21.02.2018 22:43
9	Mer innkommende mennesker	21.02.2018 22:30
10	boligbygging ved reyskulekanalen	21.02.2018 22:24
11	Bilgare barn	21.02.2018 20:49
12	Flere tilbud til barn. På moster er det utrolig mye barn og unge som er ute og leker, hadde vært fint med flere strektilbud til barn som håndball, svømming, turn osv.	21.02.2018 19:45
13	At folk er mer innkommende	21.02.2018 18:29
14	Bedre turtilbud for alle aldre og barn. Eks. seilingsbanen som er dagriben i sentrum	21.02.2018 18:17
15	Tilrettelegging av skoleområde	21.02.2018 18:10
16	Utvikle flere medier om å inkludere nye. At folk gjør seg mer nytte av det som er i ferd, i landet, kaffee, naturen, kyllik, bedehus, ungdomskole etc.	21.02.2018 17:18
17	Bedre tilbud til ungdommer: Skape bedre fotball og badelag. Tenk andre grenser enn fotball i idrettslaget. Trafikkløp for ungdommer. Open house for barn og unge. Trafikkløp for ungdommer, gjerne i ferd. Speligrupper for mellomstore barn. Kommunen må være mer opptatt av personer som vil legge til rette for skole og fritid. Ta vare på kystkulturen. Kommunen bør være opptatt av nærvær og utrykning. Videre med arbeidsplasser	21.02.2018 17:13
18	Basseng som alle kan bruke	21.02.2018 17:04
19	Få faggruppene sammen til å jobbe på Moster, stasjoner i Sjøen/Moster/Bergen turisme	21.02.2018 14:16
20	Moster må ha festkultur for å øke aktiviteten til skole og barn, men og stort alle det som ikke har tilbud. Videre å øke utrykning og utrykning som tilbud i bygge. Skape strektilbud	21.02.2018 13:30
21	Tilbud for voksne. Pub-er	21.02.2018 13:13
22	Tilrettelegging for barn turisme/utrykning i Mosterhamn	21.02.2018 12:51

Q8 Hvis ja, hva er hovedformålet med besøket til Moster sentrum?

Besvart: 180 Hoppet over: 2

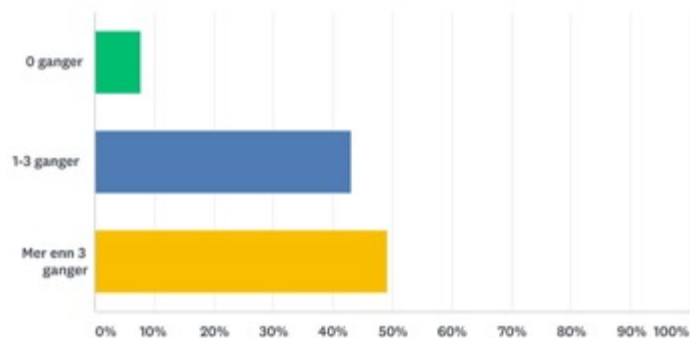
SVARVALG	SVAR	
Handel	80,56%	145
Kultur	24,44%	44
Servicetilbud	22,78%	41
Møte folk	34,44%	62
Annet (vennligst spesifiser)	6,67%	12
Totalt antall respondenter: 180		

#	ANNET (VENNLIGST SPESIFISER)	DATO
1	Besøke gravlunden	01.03.2018 09:47
2	Hva er hvis ja	01.03.2018 09:46
3	Mostraspelet, nachspiel	28.02.2018 09:23
4	Merkelig spørsmål. Hva er Moster sentrum?	21.02.2018 22:43
5	Familien	21.02.2018 18:14
6	Uklart spørsmål. Hvis ja - på kva spørsmål?	21.02.2018 17:18
7	Jobb	21.02.2018 17:13
8	Arbeidsplassen min er der.	21.02.2018 16:47
9	Hytetur med familien	21.02.2018 14:16
10	Ferie	21.02.2018 12:51
11	Logo	21.02.2018 12:02
12	Hadde vore kjekt med marknadsplass	21.02.2018 11:52

Q10 Mener du Moster har behov for forbedring?

Q9 Hvor ofte besøker du Moster sentrum i løpet av uken?

Besvart: 181 Hoppet over: 1

SVARVALG	SVAR	
0 ganger	7,73%	14
1-3 ganger	43,09%	78
Mer enn 3 ganger	49,17%	89
TOTALT		181

Vedlegg 5: Helsefremjande nærmiljø, 67-79 år.

Kvinne IIIII IIIII IIIII IIIII IIIII IIIII II

Menn IIIII IIIII IIIII IIIII IIIII IIIII

Spr. 1 bra å bu på Moster

Fredelig plass å bu IIII IIIII	Nærleik til fin natur og sjø IIII IIIII II	Godt samhold og miljø i bygda IIII III
Lite, oversiktlig nærmiljø IIII III	Nærleik til butikk, post og legesenter m.m. IIII	Kulturtilbod II
Bensinstasjon/bilverkstad IIII	Flott natur - Turløyper IIII IIIII IIIII II	Sentralt IIII IIIII
Aktivt og godt fellesskap i bedehuset II	Mange gode fritidstilbod IIII I	Servicesenter med kjøkken kan kjøpe middag IIII
Hyggelige folk IIII III	Kjenner mange, slekt og venner IIII IIIII	Lite kriminalitet II
Barnehage – etablering av unge familier I	Sentralt i forhold til Bergen, Haugesund og Stord IIII	Amfiet IIII I
Den gamle kyrkja II	Fin gravplass I	minibank I
kafé IIII III	Gode naboar IIII	Gode butilhøve III
treningstudio II	badeplassar I	trekantsambandet IIII
Legekantor IIII	museet I	butikkar IIII IIIII I
Betre forbindelse til Stord og Bremnes med nye vegar I	Fin og trivelig plass IIII	Relativt godt servicetilbod I
Nærleik til legevakt I	Likar å bu ein stad der nokon har bruk for ein I	To kjøreretninger på ny bru I
Ikkje «bygdedyr» her I	Ein stad i utvikling II	Har det meste me treng II
Sentralt i forhold til Stord III	Har aldersbustader I	Kristendommen står sterkt II
Teiglandshagen II	Fin plass med fin natur IIII IIIII III	Trygg plass IIII
Bra skule III	Mostraparken I	Historisk plass II

Spr. 2 Mindre bra og bu på Moster

Bekymra for eldreomsorgen på Moster II	Bekymra for å miste dagens tilbod både privat og kommunale III	Elendig veg frå Skimmelandsdalen til sentrum IIII IIIII
Dårleg kollektivtilbod/dårleg korrespondanse IIII IIIII	At heile «helse Moster» flyttast til Bremnes II	Dårleg veg og manglande sykkelveg og lys IIII IIIII IIIII
Ingenting II	Ikkje nattevakt i område I	Få butikkar IIII
Mangel på lokale sjukeheimsplassar II	Motsetnad tettstad og sentrum I	Heimesykepleie må organiserast frå Moster IIII
For mange fraflytta hus	Nedlegging av banken	For lite sentrum

I	IIII I	I
Få «vertslege møteplassar»	Lause hundar	Sitje på eiga «tua å syte»
II	I	I
Mange kjører til Bremnes	Gamleheim må oppgraderast	Kjedeleg for dei unge
I	III	I
Mange religiøse sekter / bedehus	Meir personal og aktivitet på alderspensjonatet	Alt skal «styrast frå Svortland»
III	II	I
Lang veg til sentrum	Bompenger på Spissøy	Lett å leve i einsemd
I	II	I
At me må kjempa for det me har	Mangel på fast samlingsplass som ikkje er bedehus	For mange pleiarar som går til bebuarane
II	II	II
At ikkje Skobu er i drift med overnatting og ferieland	Ikkje så lett å få «gehør» for tiltak på Moster frå kommunen	Ingen stad å gå tur med rullator
I	I	I
At dei som bur på alderspensjonatet fekk komme seg meir ut	Ikkje ein stad å få hjelp med småjobbar m.m.	Privatisering av strandsona privat stiar og gangvegar
I	I	II
Vegprosjekt vertbetalt av pendlarar og Mostringar	På sidelinja om du ikkje er kristen	Lite samhold kvar menighet jobber for sitt hus
I	II	I
Må til Bremnes for den minste ting	Mangel på bustader i sentrum med alt på eit plan	For lite bruk av servicesenteret
I	I	I
Mangel på omsorgsbustader	Tatt frå oss senioruniversitetet	Få tilbake aktivitor
II	I	I
For lite samarbeid kommune og frivillige	Mykje vatn på kyrkjegarden – vonde opplevingar ved gravferd	
I	I	

Spr. 3 «kva gjer at du har det bra»

Lite å klage på	Ha dagens tilbud som aldersheim servicesenter og legekontor	Sentral plass i Sunnhordland
III	IIII I	I
Omgjere alderspensjonatet til døgn drift – ikkje sjukeheim		
i		
Fritidsaktivitetar	Flott natur - sjøutsikt	bensinstasjon
IIII	II	IIII
Vakker natur - turløyper	Aldersheim med personale	Salem - Venner
III	I	II
Gode sosiale og praktiske tilbud for eldre heimebuande	Tryggleik, døgnvakt i aldersbolig	Trygg tursti
I	II	I
Behalde storkjøkkenet	Eg «høyrer til» her	Tilrettelegging av helsemessige og sosiale tenester
I	I	I
Levande sentrum/bra utvikling i sentrum	At me tar vare på miljøet på staden vår	Bygge fleire eldrebustader
IIII III	I	II
Renseanlegg gravplass	Rensing av kolakk i Grindheimsvåg	Meir kurs i data – kan betale rekningar
I	I	I
Gode naboar	Har bil-mobilitet	Same helsetenester som «søre Bømlo»

III	I	I
Tilgang på servicetilbod	Uforpliktande møteplassar	Amfiet - gode kulturtilbod
III	I	II I
Ein stad der eldre kan kose seg ein laurdagskveld	Heimesjukepleie base på Moster	Mindre stressande å bu i distriktet
I	I	I
Godt miljø for dei friske	Fleire gangfelt	Familie og venner
I	I	IIII
Eldresenteret kunne vært brukt meir	Helse tilbod på Moster slik at man kan få «stikk innom besøk»	Vil man ha det betre må man gjere det sjølv
II	I	I
Tilrettelagt turløype for alle	Frivillig arbeid	Foreiningsliv
II	II	I
Nær sjø og fiksemoglegheiter	Behalde skulen	idrettsanlegget
II	III	II
Meir aktivitet i sentrum	Barna får svømmeopplæring på Moster	Helsetilbod lokalt slik at ein ikkje treng å flytte til Bremnes
III	I	I
Godt oppvekstmiljø	Mykje å engasjere seg i	Uavhengig av andre
II	II	I
Eit bufellesskap på Gassasundet	Kan kjøpe middag på servicesenteret	Lett å få tak i heimehjelp og heimesjukepleie
I	I	II
Kyrkje og bedehus	Godt miljø	Lite kriminalitet
I	IIII	I

Spr. 4 kva er mindre bra/skadeleg for deg

At fleire etatar vert lagt ned t.d. bankteneste	Manglande trafiksikring hovedveg Notland-Teigland	Betre busstilbod
IIII	IIII I	III
Å måtte flytte til sjukeheim på Bremnes	dårleg vegstandard	Nedskjering i heimetenesta
IIII	IIII	IIII
Mister storkjøkkenet	Dårlege turvegar	At men ikkje får vere lengst mogleg i eige nærmiljø
II	I	IIII
Signal om overflytting til Bremnes, omsorg m.m.	Mister noko av noverande helsetilbod	Mindre besøk av pårørende om dei må reise lengre for besøk
I	IIII	II
Mister høve til å kjøre bil	Ikkje tilbod om datakurs	Sosialt og religiøst press
II	I	I
Biltrafikk langs turvegar	Uvettig kjøring på smale vegar	Heimesjukepleie har base på Bremnes
I	II	I
Om vi ikkje bevarar og ta vare på det vi har	Å ikkje få kjøpe heimelaga mat på Serviceenteret	Å bli «stua ned» på Svensamyra
III	I	I
For mange bedehus	Ingen plass for vaksne å gå «ut» på	At vegnettet ikkje vert oppgradert
I	I	II
At legekontor vert lagt ned	Bompenger på Spissøy	Menighetane har for stor plass
IIII	I	I
Einsemd for dei som ikkje passer inn i menighetane	Moster styrt av for mange menigheit	Kafe forsvinn
II	I	I
Fråvær av gatelys	Dårleg kollektivtilbod	Nedlegging av butikkar
I	I	I

Spr 5 Endring

Meir og betre kollektivtilbod – manglande korrespondansar	Oppgradere alderspensjonatet	Tilbod om bading til skuleborna
IIII I	IIII III	III
Alderspensjonatet omgjort til omsorgsbustadar - heildøgn	Lysløype i Grindheimsmarka	Bygge ut veg Notland - Mosterhamn
IIII	I	III
Bubilparkering på gamle ferjekai	Trivselstiltak/dagtilbod for heimebuande eldre på servicesenteret	Fast base for heimesjukepleie
II	IIII I	IIII
Fast nattevakt på alderspensjonat	Behalde, betre tilbod for pleie i eldreomsorgen	Bevare Teiglandshagen
I	III	II
Heimetenesta adm. frå Moster	Bygge ny fleirbrukshall	Betre vegnett
III	I	IIII III
Gjestehamn for båtturistar	Nytt renseanlegg for kloakk	Bank - dataopplæring
I	I	II I
Vaktmesterteneste til div. småjobber	Møteplassar/grendahus tilbod for alle generasjonar	Turløyper med lys
I	III	II
Få bort aldersgrensa på 60 år i trygdebustad	Bebuarar må ikkje bestemme kven som skal få leiligheit	Styrkt sentrumsfunksjon
I	I	III
Sykkel og gangsti for skuleungar	Meir «liv» i sentrum, må slutte opp om tilbodet	Utvikle småskulen
I	II	I
Klarare struktur innan omsorgsfunksjonar	Eigen tannlegepraksis på Moster	Behalda ungdomskulen
II	II	I
Turløyper tilrettelagt for alle	Omsorgstun med felles stove og dagtilbod	Få betre oversikt over kva tilbod som er for eldre
III	III	I
Fleire butikkar	Eigen sjukeheim	Nærbutikk på Eikeland
III	III	I
Kommunen bryr seg meir om Moster / små sentre i kommunen	Varelevering frå butikk til dei som treng det	Bygge aldersbustader med sjøutsikt
II	I	I
Meir aktivitetstilbod for dei som ikkje går på bedehus	Billigare å passere bom på Spissøy	Minibuss til handling i sentrum frå område rundt
II	I	I
Meir «samla» bustadområde	Fleire bustader for eldre	Lausriving frå Bremnes
I	I	I
Oppgradere og rydde industriområde	Ikkje bra at stadig nye kjem innom i heimesjukepleien	Handikapp parkering ved Moster Amfi
II	IIII	I
Fleire fartskontrollar på Moster	Meir bruk av Moster amfi	Omsorgstilbod på heimstaden besøk frå venner og familie
I	I	I
Strandpromenade i Mosterhamn	Hogge tre på Vetahaugen – gjere kors synleg	Fotgjengerovergang ved Kiwi
I	I	I
Ny sykkel og gangveg Skimmeldalsdalen - kiwi	Belysning rundt Vetahaugen	Fleire tilrettelagte busader i sentrum
I	I	I
Flaggruta tilbake	Ta bort eigedomskatten	Færre NLF områder på arealplanen
I	I	I
Blomar på lysstolpar i sentrum		
L		

Vedlegg 6: Spørsmål Helsefremjande nærmiljø, 9. klasse Moster

Spr 1 bra å bu på Moster

Natur/friluftsliv III II	Tilbod butikkar Ny kiwibutikk III III	Fin Skule II	Vennskap III	Aktivitetstilbod II
Kjekt å bu på Moster I	Liker meg ikkje på Moster II	Gode naboar I	Bra skule I	Bra med buss til skulen
Veit ikkje I	Tilgang på husdyr	Lite, oversiktig nærmiljø III	Rolig fin plass I	«Koselige Folk» I
Alt er fint I	Tilgang til sjø	Lite trafikk I	Internett 4G II	Bra ridetilbod I
Den nye kafeen I	Bra sykkelsti og fortau	Ungdomsklubb II	Butikk slik at ein ikkje treng å kjøre til Stord	Kjekke folk III
Sentralt II	Godt miljø III I	Bra idrettslag og fotballtilbod I	Bra at dei fiksar kanal, veg og bru på Røksund I	

Spr 2 Mindre bra og bu på Moster

Bompenger III	Lite Tilbod butikk III II	Trafikksikring I	Jentemiljøet I	Ein liten stad I
Ingenting III	Dårleg veg II	At me er i kommune med Bremnes I	Ikkje fastfood eller kafetilbod I	Ikkje nok fotgjengarovergangar I
Ta Buss for å komme deg til Stord og Bremnes I	Gratis skuleskys berre for nokon I	Stort drikkepress I	For lite fortau og sykkelstiar	Lite å velje i forhold til Bremnes og Stord I
Skulen er kjedelig I	Skjer lite III	Lang skuleveg I	Lite Busstopp I	Strippeklubb I
Dårleg kollektivtilbod III I	Lite fritidsaktivitetar III III	Ikkje sykkelsti til Mosterhamn I	Lite møteplassar I	Ikkje fotballtilbod for jenter I
Butikkar meir sentralt I	Bur usentralt II	Må betale for å dra til Stord I	Berre er ein Kiwi butikk II	Dårlig miljø i klassen
Mykje hytter I				

Spr 3 kva gjer at du har det bra

Natur/friluftsliv II	Nye vegar ikkje bom I	At der er hyggelege folk II	Fleire muligheter til å finne på noko I	Kan gå til fotball I
Fleire butikkar enn Kiwi II	Tryggare i trafikken	Fleire aktivitetar I	God skule II	Skulen må bli meir merksom på mobbing I
Kan sykle trygt	Frie tøyler I	Kjøpesenter II	Meir gatelyst I	Sykkelveg ved Salemsvingen
Eg har det bra I	Fleire lekeplassar I	Bilmusem-butikk	Nettdekning	Liten stad I
Familie II	Mange fritidsaktivitetar II	Veit ikkje II	Gode venner III I	Kjekke folk I
Kan sykle der eg vil	Fleire sykkelstiar	Små avstander II		

Spr 4 kva er mindre bra/skadeleg for deg

Natursvin I	Mobbing I	Hytter ødelegg skogen me bruker I	Trafikksikring III	Ikkje kjøpesenter I
Klassen - press I	Skogbu og andre slike miljø I	Ingenting/veit ikkje III	Ikkje gangfelt og sykkelstier	For lite personar å dele fritida med I
Er du ikkje lik dei andre blir du ikkje akseptert I	«killer clowns» II	Folk som kjøper røyk/snus/øl til folk på vår alder I	At nokon skaper dårleg miljø, røyking og drikking I	Koster bompenger til Stord og Bremnes
Dyrt i butikken I	Dårlig busstilbod I	Lite å gjere I	Jentemijø er dårleg II	Utnytte at det er lite politi – negativt I
Det er nokon idiotar I				

Spr 5 Endring

Trafikksikring II	Klatrepark I	Meir butikktilbod III II	Veit ikkje II	Hunde park I
Gratis skyss Totland I	Gameshop I	Pusse opp Badelandet igjen I	Fleire aktivitetar III I	Oftare buss frå Gassasundet til Moster III
Ta vekk bommen I	Betre vegar I	Vil flytte I	MC Donalds I	Remabutikk I
Få dei som skaper dårleg miljø til å slutte I	Betre vennemiljø I	Ut av Bømlo og saman med Stord II	Pizzabakeren I	Butikk nærare skulen I
Flytte ungdomstrinnet til Stord eller Bremnes I	Skatepark og hinderløype I	Flytte skulen ned til Mosterhamn I	Kjøpesenter III I	Ishall og ishocky I
Fleire hester og dyr I	Betre kollektiv III			

Vedlegg 7: Spørsmål Helsefremjande nærmiljø, 7 klasse, Moster

Spr 1 bra å bu på Moster

Natur/friluftsliv III I	Tilbod butikkar II	Skule/lærarar II	Vennskap III III III	aktivitetstilbod III
Bur ikkje på M II	Tilgang på husdyr I	III I	Rolig fin plass II	«gode mennesker» II
Har alt me treng II	Tilgang til sjø II	Klassen I	Familie I	Fint på Moster III
Veit ikkje I				

Spr 2 Mindre bra og bu på Moster

bompenger I	Tilbod butikkar III II	Trafikksikring I	«skjer lite» II	ingenting III III III I

Bur ikkje på M II	Ikkje ope legekontor kvar dag I	Ikkje Tilbod ungdomskafe I	Dårleg mottak I	Lang veg til butikken I
Lite snø I	Regn I	Lekse I	Lite poksetop I	Veit ikkje I

Spr 3 kva gjer at du har det bra

Natur/friluftsliv II	Sosiale treffpunkt III	Lite nærmiljø I	Fotball/Idrett III	Ingenting III
Bur ikkje på M II	Veit ikkje III	Har det bra III I	Meir gatelyst I	Sjå kvarandre I
Korpstilbod I	Mange friditsaktivietar I	Skatepark I	Gode venner II	Kjekke folk I

Spr 4 kva er mindre bra/skadeleg for deg

Bedehusmiljø I	Mobbing I	Søppel III I	Trafikksikring II	Veit ikkje III III III II
Bur ikkje på M II	Manglande gatelyst I	Ingenting III II	Ikkje gangfelt I	Skule og folk som er uvenner I
Folk kjører fort I				

Spr 5 Endring

trafikksikring III II	Gratis skulemat I	Meir butikktilbod III I	Mindre søppel III	ingenting III
Bur ikkje på M II	Veit ikkje III II	Meir folk flyttar hit I	Fleire aktivitetar I	Meir gatelyst I
Open legevakt 24 timar I	Større bibliotek I	Fleire konsertar I	Ikkje endring II	Gangfelt I
Betre basseng I	Betre busstilbod I	Meir skulpturar og kunst I	Kjøpesenter II	Meir midlar til fotball I
ZIP line I	Fartsdumpar I			

Vedlegg 8: Spørsmål Helsefremjande nærmiljø, 6. klasse Moster

Spr 1 bra å bu på Moster

Natur/friluftsliv III II	Tilbod butikkar III I	Fin Skule III III III	Vennskap III II	Aktivitetstilbod III
God plass til å bygge I	Stor lekeplass på skulen I	Fin skuleveg I	Bra skule I	Bra med buss til skulen I
Gode vegar II	Tilgang på husdyr I	Lite, oversiktig nærmiljø	Rolig fin plass II	«gode mennesker» I
Har alt me treng II	Tilgang til sjø II	Klassen I	Familie I	Fint på Moster

Den nye kafeen I	Bra sykkelsti og fortau III	Ingen kriminalitet I	Butikk slik at ein ikkje treng å kjøre til Stord I	Kjekke folk I
Følgje trafikkregler og bruke refleks I	Godt miljø II	Trygt å bu III I	Kjenner dei fleste III I	Bra idrettslag og fotballtilbod III

Spr 2 Mindre bra og bu på Moster

Bompenger	Meir Tilbod butikkar - klær III III	Trafikksikring I	Lite PC på skulen I	Gløymer å bruke refleks II
Killerclowns II	Dårleg veg I	Ikkje håndball I	Ikkje baseball I	Korte friminutt I
Berre fotball I	Ikkje så sentralt II	Ikkje Tilbod ungdomskafe	For lite fortau og sykkelstiar III I	Lang veg til butikken I
Skulen I	Vold I	Klassen I	Lite pokestop I	Ikkje rundkjøring I
At me ikkje får skifte skule på ungdomstrinnet II	Lite fritidsaktivitetar III III III	Salemsvingen I	Berre fotball i friminutta I	Alt for mange tar buss I
Butikkar meir sentralt I	Butikkar alt på ein plass I	Ikkje BMX bane II	Berre er ein Kiwi butikk II	Dårlig miljø i klassen I
For lite sykkelstier III	Ein gang ran på skulen I	Lang skuleveg I	Ikkje sykkelsti til Mosterhamn I	Treng hotel til turistane Campingsplass I

Spr 3 kva gjer at du har det bra

Natur/friluftsliv II	Bmx bane !	«koselig plass» I	Fotball/Idrett II	At det er nokon der for deg II
Fleire butikkar enn Kiwi II	Tryggare i trafikken I	Leksefri og gå på skule 0830-1500 I	Fin skule I	Trygg hos venner I
Kan sykle trygt I	Lærerike skulebøker I	Kjøpesenter II	Meir gatelys I	Sykelveg ved Salemsvingen I
Eigen plass å lærekjøre I	Gigantisk lekeplass II	Bilmusem-butikk II	Nettdekning I	Klesbutikk I
Korpstilbod I	Mange /meir friditsaktivietar III	Skal vere trygt å sykle I	Gode venner III III	Kjekke folk I
Kan sykle der eg vil I	Fleire sykkelstiar I	Bedehuset II	God skule I	Kyrkja I
God skule I	Kjenner naboen II	Kjenner mange III	Lite trafikk I	Skal vere trygt å gå I

Spr 4 kva er mindre bra/skadeleg for deg

For lite butikkar og berre ein kafe I	Mobbing II	For lite busstopp I	Trafikksikring II	Om det kjem kjøpesenter III
Skulen og lærarane I	Manglande gatelys III I	Veit ikkje I	Ikkje gangfelt og sykkelstier III III	Gotteri gått ut på dato – billig å kjøpe I
Butikken ligg usentralt II	Salemsvingen I	Mykje vold I	Vegar der folk ikkje ser meg når dei kjører I	Koster bompenger til Stord og Bremnes

				I
Mindre pøblar som sloss I	Skremmande klovner frå Stord II	Fyllekjøring I	Betre utnytting av «gamleskulen» I	Om det kjem høgus II

Spr 5 Endring

Trafikksikring II	Kortare skuleveg I	Meir butikktilbod III III	Veit ikkje I	BMX park III
Bakeri ved Kiwi I	Flatskjerm på skulen I	Badeland I	Fleire aktivitetar II	Meir gatelys II
Open legekantor heile veka I	Større bibliotek	Restaurant III	MC Donalds III	Gangfelt III
Tiltak for at ein ikkje skal stenge asylmottaket I	Ferjen til å gå igjen II	Gjort noko med gamleskulen I	Gamleskulen til kjøpesenter III	Elkjøp/Apple butikk II
Betre basseng II	Stupebrett i bassenget I	Fleire butikkar spredt rundt I	Kjøpesenter II	Gamleskulen til kulturhus I
Apotek I	Strengare lærarar I	Badeland I	Kino II	Fleire Sykkelstier III II
Meir Fri aktivitet II	Meir lekeplasser I	Skatepark II	Eigen ungdomsskule I	Sjukehus på Moster I

Vedlegg 9 - Ut av huset kartlegging

Ut av huset kartlegging 10 klasse Moster skule

Stad	Aktivitet
1. Grindheim	Båtkjøring II Bade I
2. Skule	Dans IIII Korps II Læring IIIII III Gym III Karate I
3. idrettsanlegg	Fotball IIIII IIII III Idrett-uspesifisert I Trening II
4. Totland	«henge» I Pokemon og I
5. Sion	Ungdomsmøte IIIII IIIII IIII Junior I Song II Fredagsmøter I Sion ungdomsråd II Pokemon og I
6. Salem	Ungdomsmøte III Aktiv IIIII IIII I annakvar laurdagsmøte I Møte I
7. Grunnavåg	Speler fotball I Bading III Båtkjøring II
8. Gamleskulen	Bading IIIII Møteplass/«henge» I Mostergym I
9. Notland	Bading I Båtkjøring I Fjellklatring I
10. sentrum	Klubbedubben IIII I Møteplass/«Henge» IIIII III
11. Amfiet	Møteplass/«henge» IIII Kultur II
12. Mosterhamn	Kiwi IIIII IIIII IIIII IIII Gomaten III Møteplass/«Henge» IIIII II Bensinstasjonen I Båtkjøring III
13. Gruva	Vollyball IIIII II Ballbinge I Bading IIIII IIIII III venner I Skating I Fotball II Møteplass/«Henge» II
14. Anglevik	Leikeplass II Båtkjøring I
15. Skogbu	Bade III Båtkjøring II
16. Røyksund	Båtkjøring IIII
17. Høvringsvikjo	Båtkjøring I
18. Håvik	
19. Anna stad på Moster	Serklau – Dragrace II
20. Anna stad enn Mosterområde	Bremnes – Kulturhuset II Kulturskulen – Teater I Rubbhallen – Badminton Bremnes – Fotball IIII Stord – Kulturhuset II Stord – Fotball I Siggjo – tur I Kulturhuset – Dans I Stord – Ungdomsmøte I Stord – Møteplass I Stord – Basistrening I Våge – Motorcross I Stord I Siggjarvåg – er med venner I
andre stader på Vestlandet	

Ut av huset kartlegging 8 klasse Moster skule

Stad	Aktivitet
21. Grindheim	
22. Skule	Dans I Drill III Korps III Læring I
23. idrettsanlegg	Fotball III III I
24. Totland	
25. Sion	Ungdomsmøte III III Junior I
26. Salem	Aktiv III
27. Grunnavåg	Speler fotball I Vere med venner I Felles trampoline III Bading I
28. Gamleskulen	Bading III
29. Notland	
30. sentrum	Klubbedubben III III III II
31. Amfiet	
32. Mosterhamn	Kiwi III
33. Gruva	Vollyball II Bading III venner III
34. Anglevik	
35. Skogbu	Bade I
36. Røyksund	
37. Høvringsvikjo	
38. Håvik	Uspesifisert I
39. Anna stad på Moster	Rideklubben – Riding I
40. Anna stad enn Mosterområde	Kulturskulen – Teater III Tjernagel – riding I MC(ikkje angitt stad) I Rubbhallen – Badminton I
andre stader på Vestlandet	

Ut av huset kartlegging 5 klasse Moster skule

Stad	Aktivitet
41. Grindheim	Kjører båt I Leike III Pokemon go III II
42. Skule	Stikkball I Drill III II Gitar III Korps III Læring III Karate II Ballbingen I i hytta I Leiker III Gym I Uorganisert I Sykle til skulen I Pokemon go III I
43. idrettsanlegg	Fotball III III III leike I Idrettsaktivitet I Pokemon go III I
44. Totland	Leiker II Trampoline I Pokemon go III
45. Sion	Junior III III III III II Søndagskule II Møte I Pokemon go III III
46. Salem	Muldredag III III III Søndagskule II Bandøving II Sykling I Besøke venn I Pokemon go III III
47. Grunnavåg	Speler fotball III Sykler II hopper på trampoline II Speidar I Bading III uspesifisert I Pokemon go III II
48. Gamleskulen	Bading III I Dart I Bruksbutikk I Pokemon go III
49. Notland	Trampoline I leike I Pokemon go III
50. sentrum	Handle I Pokemon go III I
51. Amfiet	Utstilling I Pokemon go III I
52. Mosterhamn	Kiwi III III Gomaten I Leike III Pokemon go III I
53. Gruva	Klovnejakt III Bading I Pokemon go III
54. Anglevik	Ring på spring I Pokemon go III I
55. Skogbu	Bade III Dart I Pokemon go III
56. Røyksund	Pokemon go III
57. Høvringsvikjo	Skaterampe I Leike I Pokemon go III
58. Håvik	Hjortejakt I Innetrening III I Barnelag I Leiker I Kjører båt I Pokemon go III
59. Anna stad på Moster	Heime – Fiske I Fisketur - Spissøy I Uspesifisert I Betania – Pokemon go III

	Passe ungar(ikkje angitt stad) I
60. Anna stad enn Mosterområde	Bømlo kulturhus – Fiolin I Kulturskolen – Teater II Stord – riding I Skyting (ikkje angitt stad)I Skyting – Gilje I Bremnes – Møte I
andre stader på Vestlandet	Pokemon go III

Vedlegg 10 - Moster grendautvalg

INNKOMNE FRAMLEGG/KOMMENTARAR GRENDUTVALSMØTE 22.03.18.

INNSPEL MGU KAN FØLGJA OPP I LAG MED INNBYGGARANE	INNSPEL TIL KOMMUNEPLAN- ARBEIDT	INNSPEL INNAN HELSE.	INNSPEL SKULE m.m.	TRAFIKKSIKRING. KOMMUNE	INNSPEL SKYSS M.M.
Skape sosiale samlingsplassar.	Fleirbrukshall	Gode tilhøve med omsorgsbustader med hollidagns bemanning.	God skule og barnehage.	Trygge skuleveggar.	Få Westamaranen tilbake?
At me brukar aktivt dei tilboda som ligg der i dag.	Tilgang til sjø.	Utbygginga av tilboda til eldre blir i det minste i tråd med innspela frå MGU.			Gode busstilbod med tanke på at born kan gå på aktivitetar over heile Bømlo.
Sjå til at ungdomsklubben også i framtida har gode vilkår/lokale.	Sikre og utvikle turløyper.	Sentralt servicetilbod for heile livsløypet.			
Sikre og utvikle turløyper.	Industriutvikling lokalt				
Tilbod i nærmiljøet slik at ein kan leva bra	Arbeidsplassar.				

Iv.	
Skule butikk og idrettsplass.	Gode kommunale tilbod – lege – aldersheim – tannlege.
Gode tilbod for gamle og unge (byggsja bruer imellom.)	Fleire båtlag
Samarbeid m ulike og organisasjonar.	Servicefunksjonar t.d. logesenter, butikkar.
Hagedagar.	Helsesenteret, omsorgsbustader
Felles møteplass	Sentrumsnære bustader.
Omsorgstun for eldre.	Miljøgate.
Fleire båtlag	Alle mostringar må få båtplass – basseng.
Fritidstilbod for born med ulike aktivitetar.	
Fritidsaktivitetar for med ulike aldersgrupper.	
Attraktive forretningar.	
Uformelle møteplassar – ungdomsklubb kvar dag.	
Miljøgate	
Butikk, post m.m.	
Amfiet – utstillingar –	

Foredrag, konsertar.	
Open Hamnekafe (frivillig) om sommaren.	
Legge til rette for båtturisme.	
Møteplassar for alle generasjonar.	
Flytte sentrum tilbake til Mosterhamn – alt har krøpe på land.	
Bruke gamleskolen	
Fleirbrukshall med basseng	
Behalda dei tilboda som fortsatt finnes (Toiglandshagen, aldersheim)	

Vedlegg 11: Rosehagen, Mostraparken

Skisse Mostraparken, "Rosehagen". Tegnet av Osvald A. Larsen